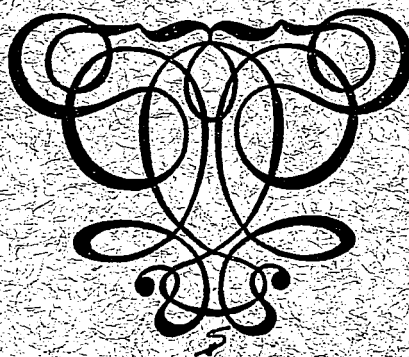

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFT

FÖR
POLITIK · STATISTIK · EKONOMI
NY FÖLJD UTGIVEN AV
FAHLBECKSKA STIFTELSEN

ÅRG. 54

1951

HÄFTE 4

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFTS EXPEDITION, LUND
DISTRIBUTÖR: C. W. K. GLEERUP

Lösnummer av detta häfte kostar kr. 3:50

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFT

kommer att under år 1951 liksom hittills innehålla dels vetenskapliga uppsatser i statsvetenskap — politik, i ordets äldre och mera omfattande bemärkelse —, statistik och ekonomi, dels en avdelning översikter och meddelanden, avsedd att hålla läsaren å jour med vad som händer och skrives å hithörande områden, dels slutligen mera ingående granskningar av utkommande, framför allt svensk, men jämväl annan nordisk samt utländsk statsvetenskaplig litteratur. Tidskriften vill framträda som ett organ för vetenskaplig orientering och diskussion i de ämnen, vilka falla inom den angivna ramen.

Tidskriftens redaktion handhaves, under överinseende av Fahlbeckska stiftelsens kollegium (professorerna E. FAHLBECK, C. E. QUENSEL, J. ÅKERMAN, G. CARLSSON, S. BOLIN och E. GJERSTAD), närmast av professor E. FAHLBECK, Lund, som redaktionssekreterare och ansvarig utgivare, under medverkan av professor C. A. FLESLER, Uppsala (litteraturgranskningar) och docent E. THERMENIUS, Stockholm (översikter och meddelanden).

Tidskriften utkommer som hittills i y-häften om året. Prenumerationspriset är 7,5 kr. pr år.

Prenumeration kan ske antingen genom bokhandel eller direkt hos Statsvetenskaplig Tidskrifts Expedition, Lund, postgiro nr 279565, (ej hos redaktionen).

Eftertryck av tidskriftens artiklar och övriga innehåll utan angivande av källan förbjudes.

Lund i januari 1951.

FAHLBECKSKA STIFTELSEN

INNEHÅLL

UPPSATSER

- SUONTAUSTA, TAUNO, Ålands rättsliga ställning 241
GROSSHUT, F. S., Stålig förfvarnsrätt och Tredje riket 255

ÖVERSIKTER OCH MEDDELANDEN

- Riksdagen och utrikespolitiken 1950. Av NILS ANDREN 270
Gaullismen, R. P. P:s program och organisation. Av LENNART H. GRENHÖLM 278

LITTERATURGRANSKNINGAR

- Laghistoria i högnidsdrakt. Reflexioner kring tre jurist-festskrifter. Av ALVAR NELSON 293
Stuart Chase, Samfundets anatomi. En indførelse i socialvidenskabernes. Anm. av BERTIL PEANNENSTILL 304
International political science abstracts. — Documentation politique internationale. Anm. av LARS BRYKHOLM 306
Jussi T. Eljo, Suomen valtiolaman murros 1905—1908 [Brytningen i Finlands statsliv 1905—1908]. Anm. av SVEN LINDMAN 308
Tidskriftsöversikt. Av H. MEIJER 310

UNIVERSITETS
BIBLIOTEKET
LUND

ÅLANDS RÄTTSLIGA STÄLLNING

Av Docenten Jur. dr TAUNO SUONTAUSTA, Helsingfors

Då Ryssland avgav den i tredje bilagan till fredstraktaten i Paris år 1856, i form av en konvention klädda deklARATIONEN, att »Ålandsöarna icke skola befestas och att å öarna icke må vidmakthållas ej heller uppföras några militära eller marina anläggningar», var det härvid fråga om en demilitariseringsförbindelse. Den internationella regleringen av det sydvästra hörnet av det då autonoma och i denna egenskap i folkrättsligt avseende av Ryssland »absorberade» Finland omfattade alltså ej i detta första skede neutralisering, och år 1856 skapades ej heller några internationella garantier för bibehållande av status quo. Ryssland, som redan vid underhandlingarna om fredsfördraget i Paris visade en påtaglig ovillighet att ikläda sig någon förbindelse beträffande demilitariseringen av Åland, gjorde från och med början av detta sekel flere försök att få den avgivna förbindelsen upphävd. År 1907 lyckades Ryssland få Tyskland att avgiva en hemlig deklARATION, enligt vilken Tyskland icke skulle anse ett upphävande av Ålands demilitarisering oförenlig med rådande status quo i Östersjöområdet. Från rysk sida ansågs, att Tyskland härigenom de facto samtyckt till att »servitutet» upphävdes, men Tyskland tolkade å sin sida år 1918, då ryssarna bragte deklARATIONEN till offentligheten, saken så, att demilitariseringen hade kunnat upphävas blott med samtycke av Sverige.

Då Sverige, Tyskland, Danmark och Ryssland år 1908 i form av en deklARATION avslöto den kända konventionen om bibehållande av status quo i Östersjön, anslöts till konventionen såsom en del av denna en promemoria, i vilken fördragsparterna konstaterade, att den i nämnda deklARATION bekräftade principen om upprätthållande av status quo ej avsåge annat än de höga fördragsparternas samtliga i Östersjöområdet belägna dåvarande land- och öområdets territoriella okränkbarhet samt att nämnda reglering således ej på något sätt kunde åberopas, då fråga vore om ett fritt handhavande av suveränitetsrättigheter. Ryssland kunde tänkas anse, att genom nämnda promemoria åstadkommits, om icke ett offentligt upphä-

vande av 1856 års konvention, så i varje fall, att det ej kunde hävdas, att status quo-konventionen bekräftade 1856 års befästningsförbuds fortsatta giltighet. Dessa tolkningsmöjligheter ledde å andra sidan till, att Sverige, som ej varit part i fredstraktaten i Paris år 1856, ehuru Ålandsfrågan för det var av väsentlig vikt, ej kunde anse sig hava blivit tillräckligt skyddat.

Efter första världskrigets utbrott anlade Ryssland befästningar på Åland, temporärt för krigstiden, såsom försäkrades bl. a. åt Sverige. Då Finland år 1917 blev självständigt, var ögruppen alltså befast. Detta innebar dock ej, att Ålandsfrågan skulle ha eliminerats såsom ett internationellt problem. I det mellan Tyskland och Ryssland i Brest-Litovsk 3/3 1918 ingångna fredsfördraget överenskoms, att befästningarna skulle avlägsnas och att mellan randstaterna vid Östersjön skulle avslutas en särskild konvention om en bestående demilitarisering av öarna och om reglering av de öarna berörande militära och sjöfartstekniska angelägenheterna. Motsvarande bestämmelse ingick även i det mellan Finland och Tyskland 7/3 1918 avslutade fredsfördraget, som sedermera upphävdes av de i Versailles församlade makterna; i sistnämnda fördrag fanns därjämte en bestämmelse av innebörd, att Finland ej utan att på förhand ha överenskommit med Tyskland härom avstode någon del av sitt territorium åt främmande makt eller medgäve någon sådan makt servitut på sitt höghetsområde, en bestämmelse, som tillförsäkrade Tyskland möjlighet att medverka vid alla eventuella regleringar av Ålandsfrågan. I slutet av år 1918 avslöts mellan Tyskland, Sverige och Finland en överenskommelse »angående demolering av på Ålands-öarna uppförda befästningar och andra militära anläggningar». I enlighet med denna överenskommelse verkställdes demilitariseringen följande år så, att förhållandena på Ålandsöarna i slutet av oktober 1919 voro desamma som vid första världskrigets början.

Det är förstaeligt, att frågan om 1856 års konventions giltighet efter allt det som passerat kunde förefalla i någon mån oklar, innan 1921 års konvention avslöts. Bedömningen av läget var dessutom ägnad att försvåras på grund av den separatistiska rörelse, som från år 1917 uppstod på Åland. Ålänningarnas och Sveriges vädjan år 1918 till de allierade makterna om att Ålands öde på grundvalen av folkomröstning skulle regleras i samband med fredskonferensen, ledde ej till resultat. Då Frankrikes konseljpresident Clemenceau i september 1919 avgav en deklARATION, som kunde förstås så, att han såsom ordförande vid fredskonferensen skulle komma att göra

tjänster åt Sverige med avseende å Åland, var detta synbarligen den främsta orsaken till att rådsregeringen 2/10 1919 offentligt tog sin talan i saken och bl. a. underströk, att rådsrepublikens suveränitet över Ålandsöarna ej upphört genom någon som helst fördragsbestämmelse samt att Ålandsöarnas öde ej lagligt kunde regleras utan medverkan från Rysslands sida. Senare, i juni 1920, då Ålandsfrågan kom upp i Folkförbundets råd, tillkännagav Ryssland ånyo sin ståndpunkt. Då man ur juridisk synpunkt bedömer rådsregeringens dåvarande uppfattning bör det observeras, att rådsregeringen reservationslöst 4/1 1918 erkänt republiken Finland, ehuru det krigstillstånd som sedermera inträtt mellan Finland och Ryssland först upphörde då mellan länderna slutits först ett vapenstilleståndsavtal 13/8 1920 och därefter ett fredsfördrag 14/10 1920; oklart är, huruvida rådsregeringen ansåg sig vara berättigad att hänvisa till suveränitetsargumentet på den grund, att fredsfördrag mellan Finland och Ryssland då ännu ej slutits, eller huruvida den efter allt det väsen som uppstått kring Ålands ställning ansåg denna vara en öppen fråga.

Då Ålandsfrågan år 1920 på engelskt initiativ togs upp i Nationernas förbund, tillsatte förbundets råd en internationell juristkommission med uppgift att avgiva ett vägledande uttalande angående Ålandsfrågans juridiska sidor. Juristkommissionen ansåg det i sitt 5/9 1920 avgivna utlåtande säkert, att de i Paris mellan makterna och Ryssland överenskomna bestämmelserna (= 1856 års traktat) syftade längre än till ett tillgodoseende av enbart svenska intressen. Härigenom förkastade kommissionen den från svenskt håll framförda ståndpunkten, att 1856 års konvention i själva verket avslutats in favorem tertii, till förmån för Sverige. Vidare konstaterade kommissionen, att det i själva verket förelåge ett europeiskt intresse, orsakat av Ålandsögruppens stora strategiska betydelse; i detta sammanhang kunde kommissionen hänvisa till femte punkten i de före 1856 års konvention överenskomna preliminära bestämmelserna, enligt vilken punkt de krigförande makterna förbehöllo sig rätten att i »europeiskt intresse» uppställa speciella villkor.

Juristkommissionen förkastade möjligheten av ett s. k. folkrättsligt servitut i detta begrepps egentliga och tekniska, med den civilrättsliga doktrinen förknippade betydelse, men var samtidigt av den åsikten, att år 1856 i fråga om Ålandsöarna skapats »en verklig objektiv rätt», som även var bindande för Finland och vars upprätthållande envar direkt intresserad stat hade rätt att kräva. Kommis-

sionen kom alltså till det resultatet, att genom multilaterala fördrag i vissa fall kan åvägabringas ett läge av allmänt objektivrättslig natur och att genom 1856 års konvention skapats »europaisk offentlig rätt». Denna ståndpunkt ligger i linje med den åskådning, enligt vilken den år 1815 i Paris avgivna deklARATIONEN Schweiz' neutralitet ansetts vara »förenlig med hela den europeiska politikens verkliga intressen» och vid Londonkonferenserna åren 1830 och 1831 det nyskapade Belgien ansetts bundet av Hollands tidigare »europaiska fördragsförpliktelser», samt Wienkongressens beslut om vattenvägar av internationellt intresse i fredstraktaten i Paris år 1856 förklarats tillhöra »Europas offentliga rätt». Juristkommissionens slutsats var, att det år 1856 skapade rättsläget fortfarande ägde giltighet och att, så länge 1856 års bestämmelser icke vederbörligen blivit ersatta av nya, varje intresserad stat vore berättigad att fördrå att desamma respekterades.

Finlands ståndpunkt beträffande 1856 års konventions fortsatta giltighet var under ifrågavarande brytningstid i allmänhet negativ, vilket är förståeligt även ur den synpunkten, att man på finskt håll kunde uppfatta saken så, att hänvisningarna till nämnda konvention skett endast i den avsikten, att man velat blanda sig i frågan om öarnas ställning som en oskiljaktlig del av Finlands statsterritorium; men det kan också konstateras, att från finsk sida vid samma tid även fälldes yttranden, i vilka 1856 års konventions fortsatta giltighet förutsattes. Sverige har såväl under N. F.'s tid som även senare konsekvent ansett att den ursprungliga demilitariseringsförpliktelsen fortsättningsvis äger giltighet.

Efter det N. F.'s råd på basen av juristkommissionens rapport förklarar sig behörigt att behandla Ålandsfrågan och efter det ytterligare den s. k. rapportörkommissionen handlagt saken, fattade N. F.'s råd sitt beslut 24/6 1921. I denna resolution, i vilken Finlands suveränitet över Ålandsöarna fastslogs, uttalades ett önskemål, att för den allmänna freden, de framtida goda relationerna mellan Finland och Sverige, själva öarnas välfärd och lycka 1) åt öarnas befolkning skulle givas nya garantier samt 2) ögruppens neutralisering och icke-befästade skulle fastslås.

Vad beträffar det i nämnda beslut uttalade önskemålet om befolkningens ställning, kunde rådet redan 27/6 1921 fastställa de nya garantierna till förmån för Ålandsbefolkningen. Finland hade bifallit till dessa garantier efter det diskussioner i frågan ägt rum i en kommission, i vilken förutom en belgisk ordförande såsom medlem-

mar fungerade representanter för Finland och Sverige. Från svensk sida har ansetts, att mellan Sveriges och Finlands delegationer härvid träffats en överenskommelse i garantifrågan. I beslutet förklarade rådet, att det godkände de av Finlands delegation utfästa garantierna. Dessa bringades i Finland i kraft 11/8 1922 genom den s. k. *garantilagen*, som kompletterar den redan 6/5 1920 givna åländska *självstyrelselagen*. Båda lagarna äro republikens Finlands lagar, över vilka landskapet Ålands befolkning ej har rätt att bestämma, men som icke kunna ändras utan Ålands landstings bifall. Sin egentliga folkrättsliga natur har Ålands ställning fått genom den till demilitariseringen och neutraliseringen anknutna regleringen; frågan om Ålands befolknings ställning är däremot i första hand inomstatlig och reglerad genom inomstatlig lagstiftning, men genom den förenämnda garantilagen, som syftade till att fastställa garantierna för Ålands autonomi, fogades härtill ett element av folkrättslig natur; i garantilagens 6 § stadgas, att, i händelse av att Ålands landsting anför klagomål eller anmärkningar i anledning av tillämpningen av stadgandena i lagen (alltså endast i garantilagen), skall republikens regering överlämna desamma, med biläggande av egna anmärkningar, till N. F.'s råd, på det att Rådet må kunna övervaka tillämpningen av garantistadgandena samt, om saken till sin natur är av rättslig beskaffenhet, införfärdiga utlåtande av Fasta mellanfolkliga domstolen.

Då Finland anslöt sig såsom medlem till N. F., konstaterades det uttryckligen, att Finlands statsförfattning och lagstiftning gävo tillräckliga garantier för minoriteter, varför Finland ej ansågs höra till de »nya» stater, vilkas minoritetsproblem man efter första världskriget på ett bindande sätt ville reglera genom särskilda fördrag. Ehuru Ålands autonomi ej alls är någon minoritetsfråga i ordets egentliga betydelse, kan det likväl konstateras, att N. F.'s garantisystem i fråga om den åländska befolkningens ställning hade sina förebilder i de inom N. F.'s ram genomförda minoritetsregleringarna. Men N. F.'s garantier för Ålands befolkning ha även rönt samma öde som N. F.'s övriga minoritetsgarantisystem: de ha förfallit. Detta innebär givetvis ej, att Finland icke såsom även hitintills fortsättningsvis i sak skulle önska upprätthålla och för Ålands befolkning garantera bibehållandet av dess språk, kultur och lokala sedvänjor i enlighet med den utfästelse N. F.'s råd genom sitt beslut 27/6 1921 godkände. Ehuru N. F.'s garantisystem förfallit, har Ålands autonomi fortfarande den formella, men samtidigt även sakligt effektiva

garantin, att självstyrelselagen och garantilagen ej kunna ändras utan Ålands landstings bifall. Generellt kan konstateras, att Ålands drygt 20.000 personer omfattande befolknings särställning ur saklig synpunkt är enastående i världen och även formellt bättre garanterad än de egentliga minoriteternas ställning har varit enligt de s. k. minoritetsfördragen, vilka Finland, såsom ovan anförts, ej avslutat.

Ålands befolknings autonomi har sakligt intet samband med frågan om Ålandsöarnas demilitarisering och neutralisering. Det av N. F.'s råd om sistnämnda fråga uttalade önskemålet förverkligades vid den i Genève församlade konferensen. Som ett resultat av dess arbete undertecknades 20/10 1921 en *konvention om Ålandsöarnas icke-befästade och neutralisering*. Fördragsparterna voro Danmark, England, Estland, Finland, Frankrike, Italien, Lettland, Polen, Sverige och Tyskland. I konventionen har juristkommissionens åsikt om 1856 års konventions natur av »europeisk offentlig rätt» omfattats; i konventionens ingress förklaras, att avsikten med konventionen är att »utan rubbning av den förbindelse, som Ryssland åtagit sig i den vid Paristraktaten av den 30 mars 1856 fogade konventionen rörande Ålandsöarna förfullständiga innebörden av denna förbindelse», och i 1 art. bekräftar Finland »i den mån sådant må för dess del vara erforderligt, den förklaring Ryssland avgivit — och förbinder sig alltså att icke befästa den del av den finska skärgården, som benämnes Ålandsöarna».

Utän att närmare ingå på innehållet i 1921 års konvention kan det konstateras, att samtidigt som i konventionen bekräftades, att Åland var en oskiljaktlig del av Finlands statsterritorium, konventionens väsentliga innehåll innebar en neutralisering, rättare sagt pacificering, av Ålandsområdet, samt en härtill ansluten demilitarisering jämte ett garantisystem, som stod i oskiljaktigt sammanhang med N. F. och dess sanktionssystem.

Vid en jämförelse mellan 1856 och 1921 års demilitariseringsbestämmelser kan det konstateras, att enligt 1921 års konvention demilitariseringen sålunda är fullständigare, att den omfattar hela den i konventionen fastställda zonen jämte vattenområden, medan 1856 års konvention blott berörde öarna; samtidigt som avsikten med 1921 års konvention är att förhindra envar makt att kränka Ålands särställning och således även att förhindra Finland att överskrida den detsamma förbehållna behörigheten, har Finland likväl i konventionen medgivits en, ehuru mycket inskränkt, militär befogenhet med tanke på öarnas försvar.

Då N. F.'s system, på vilket 1921 års garantier väsentligen byggde, visade sig bliva en död bokstav, uppkom frågan, vilken inverkan denna faktiska brist med avseende å rättssäkerheten hade på det övriga innehållet i 1921 års konvention. Just med beaktande av att hela 1921 års konventionssystem stod i oskiljaktigt sammanhang med N. F. och dess sanktionssystem, kunde även det svaret på nämnda fråga förefalla motiverat, att 1921 års konvention måste anses ha förlorat sin giltighet. Enligt denna ståndpunkt var följden av att N. F. sjunkit ned i ett tillstånd av politisk vanmakt och att fördragsparterna i 1921 års konvention försummat att direkt åtaga sig motsvarande förpliktelser den, att förpliktelserna enligt 1921 års konvention även för Finlands vidkommande hade upphört att gälla. Även den åsikten har framförts, att ehuru 1921 års konvention formellt förfallit, emedan den ej längre i alla avseenden bokstavligt kan tillämpas, konventionen dock har sakliga efterverkningar såsom utgörande den rättshandling, som skapat ett sådant rättsläge, att demilitariseringen — enligt vissa åsikter även neutraliseringen — av Ålandsöarna fortsättningsvis är ett internationellt bekräftat juridiskt intresse. Denna ståndpunkt måste anses vara riktig.

Den av Finland och Sverige just före andra världskriget uppgjorda s. k. Stockholmsplanen, vars förverkligande förföll, innebar i själva verket ett försök att åvägabringa ändringar och lindringar i 1921 års system på den grund, att det av N. F. representerade kollektiva säkerhetssystemet visat sig vara ineffektivt; Stockholmsplanen byggde alltså på den förutsättningen, att det genom 1921 års konvention skapade rättsläget ägde giltighet, och man önskade i systemet göra vissa ändringar, som nödvändiggjorts av de förändrade förhållandena.

Vad beträffar de från finsk sida vid olika tidpunkter gjorda ståndpunktstagandena ha de ej heller inneburit den konsekvensen, att 1921 års konvention helt skulle ha förfallit. Då Finlands regering år 1940 av riksdagen anhöll om fullmakter att underteckna det mellan Finland och Sovjetunionen avslutade fördraget om Ålandsöarna, anfördes i motiveringen till regeringens proposition, att »detta tilltänkta tvåpartsfördrag inverkar ej på konventionen den 20 oktober 1921 angående Ålandsöarnas icke-befästade och neutralisering». Då Finland på sommaren 1941 notifierade fördragsmakterna i 1921 års konvention om truppsändningar till Åland och utläggning av mine-ringar i denna zon, meddelades, att dessa åtgärder vidtogos med stöd av 1921 års konvention. Å andra sidan bör det konstateras, att

Finland under de senaste krigen vidtog mera omfattande militära åtgärder på Åland, än vad 1921 års konvention förutsätter, varav framgår, att Finland under de nya förhållandena åtminstone ej ovillkorligt erkände giltigheten av 1921 års konvention; efter det s. k. vinterkrigets slut vidtog Finland dock åtgärder för bortförande av trupper och rustningar från den åländska zonen redan på sommaren 1940, således innan demilitariseringsfördraget med Sovjetunionen ingåtts.

Enligt det mellan Finland och Sovjetunionen i Moskva 11/10 1940 ingångna fördraget om Ålandsöarna förband sig Finland att demilitarisera Ålandsöarna, att icke befästa dem samt att icke ställa dem till främmande makters väpnade styrkors förfogande. Den zon, som Ålandsöarna omfattar, har noggrant definierats på samma sätt som i 1921 års konvention. Sovjetunionen har tillerkänts rätt att på öarna upprätthålla ett eget konsulat, vars uppgift förutom sedvanliga konsulatsåligganden är att övervaka, att de i fördraget överenskomna förpliktelserna angående demilitarisering och icke-befästade fullgöras. Sovjetunionens konsulära representant kan tillsammans med de finska myndigheterna vidtaga gemensamma undersökningar, vilkas resultat genom protokoll meddelas vardera fördragsslutande partens regering. Den i fördraget förutsatta kontrollen är alltså till sin juridiska natur blott av preliminär art och lämnar det öppet för staterna själva att dra slutsatserna av densamma.

Förhållandet mellan det år 1940 ingångna bilaterala fördraget och det av 1921 års konvention skapade rättsläget är ej i alla avseenden fullt klart. Visserligen är syftemålet med de bägge överenskommelserna enligt deras egna ordalydelser detsamma. Avsikten med 1940 års fördrag är, såsom i dess ingress förklaras, att befästa grundvalen för fördragsparternas trygghet samt för freden inom Östersjön, samt syftemålet med 1921 års konvention att skapa garantierna för att Ålandsöarna aldrig komma att utgöra någon fara ur militär synpunkt. I 1921 års konvention hade Finland, såsom ovan nämnts, tillerkänts vissa begränsade militära befogenheter för möjliggörande av ögruppens försvar, men i 1940 års fördrag, i vilket Finland generellt bundit sig vid en demilitariseringsförpliktelse, omnämnes intet i detta hänseende. Med stöd av allmänna rättsprinciper har det hävdats, att 1940 års fördrag, som var en bilateral, senare ingången överenskommelse, ej kunnat upphäva det på grundvalen av 1921 års konvention gällande rättsläget; men oberoende härav förefaller även en sådan tolkning möjlig, att 1940 års fördrag likväl modifierat

Finlands militära verksamhetsmöjligheter i fråga om tryggheten av ögruppens särställning. Det föreligger intet skäl att understryka den konflikt, som man velat se mellan de båda nämnda överenskommelserna; det bör beaktas, att England, som är en av fördragsmakterna i 1921 års konvention, även undertecknat det 19/9 1944 ingångna vapenstillståndsavtalet, enligt vars 9 artikel »det mellan Finland och Sovjetunionen den 11 oktober 1940 uppgjorda fördraget angående Ålandsöarna åter till fullo skall sättas i kraft».

Vad beträffar 1947 års fredsfördrag mellan de allierade och associerade makterna och Finland, må det först konstateras, att i de skriftliga anmärkningar, som Finland på basen av fördragsutkastet fick tillfälle att framföra vid konferensen i Paris, ej ingår något omnämnande av Ålandsfrågan.

I fredsfördraget ingå tvenne bestämmelser, vilka ansluta sig till Ålandsöarnas internationella ställning. Enligt fredsfördragets 5 artikel skall »Ålandsöarna förbli demilitariserade i enlighet med nurrådande sakläge». Bestämmelsen rör i enlighet med sin ordalydelse blott demilitariseringen. Det är i någon mån oklart, vad i nämnda fördragspunkt avses med »nurrådande sakläge» — det juridiska eller det faktiska sakläget. I den av engelska utrikesdepartementet publicerade kommentaren av fredsfördragen anföres om nämnda bestämmelse i fredsfördraget med Finland följande: »The Aaland Islands were demilitarised under an International Convention concluded in 1921, to which the Soviet Government, however, was not a party. In 1940, the Soviet Government concluded an agreement with Finland which provided equally for the demilitarisation of these Islands. This demilitarisation has now been confirmed in the present Treaty.» Enligt denna förklaring är avsikten med 5 artikeln att bekräfta rättsläget i fråga om Ålands demilitarisering, ett rättsläge i vilket även Sovjetunionen numera är delaktig och vilket grundar sig på fördragen av åren 1921 och 1940.

Fredsfördragets 12 artikel beredde envar av de allierade och associerade makterna, varmed enligt fredsfördragets ingress avses de tio stater, som undertecknat fredsfördraget, möjlighet att för Finland inom sex månader efter det fredsfördraget trädde i kraft tillkännagiva, vilka med Finland före kriget avslutade bilaterala fördrag de önskade bibehålla eller ånyo försätta i kraft. Sovjetunionen har i stöd av denna artikel gjort en anmälan även om 1940 års fördrag. Med beaktande av, att i fredsfördragets 5 artikel redan ingår en bestämmelse om demilitarisering av Ålandsöarna, uppstår frågan,

huruvida Sovjetunionens påminnelse om 1940 års fördrags giltighet blott gjorts »för säkerhets skull» eller huruvida det skall tolkas så, att frågan om giltigheten av det mellan Finland och Sovjetunionen ingångna bilaterala fördraget är ett från demilitariseringsbestämmelsen i fredsfördragets 5 artikel fristående problem, varvid fredsfördragets 5 artikel bör anses uttryckligen åsyfta en generell reglering av Ålandsöarnas bestående demilitarisering. Orsaken till påminnelsen om 1940 års fördrags fortsatta giltighet kan visserligen även förklaras därmed, att i nämnda bilaterala fördrag förutom demilitariseringsbestämmelserna även ingick ovannämnda bestämmelse om Sovjetunionens konsulära representation på Åland.

Fredsfördraget innehåller intet som helst omnämnande av fördragsregleringarna från åren 1856 och 1921. Detta hade ej heller varit på sin plats redan av den formella orsaken, att i dessa fördrag såsom parter uppträtt stater, vilka ej undertecknat fredsfördraget eller vilka ej äro bundna av detta och för vilka fredsfördraget sålunda utgör »res inter alios acta».

Vad beträffar det formella avslutandet av N. F.'s verksamhet har Finland i fredsfördragets 11 artikel förbundit sig att godkänna alla de åtgärder, om vilka överenskommits beträffande upphörandet av N. F.'s verksamhet. Denna bestämmelse ingår även i de övriga år 1947 avslutade fredsfördragen såsom en s. k. schematisk bestämmelse, varför den ej är någon för just fredsfördraget med Finland karaktäristisk specialbestämmelse. N. F.'s generalförsamling, i vilken även Finland var representerat, hade redan 18/4 1946 fattat beslut om upplösande av N. F. Vad beträffar de uppgifter, som i stöd av internationella fördrag ankommo på N. F., har Förenta Nationernas generalförsamling 12/2 1946 fattat ett principbeslut därom, enligt vilket beslut generellt uttryckt N. F.'s uppgifter av »teknisk och ej-politisk natur» överginge till F. N., medan åter om uppgifter av »politisk» natur beslutats, att F. N.'s generalförsamling själv prövar eller till vederbörande organ översänder framställningar, som avse överförande av de uppgifter eller befogenheter, som N. F. haft i stöd av fördrag, konventioner, avtal eller andra dokument. Angående ett dylikt överförande av de politiska uppgifterna ha likväl några beslut ej fattats.

Efter det andra världskriget har frågan om en revision av Ålands självstyrelse varit under behandling. Visserligen bereder den nuvarande lagstiftningen Ålands befolkning i fråga om lagstiftnings-, förvaltnings- och beskattningsrätt full trygghet för befolkningens

svenska språk, kultur och lokala sedvänjor. Å andra sidan har det dock framgått, att Ålands självstyrelse inom de av rikets enhet utstakade gränserna ytterligare kan utvecklas så, att densamma om möjligt ännu bättre motsvarar från åländskt håll framförda önskemål, samt att tolkningssvårigheterna kunde elimineras genom revision och förtydligande av vissa detaljer. Redan år 1946 överlämnades till riksdagen en proposition med förslag till *ny självstyrelselag*, men den blev ej slutbehandlad under riksdagens mandatperiod och förföll. Hösten 1948 avläts en ny proposition med förslag till självstyrelselag; den godkändes att vila över nyval, varför ett definitivt avgörande ännu ej träffats.

Revisionen, som beretts i samråd med ålänningarna själva, innebär ej någon väsentlig ändring av de statsrättsliga grunderna för Ålands självstyrelsesystem. Avsikten är, att samtidigt genomföra den lagtekniska reformen, att stadgandena i 1920 års självstyrelselag och 1922 års garantilag kodifieras i en lag, *lagen om självstyrelse för Åland*. De nämnda gamla lagarna skulle alltså upphävas med Ålands landstings bifall, likväl med det undantaget, att de nya lagstiftningsåtgärderna ej skulle beröra 1922 års garantilags ovannämnda 6 §, som berör den internationella kontrollen av självstyrelsens i garantilagen upptagna grundstadganden. Från de finska myndigheternas sida har detta förfarande tidigare motiverats med en hänvisning till, att man ej i samband med revisionen av självstyrelselagstiftningen på något sätt velat befatta sig med sakens internationella sida. Lagförslaget antogs med den av statsminister Kekkonen — med efterkommande av Sovjetunionens nedannämnda démarche — i den nya regeringens namn föreslagna ändringen, att hänvisningen till garantilagens 6 §:s fortsatta giltighet ströks. — Utan att ingå på lagreformens detaljer kan det konstateras, att då de ursprungliga förslagen i alla avseenden utgöra en systematisk effektivisering av Ålands självstyrelse, de sålunda icke i något hänseende inneburo ett avståndstagande från de i 1922 års garantilag förutsatta »garantierna».

Planen på en revision av självstyrelselagstiftningen har förorsakat démarcher från Sveriges och Sovjetunionens sida. Sverige har generellt påpekat, att det fortsättningsvis står fast vid den uppfattningen, att de uttryckliga förpliktelser att trygga och garantera Ålandsbefolkningens svenska språk, kultur och lokala traditioner, som Finland den 27 juni 1921 i Genève iklätt sig gentemot Sverige, alltjämt bestå. Avsikten med Sveriges skriftliga framställning torde ej ha varit nå-

gon annan än att generellt framhålla, att frågan om Ålands befolknings ställning oberoende av lagstiftningsåtgärder förblir en fråga av internationellt intresse, en uppfattning, som man på finskt håll ej vill bestrida. — Sovjetunionens framställning torde, i den mån uppgifter om dess innehåll givits offentlighet, ha berört blott bibehållandet i kraft av garantilagens 6 §, något som Sovjetunionen ej önskar.

I motiveringen till Sovjetunionens framställning har hänvisats till att garantilagens 6 § inskränker Finlands suveränitet i fråga om Åland, en suveränitet som bekräftats i 1944 års vapenstilleståndsavtal och 1947 års fredsfördrag. Denna från Sovjetunionens sida framförda i och för sig egenartade motivering står i strid med det faktum, att det beträffande nämnda stadgande är fråga om bibehållande av status quo och ej om ändring därav. Dessutom är det härvidlag uteslutande fråga om självstyrelsen. Motiveringen i Sovjetunionens framställning ger även ur juridisk synpunkt anledning till vissa påpekanden av allmän principiell natur. Då Sovjetunionen hänvisat till Finlands suveränitet, »sådan denna bekräftats i vapenstilleståndsavtalet och fredsfördraget», är det skäl att framhålla, att Finlands suveränitet ej är någon av skriftliga avtal beroende och diskreditionär fråga, utan grundar sig på den av Finland självt 6/12 1917 avgivna självständighetsförklaringen, samt att vapenstilleståndsavtalet och fredsfördraget ingalunda försatt staten Finland under något slags allmänt förmynderskap. I detta sammanhang är det i förbigående orsak att i minnet återkalla den omständigheten, att, då de allierade under kriget förklarade sig kämpa ända till motståndarens »ovillkorliga kapitulation» («unconditional surrender») — varmed uppenbarligen avsågs något mer än blott militär kapitulation —, Finland dock i jämförelse med de övriga makter, som ledo nederlag, även i det avseendet intog en särställning, att det ej nödgades underteckna någon dylik »ovillkorlig kapitulation». Sovjetregeringen krävde visserligen 29/8 1944, att Finland skulle godkänna förhandsvillkor om avbrytande av relationerna till Tyskland samt de tyska truppernas avlägsnande från Finland; men detta var något alldeles annat än det för åtminstone vissa av de förlorande staterna uppställda kravet på ovillkorlig kapitulation, vilket uppväckt diskussion om den kapitulerande statens rättsställning samt om spörsmålet, vilka rättigheter som uppstått för segrarna i fråga om den kapitulerande statens inre angelägenheter.

STATLIG NÖDVÄRNSRÄTT OCH TREDJE RIKET

Av Dr. F. S. GROSSHUT, North Bergen, U.S.A.

När man uppställer frågan om statlig nödvärnsrätt, innebär detta i rättsstatens tidevarv spörsmålet, huruvida och i vilken utsträckning ett samhälle under tider av yttersta nöd har hållit sig inom ramen för de författningsenliga maktbefogenheterna vid tillgripande av utomordentliga åtgärder. Statens nödläge försvårar inte ett ohämmat åsidosättande av rätten. En ansvarskännande statsledning skall just i vådliga tider visa styrkan av sitt rätts- och kulturmedvetande. För regering, förvaltning och rättskipning finnes ingen rätt att »utanför lagens rāmärken bryta mot rätten». Statsledningen är med samtliga organ underkastad gällande rätt. Medborgaren har sin lagliga rätt, som skyddar honom mot rättsvidrigt intrång i hans rättigheter. Om denna rätt kränkes, kan han appellera till politiskt oavhängiga förvaltningsdomstolar.

Lagstiftaren kodifierar i författning och lag konsekvent de särskilda fullmakter, som tillkomma statsledningen vid tider av det allmännas nöd. Han tillkännager därmed sin beredvillighet att värna den borgerliga friheten. I specialfall behöver han särskild laglig fullmakt. Genom kodifieringen bevisar han, att det för honom inte får finnas en statens nödvärnsrätt extra leges. Varje form av statlig nödvärnsrätt är därför — i en rättsstat — positiv lag, baserad på gällande rätt.

Rättsstaten bröt samman i Tyskland 1933, när Tredje riket begynte. Tredje riket upphöjde till högsta princip våldet i stället för rätten. Inför detta faktum uppstår frågan: »Är det någon verklig mening i att för Tredje rikets vidkommande ställa frågan om en statlig nödvärnsrätt?»

Frågan är befogad. Tredje rikets statliga nödvärnsrätt är väsensskild från rättsstatens. Maximen »rätt är det, som gagnar det tyska folket», inledde den totalitära stat, som medförde den borgerliga frihetens undergång.

Ändock är en närmare undersökning av förhållandet mellan den statliga nödvärnsrätten och Tredje riket befogad och därutöver i närvarande stund påkallad. Tredje riket utvecklade en speciell statlig nödvärnsrätt, som sedd i historiskt perspektiv blev till regim-rätt. Denna anknyter i tillämpning och missbruk till Weimarrepublikens statliga nödvärnsrätt men även till vissa utvecklingstendenser i den moderna allmänna statsläran. Den visar påtagligt nödvändigheten av den tyska rättens rening. Därjämte skönjas tydliga tecken på att den moderna statsläran befinner sig i en vittomfattande kris. Hur var det möjligt, att rätten i Tyskland 1933 så fullständigt kunde lida skeppsbrott? Hur var det vidare möjligt, att Tredje riket kunde tillämpa vissa utvecklingstendenser inom modern statslära för att med en oerhörd lögn ge våldet sken av rätt? Har möjligen tiden kommit för en allmän revision av den moderna statsläran?

Framställningen diskuterar nedan dessa frågor, exemplifierade av den statliga nödvärnsrätten i Tredje riket. Till förtydligande av uppkomst- och utvecklingsprocessen torde det vara nödvändigt att i en historisk tillbakablick teckna bakgrunden till Weimarrepublikens statliga nödvärnsrätt.

I äldre utslag av tyska förvaltningsdomstolar träffar man på en terminologi, som hänvisar till den tyska statliga nödvärnsrättens naturrättsliga ursprung. Nödfallsåtgärder från statens sida motiveras med åberopande av en allmän rätt för den tyska ledningen, en rätt som härleddes ur den s. k. *jus eminens* respektive »statsnyttan» (*Staatsraison*). Detta nödvändiggör en närmare granskning av statlig nödvärnsrätt enligt naturrättslig uppfattning.

I *naturrättens uppfattning* av staten dominerar tanken på statens allmakt, förkroppsligad av monarken. Undersåten är ställd inför en absolutistisk härskare och en absolutistisk adel; hans skydd utgöres av »de väl förvärvade rättigheterna». Dessa hade högtidligen tillförsäkrats honom i samhällsfördraget vid statens grundande. Mellan makt och frihet måste det, efterhand som insikterna ökade, komma till en oförsonlig kamp. Hur skulle staten i yttersta nöd kunna förlika sig med rätten?

Lösningen fann man i den från Hugo Grotius emanerande tanken på den naturrättsliga statliga nödvärnsrätten, »*jus eminens*». Denna är en manifestation av statens allmakt. Dess födelsestund infaller under den av doktrinär rationalism fyllda epoken av den polisstat,

som proklamerar ökat välstånd och »jordisk lyckalighet» för alla individer men i realiteten är mån om att stabilisera sin makt. För denna eudemonisk-utilitaristiska stat behövde frågan, om den skulle ingripa eller ej under tider av nöd, inte närmare dryftas. Men den teoretiska motiveringen beredde någon svårighet. Ur undersåtens »jura sub titulo speciali acquisita» hade, under inflytande av tanken på folksoveräniteten, utvecklats sig en »motståndsrätt» (jus resistendi) mot statligt godtycke. Furstarnas maktmissbruk hade framkallat en motrörelse, »monarkomakerna», vilkas lära blev statsöverhuvudernas farligaste motståndare. Enligt denna har all makt i sista hand sitt ursprung i folkviljan. Av denna har staten sin existens och statsöverhuvudet sin makt. Överskrider statsledningen sina befogenheter, så berättigar detta till att göra motstånd — aktivt och passivt; enligt de mest radikala representanterna t. o. m. i yttersta nödfall till att döda monarken. I den av stats- och kyrkorättslärare erkända »tyrannmordläran» finner jus resistendi sitt mest extrema uttryck.

Mot åsikten om folkets suveränitet stod den härskande doktrinen om furstens suveränitet. Tankegångarna i sistnämnda doktrin gå igen i jus eminens eller den statliga nödvärnsrätten. Härskaren behöver inte handla efter den materiella rätten; i kraft av sin allmakt som landsherre skapar han formellt bindande rätt. Från denna tes, som anmärkningsvärt nog endast delvis bekämpades av monarkomakerna, till förverkligandet av en omfattande statlig nödvärnsrätt, var endast ett steg. Naturrättens av självmotsägelse fyllda teoretiska underbyggnad blev utnyttjad, för att man skulle kunna ge staten rätten att sätta sig över rättsordningen. Absolutismen blev formellt rättfärdigad. Undersåtens »välförvärvade rättigheter» kunde godtyckligt och lätt åsidosättas alltefter ändamål och gottfinnande.

En med denna statliga nödvärnsrätt besläktad, i formuleringen ojämförligt skarp och klarare utarbetad tanke utvecklade *den italienska statsrättsläran*, som går tillbaka på rätts- och statsfilosofiska principer i den romerska rätten. Det är idén om *statsnyttan*, som upplever mäktig högkonjunktur i medeltidens av inre och yttre fiender skakade italienska småstater. Av Niccolò Macchiavelli satt i system, utförligt framställd i skrifterna »Fursten» och »Om staten», anammas den med fanatism i sitt ursprungsland och blir den ledande grundprincipen i statspolitiken. I praktiken utvecklar den sig till en

maktprincip, som godtar varje medel. Statens tvångsläge sanktionerar öppen rättskränkning. Man avstår medvetet från en tolkning i rättens anda. I sin tillämpning leder »ragione di stato» (statsnyttan) till ohämmat godtycke. Frågan om rätten skjutes undan. Anhängarna av statsnytteteorin förneka inte, att de bryta mot den hävdvunna moralen, men påstå, att det vid sidan av den traditionella sedelagen finns det prevälerande begreppet statsetik. Fattad i sina huvuddrag innebär den italienska statsnytte-teorin helt enkelt en efter behovet anpassad politisk våldsmaxim.

Blottad på jus eminens-läran om också endast formella rättsnatur visar statsnytte-teorin sitt rätta jag — ett hån emot all enskild rätt. Fann monarkomakernas motståndsrätt sitt krassaste uttryck i »tyrannmordläran», så svarar läran om statsnyttan med dogmen om överhetens »mördarfullmakt». Framför allt i händerna på den politiska polisen blir sedermera läran om statsnyttan ett farligt vapen.

Det avgörande avståndtagandet från dessa maktpolitiska tendenser, som hade förvanskats till en statens etik, kom med förverkligandet av *tanken på en rättsstat*. Den lagstadgade förvaltningens princip, som fordrar stöd i lagbestämmelser för varje statligt ingripande, slår igenom. För statsnyttan och jus eminens-lärorna finns i detta system ingen plats. Åsikterna om statens väsen och ändamål hade förändrats. Kant och Humboldt uppfatta staten som rättens förverkligande. Hegel ser i staten den sedliga idéns verklighet. Kampen om rätten som sedlig plikt blir postulat. Undersåtens jus resistendi bortfaller. En transcendent, över tid och rum upphöjd naturrätt erkännes inte längre. Berövad sitt starkaste dogmatiska stöd kan en rätt till rättsbrott inte längre bestå. Försök att återuppliva naturrätten genom hjälpkonstruktioner som »statens väsen», »sakens natur», »självklar» eller »naturlig» rätt stranda på positivismens rättsstatskrav.

Åren efter det första världskriget skulle i Tyskland inleda en utveckling, vilken vid sidan om Weimarrepublikens nödvärnsbestämmelser framförde läror om en andra statlig nödvärnsrätt, som med missbrukande av Tysklands och andra länders statslära utarbetade speciella begrepp, vilka tjänade som förberedelse till en helt ny statslära — det Tredje rikets.

Den tyska revolutionen 1918 satte punkt för det hohenzollernska kejsarriket. I stället för den Bismarckska riksförfattningen av år 1871 kom den demokratiska Weimarförfattningen av den 11 augusti

1919. Makten fördelades på rikspresident, riksdag och riksråd. Lagar stiftades av riksdagen. Regeringsmakten utgick från folket, vars vilja representerades av deputerade, utsedda genom fria, lika och hemliga val till parlamentariska representationer.

Det tyska sammanbrottet hade medfört ett nödtillstånd, som gjorde frågan om den statliga nödvärnsrätten i högsta grad aktuell. Fredsfördraget i Versailles belastade redan från början den republikanska regeringen med avsevärda förpliktelser. Till andra makter hade landet att betala skadestånd. På det inrikespolitiska området råkade frågan om regeringsmaktens centralisering i skarp konflikt med delstaternas, särskilt med Bajerns krav. Det ansträngda försörjningsläget skärpte befolkningens nöd. Folkrättsligt nära nog utestängt från de övriga nationernas gemenskap hade riket att i första hand söka bemästra den vanskliga inrikespolitiska situationen. Frågan om utomordentliga fullmakter för regeringen seglade upp och pockade i hög grad på sin lösning. Statslära och -praxis sökte på olika vägar att nå fram till utsträckta fullmakter för staten under nödtid.

En del av den tyska rättsläran återopade sig på *statens »allmänna nödvärnsrätt»*. Man postulerade allmänna rättsprinciper, vilka låge till grund för alla befogenheter från fall till fall. Av den lagliga normeringen slöt man, att det existerade en allmän statlig nödvärnsrätt, låt vara ofullständigt kodifierad.

Denna antipositivistiska läras misstag ligger i öppen dag. Den gör nöden till medelpunkten och utgår endast från en »normativ kraft i det verkliga förhandenvarande». Men nöden tar sig helt olika uttryck, både beträffande riktning och offer. Nöden drabbar den enskilde och det hela. Den uppstår mellan enskilda och samhälle, inbördes och i deras förhållande till varandra. Den härskar i den »inomstatliga» rätten och i folkrätten. Det som är tillåtligt mellan stater, behöver inte nödvändigtvis gälla beträffande statens förhållande till individen — och säkert inte, när individuella intressen komma i konflikt med varandra. Staten äger ingalunda a priori något »mervärde» enligt godtagbar statslära. Även och just för staten förblir alltid den positiva rätten avgörande. På motsvarande sätt är här ett argumentum a minori ad maius inte tillåtligt. I den tyska statsläran avböjdes på det hela taget dessa teser. Weimarrepubliken hade kodifierat den statliga nödvärnsrätten gällande den egna staten i författningens bekanta artikel 48. Det var från den man i fortsättningen utgick.

Knappast någon bestämmelse i Weimarförfattningen var så livligt föremål för offentlig diskussion i de stormiga tyska efterkrigsåren efter 1918 som denna häftigt omstridda, för riket och delstaterna ödesdigra »artikel 48». Den sanktionerade rikspresidentens diktatoriska makt, proklameringen av undantagstillstånd och upphävandet av den borgerliga frihetens mest fundamentala rättigheter. Den skulle vara det författningensliga Videant consules! För rike och delstater stodo vissa utomordentliga nödfallsfullmakter till buds. Förutsättningarna för ett omedelbart hot mot »den allmänna säkerheten och ordningen» skulle på det noggrannaste preciseras. Varje statlig nödvärnsrätt utom författningens var sålunda olaglig. Genom artikel 48 i Weimarförfattningen bortföll varje direkt eller analog tillämpning av andra bestämmelser för nödläge (privaträtt, individuell straffrättsnorm). Den tjänade till att skydda den tyska republiken.

Under de oroliga efterkrigsåren, de upprörda maktpolitiska kraftmätningarna i Tyskland, vändes paragrafen till motsatt giltighet. En förvirrande tolkning av den oklart avfattade bestämmelsen företogs. Republikens fiender, som togo författningen i anspråk för sig — men inte ville låta den gälla emot egna intressen —, exploaterade paragrafen. I tillämpningen och missbruket av denna paragraf påskyndades ödesdigert Weimarrepublikens fall. På ett olycksbådande sätt kom detta till synes redan under konflikten mellan riket och Bajern. 1932 upphävde kanslern von Papen genom rikspresidenten von Hindenburg i kraft av denna paragraf författningen. Nu företog von Papen mot den preussiska regeringen Braun-Severing den bekanta statskupp, som bildade upptakten till Tredje riket.

En åsiktsstrid om den konkreta innebörden av artikel 48 seglade upp. En lära hävdade, att den diktatoriska makten var »ett utflöde av den polisiära myndigheten». Den statliga nödvärnsrätten enligt artikel 48 proklamerades som »polisens högsta nödvärnsrätt». I preussisk förvaltningspraxis hade utvecklats en nödvärnsrätt för polisen, vilken företedde betänkliga drag av att vara uppkommen i en polisstat. Här förebådades tydligt det begrepp, som jämte den författningensliga nödvärnsrätten i artikel 48 skulle framkalla den andra, Tredje riket anteciperande teorin om statlig nödvärnsrätt.

Enligt fredsfördraget i Versailles fick Tyskland endast hålla en här på 100.000 man. Detta förhållande och konflikterna inom landet medförde, att det tyska riket och dess stater i det offentliga livet kunde manifesteras sig huvudsakligen genom *polisens maktmedel*. Försörjningskriser och partisammanstötningar förde till ökade in-

satser från polisens sida. I många fall var poliskårens numerär otillräcklig. Maktkampen fördes med ovanlig häftighet. Polisen var enligt sin uppgift förpliktad att upprätthålla den allmänna säkerheten och ordningen; den skulle skydda den fredliga befolkningen mot varje hot. Den polisiära rätten skilde mellan »fridstörare» och »icke-fridstörare». Det var polismaktens uppgift att alltid ta upp kampen mot den förstnämnda och att med alla maktmedel beskydda den sistnämnda kategorien.

Nationalsocialismen eftersträvade makten. Dess första mål var »erövringen av gatan». Under planmässiga tåg, demonstrationer, överfall på politiska motståndare, störningar och sabotage av upplysande teater- och filmföreställningar terroriserade och skrämde nazisterna allmänheten. Demonstrationerna framkallade motdemonstrationer. De stora massorna på gatan ställde polisen inför oväntat svåra, permanenta uppgifter, vilka den ej förmådde bemästra. Det kom till ödesdigra sammanstötningar.

Polisrätten upptar de speciella fall av ett nödläge, då polisen vid en omedelbar fara, som inte kan avvärijas på annat sätt, i undantagsfall får inkräkta på »icke-fridstörarens» rättigheter. Den kan t. ex. förbjuda en demonstration, en teater- eller filmföreställning, även om den i och för sig blott är förpliktad att inskrida mot »fridstöraren». Dessa »polisens nödfallsåtgärder» äro en typisk produkt av ett nödläge. De motiveras med satsen, att staten, vid bedömandet av för- och nackdelar, är tvungen att tillsvidare tillgodose det allmännas högre intresse. Polisens vana att ge vika för det oppositionella NSDAP i ödesdigra nödlägesförbud förändrade innebörden av fullmakterna till den motsatta. Den inledde republikens kapitulation.

Nationalsocialismen och Harzburgerfronten nådde sitt mål. Den författningenliga statliga nödvärnsrätten »flyttades». Den överfördes från statsrättens till polisrättens, förvaltningspraxis', område. Ur mosaikbilden av talrika mindre »polisiära nödlägena» upprullades den gigantiska bilden av ett rikets nödläge, som emellertid undandrog sig artikel 48:s giltighetsområde. Artikel 48 försattes faktiskt ur kraft. De förbud, som utfärdats mot lojala tillställningar, förde till erkännandet av våldet. Detta »legaliserades», slog igenom helt enkelt.

Jämte upphävandet av den kodifierade statliga nödvärnsrätten åstadkom detta tillvägagångssätt, att grunden lades till en andra »statlig nödvärnsrätt» och att dennas ensamgiltighet proklamerades.

Republikens motståndare åberopade sig på en egen statlig nödvärnsrätt, som gjorde dem till Tysklands legitima »räddare ur nöden». Tyska riket var en organism, vars »lemmar» de voro. Av de republiktrogna partierna var denna organism hotad till sitt bestånd. Det förelåg ett statens nödläge, som berättigade och förpliktade oppositionen att till riksorganismens upprätthållande i nödvärn och nödläge ingripa med alla tvångsmedel. Därmed var grunden lagd till »nödstaten» Tredje riket och dess statslära.

Den statliga nödvärnsrätten i den moderna staten speglar i ökad grad den stora uppgörelsen mellan makt och rätt. Den tyska utvecklingen visar värtaligt, att i Weimarrepubliken strax uppstodo två maktgrupper, i vilkas politiska tänkesätt en statlig nödvärnsrätt blev av största betydelse. Mot Weimarförfatningens rättsprinciper stodo företrädarna för våldsideologien, omfattad av Weimarrepublikens förklarade fiender. Oppositionell taktik tvang de sistnämnda att för en tid maskera sina avsikter, att skenbart »gå den legala vägen». De måste i en egen statlig nödvärnsrätt skaffa sig ett maktinstrument att nå sitt mål: makten. Mot republikens statliga nödvärnsrätt stod våldets. Mitt under Weimarrepublikens tid erbjöd sig det sällsamma skådespelet, att två väsensskilda system av statlig nödvärnsrätt rivaliserade, av vilka det ena ställde det andra hors la loi. Detta framträder ohöljt i tre begrepp, som företrädarna för den nazistiska maktläran utvecklade i anslutning till en antropomorf statslära. Dessa tre begrepp äro: »statligt nödvärn», »statens nödläge», »tvångssituation över lagen».

Statens nödvärnsrätt, ett i tysk förvaltningsrättsligt tänkande inte särskilt vanligt begrepp, aktualiseras plötsligt i en parlamentarisk riksdagsdebatt 1914. Den bekanta Zabern-affären och det ödesdigra tyska militära ingripandet i Elsass ledde under förhandlingarna den 23 januari 1914 till häftiga uppgörelser. Den tyska riksregeringen sökte att rättfärdiga ingripandet med påståendet, att ett rättsvidrigt angrepp mot staten ägt rum, som föranlett och berättigat riket till nödvärn med härens vapen. Efter detta intermezzo har striden om den statliga nödvärnsrätten i Tyskland aldrig avblåsts. Riksjustitieminister doktor Blunck motiverar den 13 mars 1920 i nationalförsamlingen avvärjandet av Kapp-kuppen genom generalstrejken som en akt av statligt nödvärn »analog med det tidigare Zabernfallet». De för delaktighet i upploppet anklagade åberopade

sig likaledes på statligt nödvärn. Riksrätten lämnar frågan oavgjord. I ett uppseendeväckande utslag den 24 maj 1927 förklarar dock riksrättens tredje civilavdelning förbjudandet av en arbetartidning »ur en statlig nödvärnsrätts synvinkel för möjligtvis berättigat». Detta riksrättens ovanliga beslut har senare häftigt angripits. Det bekantgjordes i en tid, då »Feme-morden»», utslag av rättsextremistiska hemliga politiska organisationer, behandlades av domstol. Försvararna av dessa extremister åberopade sig på utslaget, statens självförsvar och nödhjälp. Mot dessa, professorerna och advokaterna Grimm-Essen, v. d. Goltz, Luetgebrun och Oetker, höja de demokratiska och socialistiska rättslärarna Radbruch, Sinzheimer, Rothenbücher, Gumbel och Oborniker lidelsefullt sin varnande röst. Utvecklingen avslutas på sätt och vis genom ett utslag av riksrättens första straffavdelning, som principiellt erkänner statens nödvärnsrätt.

Denna utveckling hade emellertid föregåtts av tidigare händelser, som klart visa den maktpolitiska karaktären av den tyska statliga nödvärnsrätten. Den egentlige upphovsmannen till maximen är Bismarck.

År 1862 gick Bismarck som preussisk ministerpresident under budgetförhandlingarna i riksdagen i bräschen för en oinskränkt nödvärnsrätt för kronan. 1869 rättfärdigar han där yrkandena på att de avsatta furstarnas av Hannover och Hessen förmögenheter skulle beslagtagas som »en akt av statligt nödvärn». Han utvecklar sin åsikt och kommer fram till ett erkännande av ett föregivet (putativt) statligt nödvärn. Han kunde inte »isolera begreppet statligt nödvärn till att gälla endast det fall, då ett land verkligen angripits» (30. 1. 1869). Den politiska våldskaraktären av maximen ligger i öppen dag i maktpolitikern Bismarcks otvetydiga ord: »I denna rent politiska tolkning skall jag inte låta mig dupera av juristernas deduktioner. Över juristernas spindelvävsnet skall den kungliga regeringen inte snaya.»

För att motivera en statlig nödvärnsrätt med makten som principingo senare förespråkare för en dylik rätt tillbaka till gällande tysk straffrätt och civilrätt. Enligt dessa är i båda fallen nödvärnsbegreppet detsamma. Nödvärn är »det försvar, som är erforderligt för att avvärja för sig själv eller någon annan ett givet rättsvidrigt angrepp». I senare fallet talar rättsläran även om nöd(värns)hjälp. Således bör man, då man anlägger rättsliga synpunkter på den statliga nödvärnsrätten, skilja mellan det fall, då den rättsvidrigt angripna staten försvarar sig själv genom sina organ, och det fall, då rätten med-

giver den enskilde medborgaren att uppträda som räddare av »staten i nödvärn».

En statlig nödvärnsrätt extra leges eller intolkad i lagarna betyder realiter rättsstatens upplösning. Vad vore det för mening med författning och kodifiering, om myndigheter kunde göra alla garantier om laga skydd illusoriska på grund av »nödvärn»? Ett dylikt statens nödvärn står i oförsonlig strid med den moderna statens mest elementära grundsatser. Inte mindre farlig är tanken på en individens nödvärnshjälp till statens förmån. Nödvärnshjälp i straff- och civillagens bemärkelse kan individen lämna endast åt sina likar. Skall den enskildes vilja vara starkare, om »statsnödhjälpen» inte står i överensstämmelse med statens vilja? Är den enskilde i stånd att bedöma, om ett angrepp på staten föreligger? Vet han, vilken »den erforderliga försvarsåtgärden» måste vara? Kunde han inte under åberopande av statligt nödvärn göra motstånd mot de kompetenta statsorganen? Dörrarna stode på vid gavel för kaos. En postulerad statlig nödvärnsrätt — det må vara myndigheternas eller individens eller partigrupper — måste förinta varje spår av borgerlig frihet. Anmärkningsvärt nog tillbakavisade den högsta preussiska förvaltningsinstansen, den preussiska regeringsrätten under presidenten Bill Drews, under Weimarförfattningens tid — i motsats till riksrätten — den statliga nödvärnsrätten. Utvecklingen i Tyskland skulle visa, att sistnämnda begrepp på ett ödesdigert sätt ställde republiken utanför lagen och inledde Tredje rikets uppkomst på ett juridiskt normgivande sätt.

På samma sätt underminerades Weimarrepublikens författningsrätt genom »*statsnödläget*» och »*den över lagen stående tvångssituationens*» med den statliga nödvärnsrätten besläktade maktmaximer. Även härvidlag försökte man att störta republiken dels genom att proklamera en »överlaglig» rätt, dels genom att anknyta till bestående rätt.

Redan under den tyska revolutionen spelade dessa tankegångar en betydande roll. Bajern stöder 1919 dekretet om skyddsarrest på ett sådant »statsnödläge». Den bajerska förvaltningsdomstolen motiverar en icke författningssänlig statlig nödvärnsrätt med orden, att »berömda statsrättslärare i nyare tid erkände statens befogenhet att i undantagsfall genombryta den bestående rättsordningen». Domstolen utreder, att »möjligheten av ej i lag angivna våldsåtgärder även i en konstitutionell stat inte var utesluten i händelse av statens nödläge». 1925 upprepar den bajerska förvaltningen denna åsikt, som flagrant

strider mot riksförfattningen. Staten fick inte »ha sämre ställning» än individen. Det uppstår ett otillåtligt likställande av stat och individ. Det inleder Tredje rikets antropomorfa våldslära. Staten biologiseras. Den tyska strafflagens nöd(värns)bestämmelse förklarar, att en straffbar handling *inte* föreligger, om »handlingen utom i fall nödvärn har begåtts i ett oförskyllt nödläge, som inte på annat sätt kunnat hävas, till räddning ur en given fara av gärningsmannens eller en anhörigs liv och lem». Nödläge och nödhjälp motsvara nödvärn och nödvärnshjälp. Vid alla tillfällen tänkte lagstiftaren därvid endast på individen, icke på staten. Lika litet som staten som överhöghet skulle vara nödvärnsparagrafernas »den andre», lika litet skulle den vara nödlägesnormens »gärningsman». Varken efter straff- eller civillag stå staten och den enskilde i förhållande av två parter. Det är uteslutande den enskildes nödsituation, som här reglerats.

Under republikens sista år utvecklade riks-rätten i flera uppseendeväckande domslut tanken på »tvångssituation utanför lagen». Jämte den skrivna har också den »oskrivna» rätten att göra sig gällande vid domslutet. Även en ej kodifierad rättssats uteslöt en handlingss rättsvidrighet. I det enskilda fallet finge man väga plikten att ingripa mot risken att inkräkta på medborgarnas rättigheter (Reichsgericht in Strafsachen, Bd. 61, sid. 252). Andra straffavdelningens utlåtande av den 8 maj 1929 låter en viss betänksamhet mot extensiv tolkning komma till synes. Liknande är riksregeringens hållning i en dom av den 3 april 1930.

Weimarförfattningens rättslärde påpekade den alarmerande faran av att fullständigt genombryta rätten genom tillämpandet av dessa maktmaximer, som uppenbart voro riktade mot republiken. Med rätta hänvisade Anschütz till att förvaltningsmyndigheterna skulle bli benägna att uppfatta det som en lucka i lagstiftningen, om för deras verksamhet sänkades en laglig grund.

Med begreppen statlig nödvärnsrätt, statligt nödläge och tvångssituation över lagen var Tredje rikets statslära redan på de väsentliga punkterna anteciperad. Till den totalitära statens antropomorfa raslära var blott ett steg.

Att begreppet statlig nödvärnsrätt efter våldsprincipen dök upp i Tyskland, framkallade tämligen olikartade reaktioner. Förvirringen ökades, då själva den *allmänna statsläran i och utanför Tyskland* befann sig i en jäsningsprocess, som visade tydliga symtom av en ihållande kris.

Läromeningar i Tyskland och annorstädes drevo under tillämpning av organisk-biologiska föreställningar hän mot en s. k. *antropomorfa statslära*, inom vars ram de nämnda begreppen tycktes vara bekräftade.

Den tyska rättsläran hade via statsläraren v. Gierke utbildat »den organiska statsläran», som framställde stat och samhälle som en stor organism, vars »lemmar» utgjordes av folk och individ. Denna lära använde, som bekant, vissa analogier från biologiska processer omedelbart eller medelbart på stat och samhälle. Samhälliga tvistigheter och sociala förlopp blevo bedömda efter de biologiska lagar för en organism resp. »statsperson», som i enlighet med absolutistisk logik var identisk med den oinskränkte härskaren.

Ett tidigt, plastiskt och lärorikt exempel erbjuder den av Livius berättade berömda, efterhand klassiska fabeln om den romerske senatoren Menenius Agrippa, vilken för det romerska folket, som dragit ut till Mons Sacer, berättar historien om magen och de motspänstiga lemmarna för att förmå sina landsmän att återvända till Rom. Här framträder klart den maktpolitiska karaktären av antropomorfa statsliknelser. De användas till ett ideologiskt bekräftande av en bestämd maktkonstellation. Övertagandet av biologiska föreställningar gjorde det stundom möjligt för det härskande partiet att utge sig som bäraren av organismen och att på ett legitimt sätt avlägsna den politiske motståndaren som en »främmande kropp, som bör avskiljas». En »reformation till huvud och lemmar» står i överensstämmelse med absolutistiskt tänkesätt. Övermåttan plastiskt framträder för oss faran av att övertaga antropomorfa liknelser i Thomas Hobbes' stora konception av staten som »Leviathan» (1651). Hobbes' verk som framför allt vänder sig mot kyrkans starka världsliga inflytande — förklarligt under naturrättens tid — har ofta vårdslöst eller medvetet (så i »Tredje riket» av Carl Schmitt) fel-tolkats. Hobbes erkänner den *konstruktiva* karaktären av sin statskonception ad hoc. Hans »Leviathan» är den medvetet önskade konstgjorda »människo»-staten. Som upplyst tänkare eliminerar Hobbes omedelbart sin som maktmedel öppet erkända konstruktion, sedan den fyllt sin funktion, och kommer fram till betydande modifieringar.

Som motsats härtill står statsläran under den tyska romantiken, vars mest utpräglade representant är Adam Müller. Hans »Elemente der Staatskunst» utvecklade denna ödesdigra antropomorfa statslära till system, den »totala» staten. Med organiska liknelser inleder han

den a priori polemiska statslära, som från den efternapoleonska epoken direkt slår en brygga över till Tredje riket och till våldets statliga nödvärnsrätt.

Enligt honom är staten »en verklig person», som äger undersåten. Staten är »människa», över-individ. Det finns ett »evigt Tyskland», en »evig tysk», som är monarkens egendom, men utöver denna hypostasering även en »lem» i »den stora människan staten». Adam Müllers lära med dess förgudande av statens makt är endast skenbart transcendent. Den har högst jordiska mål, som motsvara Metternichtidens absolutism. Denna inför begreppet »evig fiende», vilket under den biologiska regimen blir till den »främmande kropp», som skall avskiljas. Mot den »nationella gestalten» avtecknar sig den mörka, fientliga »motgestalten» inom staten och på det folkrättsliga planet. Tredje rikets statsjurist Carl Schmitt, som en gång hade skrivit sin »Politische Romantik» mot Adam Müller, har i sitt »politiska begrepp» fullkomnat denna mot rättsstaten och samhället fientliga lära, som via den österrikiske nationalekonomen Othmar Spann upptogs i Tredje rikets statslära.

Mot v. Gierkes »organiska» statslära, som utom till Adam Müller också anknyter till Julius Stahl, de tyska konservativas och det tysknationella partiets anherre, uppträdde i Tyskland den »oorganiska» statsläran, vars mest representativa företrädare var rättsläraren Georg Jellinek. Han uppvisade på ett övertygande sätt, hur kristligt-mystiska medeltida tankegångar — användningen av liknelserna om corpus mysticum Christi — på mångfaldigt sätt övat inflytande på den organiska statslärans utveckling, analogier som återfinnas redan hos J. v. Salisbury. Organismen som objektivt fenomen har ännu ingen kunnat definiera väsenstroget. Organismens väsen är alltigenom av »teleologisk natur»; att förstå objektiva ändamål överstiger vår fattningsförmåga. Den organiska läran — det är fortfarande Jellinek, som för ordet — betyder »ett språng från det empiriska till det metafysiska». Konsekvent kommer den fram till »mystiska väsen», till »folkande» och »folksjäl», till verkliga »spökgestalter». »Der Begriff des Organismus ist seinem Ursprung nach ein *anthropomorphischer*.»

Oavhängig av den tyska utvecklingen men i enskildheter synbarligen påverkad av denna utvecklade Rudolf Kjellén i skrifter som »Staten som livsform» och »Stormakterna och världskrisen», vilka kommo ut under första världskriget, en organisk-biologisk statslära, som i uppfattningen av staten som »människa», folket som »etnisk

individ» via den tyske geopolitikern Ratzel på ett tragiskt sätt förde till missbruk i Tredje riket genom Karl Haushofer.

Emellertid hade det även i sociologien kommit till liknande utveckling. Fransmannen Gustave le Bon undersökte i sitt verk »Massornas psykologi» mass- och gruppforeteelser och uppställde lagar för massornas psykologi, vilka han härledde ur mass-själen. Antropomorfismen i hans lära visar i sociologien den parallella tendensen till den organiska statsläran.

Sista fasen i utvecklingen till en antropomorf statslära på maktens grund betecknar fransmannen Georges Sorels omstridda verk »Réflexions sur la violence», som blev bestämmande för Mussolini.

Sigmund Freud påvisade från psykologiskt håll i sin skrift »Massenpsychologie und Ich-Analyse» den kunskapsfientliga karaktären hos le Bon's »mass-själ» och »mass-kropp».

Anknytande till Freud tog den österrikiske statsläraren Hans Kelsen ställning till den betänkliga utvecklingen av en antropomorf statslära. I en (tyvärr inte tillräckligt beaktad) uppsats »Der Begriff des Staates und die Sozialpsychologie» (Imago 1922) varnade han för följderna av förfalskningen av stats- och samhällsläran i nutiden. Han hänvisade till det betänkliga i »att med ett efter den kroppsliga världen anpassat språk beteckna psykiska akter». Han uppvisade, hur en organisk samhällsteori via en felaktig hypostasering bidrog till en ödesdiger antropomorf förfalskning av statsläran. Psykologien förklarade böjelsen för personifikation. »Och därför är det i princip detsamma, när för primitivt tänkande den sociala enheten kan komma till uttryck i den syn- och gripbara substansen av det gemensamt förtärda offerdjuret (totem-) och när den moderna stats- och rättsteorien kan föreställa sig den abstrakta sociala ordningen... endast som ett substansartat ting, som en 'real', helt och hållet antropomorft bildad 'person' — utan att göra klart för sig denna föreställnings egentliga karaktär av att uteslutande vara en tankekonstruktion» (a. a., sid. 139). Så också den holländske kulturkritikern Huizinga, som i sin utomordentliga bok »Im Schatten von Morgen» inför den tyska utvecklingen till Tredje riket fastställer »puerilistiska» drag i den moderna stats- och samhällsläran.

En antropomorf statslära var emellertid nu färdig. Mot Weimar-författningens nödvärnsrätt stod en genom tysk och utländsk rättslära fullständigt utvecklade våldets statliga nödvärnsrätt, vars antropomorfa karaktär klart kom till synes i de speciellt utbildade begreppen statens nödvärn, statligt nödläge och tvångssituation över

lagen. Proklameringen av staten som »stor människa», av folket som »organiska lemmar», den förenklande nivelleringen av samhällsliga motsättningar till »personer», »det eviga Tyskland», »den evige fienden» à la Adam Müller — allt detta visade vägen för Tredje riket i opposition och i härskarställning. Staten hade blivit »individ». Tyska nödvärns- och nödlägesbestämmelser gävo individen under nödtider rätt att direkt eller som hjälpare i nöden ingripa »för att rädda gärningsmannen själv eller en anhörig ur en förhandenvarande fara till liv och lem». »Det eviga Tyskland» tillät nationalsocialisterna att utge »sitt» maktkoncipierade Tyskland som det eviga Tyskland. Den politiske motståndaren var »den evige fienden» till detta deras »eviga Tyskland». Müllers lära utmynnar konsekvent i en glorifiering av kriget. Den nazistiska rasläran var slutlänken. Rätten bröt samman. Republiken var ställd utanför lagen. Tredje riket som »människa» skulle »födås». Det uppstående Tredje rikets macchiavellistiska statslära fann den avgörande formeln.

Tredje riket betydde rättsstatens definitiva sammanbrott. I rättens ställe trädde som högsta princip makten. I nationalsocialisternas ideologi hade statens konception som »nödstat» alltid spelat en framträdande roll. Den antropomorfa legenden om den »ständiga inringningen» och om »dolkstöten» mot Tyskland stod i överensstämmelse med chauvinistiska tänkesätt. Den nya regimens nationella »självbevaringsdrift» identifierade sitt nödläge med Tysklands. Enligt statsbiologisk lag måste den avskilja »främmande kroppar» och »sjukdomsanlag» från Tredje rikets »kropp». Nödvärns- och nödlägesåtgärder äro försvarsåtgärder. I Tredje rikets lögnpropaganda blevo de »biologiska». Raslagstiftningen mot judarna satte in. Förföljelser, häktningar, koncentrationsläger, terror och tortyr erhöles genom den likriktade statsläran och regimpraxis såsom en omfattande statlig nödvärnsrätts »biologiska försvarsåtgärder» skenet av rätt. Våldets statliga nödvärnsrätt blev officiell statsrätt. Tredje rikets statslära och statsrätt äro identiska med statlig nödvärnsrätt på våldets princip, de typiska formerna för statens nödvärn, statens nödläge, tvångssituation över lagen.

Makträtten vände sig först mot den inre motståndaren. Den skulle i djupaste mening vara ett medel till upprustning, förberedelse för anfällskriget och den planerade utrikespolitiska militära kraftmätningen. Den likriktade geopolitiken utvidgade »i livsrummets tec-

ken» det »eviga Tyskland», vars »lösryckta lemmar» skulle tagas tillbaka. Haushofer hänvisade till Ratzel och dennes ord, att »stort livsrum uppehåller livet». Gränserna upphävdes mellan det egna rikets statliga nödvärnsrätt och den folkrättsliga. Världen förklarades vara en germansk-arisk makro-antropos, vars ännu bestående partikulära egensinnighet från enskilda »lemmars» sida skulle undanröjas efter rasorganismens »livslag».

I augusti 1914 hade den tyske rikskanslern Bethmann-Hollweg förklarat det första världskriget med orden, att »nöden har ingen lag». Detta knäsättande av en folkrättsvidrig nödvärnslag följer efter det att riksregeringen ett halvt år tidigare i Zabern-affären hade motiverat sitt militära ingripande i Elsass med en hänvisning till statens nödvärn. Sista kapitlet av Hitlers »Mein Kampf» har titeln »Notwehr als Recht». Maktens statsnödvärn och statsnödläge skulle genast komma till synes.

I februari 1933 antänder den bruna regimen riksdagshuset. Göring förklarar staten i nödläge. Den iscensatta terrorn, krossandet av partierna och fackföreningarna förklarades för nödfallsåtgärder. På liknande sätt förhöll det sig med judebojkotten den 1 april 1933. Autodaféerna på böcker den 10 maj äro en »renande åtgärd» för att avlägsna »det upplösande giftet ur riks- och folkroppen».

Den 30 juni 1934 följer blodbadet på S. A. Den s. k. tyska Bartolomeinatten går för första gången ut över Hitlers egna partianhängare (Röhm, Heines o. a.). Den 3 juli 1934 låter Hitler den likriktade tyska riksdagen lagligen sanktionera mordet. Lagen förklarar mordet »som en akt av statligt nödvärn för lagliga». Maximens hela våldskaraktär blir klar. Bland de dödade befinner sig Heines. Under Weimarrepublikens tid hade Heines, som anklagats för femmorden, försvarats av det kommande Tredje rikets advokater och professorer med åberopande av statligt nödvärn. Hans försvarare sutto som delegerade i riksdagen och gävo sitt samtycke till lagen om statens nödvärn.

I november 1938 brinna i Tredje riket synagogorna. Den judiska befolkningen i Tyskland belägges med ett »kollektivstraff». Förmögenhetsstöld och fördrivning följa. Alla åtgärder sanktioneras som statliga nödvärnsakter. Österrike och Tjeckoslovakien ockuperas. Den tyska geopolitiken bevisar, att lagbrottet var en vital nödvändighet för den nationella organismen.

Det andra världskriget börjar. Hitler motiverar det som rättfärdigt av tyskarnas rätt att leva, vilken förvägrats dem. Vågen av gräs-

ligheter sätter in. Koncentrationsläger, gaskammare, folkrättsvidriga befallningar, »folkmord», tvångsförflyttningar finna som rikets nödfallsåtgärder en pseudojuridisk värdering. Våldets statliga nödvärnsrätt utmynnar i det mål, för vilket den skapades: världens underkastelse. Den utgjuter sig i en oerhörd antropomorfism över hela världen. Clausewitz hade en gång i sitt verk »Vom Krieg» framställt kriget som två människors väldiga brottning. I tillämpningen och förfalskandet av hans lära uppkommer världskrigets antropomorfologi, som tvångsåtgärderna enligt maktens statliga nödvärnsrätt hjälpa till genomförande. Motståndaren blir till den fientliga »undermänniskan»; en grotesk nomenklatur lanseras. Slagfältet blir duellplatsen för »etniska individer», krigsrapporterna använda antropomorfa liknelser ur det enskilda livet för att maskera den betänkliga strategiska situationen, o. s. v.

De fruktansvärda lärdomar historien givit oss äro entydiga. De äro också och i särskild grad en lära för rätten. Maktens statliga nödvärns»rätt» med begreppen statligt nödvärn, statligt nödläge och tvångssituation över lagen förmådde att juridiskt vända upp och ner på Weimarrepubliken under dennas bestånd. Rättsutvecklingen såväl som statsläran i andra länder har ödesdigert och tragiskt, medvetet och omedvetet, gynnat dessa våldsmaximers utbildning. Den organiska statsläran vederlades historiskt och empiriskt. En revision av den tyska såväl som den internationella statsläran är ett trängande behov. Revisionen måste kritiskt pröva den allmänna statsläran likaväl som läran om författnings- och statlig nödvärnsrätt. Den blir tvungen att undersöka rätten med hänsyn till dess lagliga grund efter rättsstatens fordringar, med uppjudande av skarpsinne och förståelse, samt motsätta sig varje övertagande av rättsvidriga biologiska, antropomorfa föreställningar. Den skall inse faran av att associativt fastlåsa nationer och folk vid »människobilder». Det krav, som aktualiseras av den tyska statliga nödvärnsrättens historia, är den klara fordran i Gneists ord: »Der archimedische Punkt für die Rückkehr zum Rechtsstat liegt in dem innern Ausbau der Verfassung».

ÖVERSIKTER OCH MEDDELANDEN

Riksdagen och utrikes- I remissdebatten den 19—20 januari upp-
politiken 1950. märksammades flera utrikespolitiska spörsmål.
Talesmän för folkpartiet och högern ville ha kreditavtalet med Sovjetunionen av år 1946 reviderat, medan bondeförbundare och socialdemokrater ansåg, att det borde omprövas endast om ett verkligt nödläge förelåg. Sveriges ställning i det västdemokratiska samarbetet berördes även. Från högerens sida framfördes vidare önskemålet, att frågan om politiskt och militärt samarbete inom Skandinavien icke skulle avföras från dagordningen, trots att föregående års förhandlingar om en skandinavisk försvarsallians misslyckats.¹

I remissdebatten begärde folkpartiledaren hr Ohlin en särskild utrikesdebatt. En dylik kom även till stånd och ägde rum den 22 mars efter ett regeringsmeddelande enligt R.O. § 56. I meddelandet framhölls bl. a.; att »riktlinjerna för den svenska utrikespolitiken är desamma nu som de varit alltifrån världskrigets upphörande». Sverige deltog aktivt i internationellt samarbete men höll sig utanför »militära blockbildningar». Denna del av regeringsdeklarationen väckte knappast någon allvarligare gensaga. Det gjorde inte heller uttalandet, att Sverige icke inbillade sig ha någon möjlighet att medverka till en »broslagning» mellan de båda stormaktsgrupperna. Däremot kritiserades under den följande debatten uttalandet, att det inte kunde vara »förmätet om vi tro att det även ur internationell synpunkt kan vara av värde, om vi eftersträva att utforma en samhällstyp, som innebär både politisk och ekonomisk demokrati». En sådan utveckling sades i regeringsdeklarationen i längden icke kunna undgå »att påverka även uppfattningen i länder med 'proletariatets diktatur', där det hittills varit en trossats, att den av dessa länder eftersträvade omdaning av samhällets ekonomiska struktur inte kan ske med bibehållande av äkta politisk demokrati». Högerens och folkpartiets talesmän hade svårt att förstå denna ideologiska motivering för Sveriges neutralitet. Högergruppledaren i F.K., hr Andréén, sade sig för sin ringa del tro, att »en svensk utrikesminister får nöja sig med världshistoriska uppgifter av ett något mindre format än att söka förmedla en transfusion av västligt demokratiska idéer till östblockets statssystem». I övrigt kretsade diskussionen särskilt i A.K. kring högerledaren hr Hjalmarsons tanke, att en begränsad skandinavisk försvarssamverkan skulle kunna komma till stånd, trots att alliansförhandlingarna misslyckats. Liksom i remissdebatten vann tanken icke stöd utanför högerpartiet. Folkpartiledaren

¹ F.K. 2, s. 6 f. (Elon Andersson), s. 20 f. (Andréén), s. 23 ff. (Undén), s. 41 ff. (Bergvall). A.K. 2, s. 9 (Hedlund i Rådomb), s. 14 f. (Hjalmarson), s. 26 (Ohlin).

underströk dock, att vår utrikespolitik utmärkes och bör utmärkas av västorientering.²

Även vid höstsessionens »remissdebatter» — i F.K. vid remiss av prop. 254 angående tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1950/51 och i A.K. vid remiss av prop. 247 angående finansieringen av riksnämndens för ekonomisk försvarsberedskap inköps- och lagringsverksamhet — förekom, särskilt i A.K., utrikespolitiska inlägg. Av dessa framgick, att nu även folkpartiet börjat ansluta sig till tanken på ett visst — ehuru ytterst begränsat — försvarssamarbete inom Skandinavien.³

Riksdagsbehandlingen av de grundläggande principerna för svensk utrikespolitik visade emellertid, som vanligt, att, trots tämligen animerade meningsskiften på främst de redovisade punkterna, en allmän uppslutning rådde kring den förda politikens huvudlinjer. Med rätta kunde en talare anmärka, att stabiliteten i utrikespolitiken givit en viss entonighet åt diskussionerna härom.⁴

Interpellations- och frågeinstituten användes i tämligen ringa omfattning för att väcka debatt och erhålla upplysningar i utrikespolitiska spörsmål, se tabell 1.

Tabell 1. *Spörsmål i utrikespolitiska ämnen vid 1950 års riksdag.*
(Inom parentes anges hela antalet spörsmål av angivet slag.)

Kammare	Spörsmål	Vårsessionen	Höstsessionen	Hela riksdagen
F.K.	Interpellationer ..	2 (17)	2 (9)	4 (26)
	Enkla frågor	1 (3)	1 (2)	2 (5)
A.K.	Interpellationer ..	3 (40)	2 (19)	5 (59)
	Enkla frågor	2 (10)	2 (16)	4 (26)

Interpellationerna i F.K. gällde beviljande av inresetillstånd för personer med politisk belastning⁵ och reglering av svenska fordringsanspråk på polska staten.⁶ Den förra besvarades av inrikesministern, den senare av utrikesministern. Höstsessionens båda interpellationer gällde begränsning

² F.K. 11, s. 13 ff. A.K. 11, s. 10 ff. I F.K. varade utrikesdebatten fyra timmar, i A.K. fem timmar.

³ A.K. 26, s. 11 f. (Ohlin). Utrikespolitiska inlägg, som i övrigt mest rörde Koreakonflikten, gjordes i F.K. främst av Ohman och Nerman (F.K. 26, s. 22 ff. och 28 ff.) och i A.K. av Undén, Hagberg i Luleå, Hjalmarson och Vougt (A.K. 26, s. 11 ff., 23 ff., 28 ff. och 35).

⁴ F.K. 11, s. 24 (Andrén).

⁵ Interpellant Boo. Inlägg förekom även av Norling och Holmbäck. Debatten varade c:a 70 minuter. F.K. 7, s. 4 ff.

⁶ Interpellant Wistrand. Svaret var en kortfattad hänvisning till propositionen i ärendet (prop. 187). F.K. 10, s. 7.

av fruktimporten⁷ och det diplomatiska immunitetsskyddet.⁸ De besvarades av handelsministern och utrikesministern.

I A.K. besvarade utrikesministern redan i själva remissdebatten en interpellation med begäran om en redogörelse för den senaste utvecklingen av avsluten inom det svensk-ryska kreditavtalets ram, m. m.⁹ Utrikesministern besvarade även en interpellation med anledning av att två svenska fiskebåtar blivit uppbringade av utländska fartyg.¹⁰ En likaledes till utrikesministern riktad interpellation angående de traktatmässiga grunderna för Hollands och eventuellt andra nationers rätt att konkurrera om den interna svenska fraktfarten besvarades däremot av handelsministern.¹¹ Under höstsessionen hade en till jordbruksministern riktad interpellation angående underlättande av den svenska fruktimportens avsättning en klart handelspolitisk udd.¹² En interpellation angående utbetalningen av de s. k. tyskmedlen besvarades av utrikesministern.¹³

De enkla frågorna i F.K. gällde den ryska territorialvattengränsen i Östersjön, besvarad av utrikesministern,¹⁴ och — vid höstsessionen — östtyska fiskebåtars förekomst i Öresund, besvarad av inrikesministern.¹⁵ Frågorna i A.K. avsåg förhandlingar med norska myndigheter i anledning av tvisten rörande fiskeområden för de svenska räkfiskarna,¹⁶ begäran om upplysning rörande viss utländsk lagstiftning i fråga om sjöfartens hyror och arbetstid¹⁷ samt — vid höstsessionen — möjligheterna att från Brasilien importera kaffe mot betalning i annan valuta än dollar.¹⁸ Den första frågan besvarades av utrikesministern och de båda senare av handelsministern.

⁷ Interpellant Gustaf Elofsson. I den tre kvart långa debatten yttrade sig von Heland och De Geer. F.K. 31, s. 10 ff.

⁸ Interpellant Nerman. Svaret, som lämnades kammarledamöterna i stencilerad form och endast sammanfattningsvis presenterades, är fogat som bilaga till protokollet. Svar och replik tog c:a 10 minuter. F.K. 34, s. 5 f. och 65 ff.

⁹ Interpellant Hjalmarson.

¹⁰ Interpellant Utbult. I den halvtimmeslånga överläggningen deltog även Levin. A.K. 20, s. 20 ff.

¹¹ Interpellant Svensson i Ljungskile. Det fullständiga interpellationssvaret utdelades i stencilerad form men är intaget i själva kammarprotokollet. (Praxis beträffande återgivande av stencilerade interpellationssvar avviker sålunda i A.K. från praxis i F.K. Jfr ovan not 8.) I debatten, som varade c:a 50 minuter, deltog även Undén och Levin. A.K. 14, s. 28 ff.

¹² Interpellant Boman i Kieryd. Samtidigt med interpellationen besvarades en enkel fråga av Nilsson i Bästekille angående förlängd giltighet för tullen på äpplen. I den timslånga debatten deltog även Johnsson i Skoglösa, Pettersson i Dahl, Dickson, Johnsson i Kastanjegården, Hægglom och Jonsson i Skedsbygd. A.K. 31, s. 19 ff.

¹³ Interpellant Håstad. I stället för den för dagen indisponerade interpellanten tackade Braconier för svaret. Svar och replik tog c:a 12 minuter. A.K. 30, s. 18 ff.

¹⁴ Frågeställare C. E. Ericsson. Svar och replik från frågeställaren tog omkring en kvart. F.K. 11, s. 7 ff.

¹⁵ Frågeställare Lundqvist. Svar och replik tog en halv timme. F.K. 34, s. 81.

¹⁶ Frågeställare Staxäng. Svar och replik tog c:a åtta minuter. A.K. 15, s. 10 f.

¹⁷ Frågeställare Ohlin. Sedan inskränkningen i yttranderätten enligt kammarens ordningsstadga § 20, mom. 4, upphävts, vidtog en c:a 50 minuter lång debatt med inlägg även av Svensson i Göteborg. A.K. 24, s. 69 ff.

¹⁸ Frågeställare fröken Vinge. Svar och replik tog omkring 10 minuter. A.K. 32, s. 5 ff.

Utrikesnämnden sammanträdde år 1950 liksom föregående år nio gånger (^{13/1}, ^{27/1}, ^{15/2}, ^{14/3}, ^{3/7}, ^{14/9}, ^{14/11}, ^{15/12}, ^{28/12}). Utrikesutskottet höll 14 sammanträden vid 1950 års riksdag (13 sammanträden 1949). Dess medlemmar ålades icke vid något tillfälle särskilt att iakttaga tystnadsplikten. Ett sammanträde under vårsessionen och ett under höstsessionen ägnades uteslutande åt informationer och därav föranledda överläggningar. Utrikesministern var närvarande i utskottet vid två tillfällen och handelsministern likaledes vid två. Särskilt tillkallade föredragande av propositioner utnyttjades vid sex utskottssammanträden. Andra experter var närvarande nio gånger.

Till 1950 års riksdag avläts sammanlagt 26 propositioner i ämnen av helt eller delvis utrikespolitisk natur. Fem av propositionerna lades fram under höstsessionen. I F.K. avlämnades 13 utrikespolitiska motioner (varav sex följd-motioner), i A.K. 11 (fem följd-motioner). Samtliga motioner kom vid vårsessionen. Propositionernas och motionernas fördelning på utskott samt antalet avgivna utlåtanden i utrikespolitiska ämnen framgår av tabell 2.

Tabell 2. Utrikesfrågors utskottsbehandling vid 1950 års riksdag.

	Utr. U.	Stats U.	Bev. U.	Banko U.	1 Lag U.	2 Lag U.	3 Lag U.	Summa
Propositioner ¹⁹	9½	5½	4½	1	2	2½	1	26
Självständiga motioner ²⁰	7	—	—	—	—	—	—	7
Följd-motioner ²⁰	2	1	—	—	4	1	—	8
Utlåtanden....	15	7	5	1	2	3	1	34

Av de till utrikesutskottet remitterade propositionerna gällde tre handelsavtal, ett med Italien (prop. 33), ett med det ockuperade Japan (prop. 246) samt — vid höstsessionen — ett med Schweiz (prop. 253). Den sedan handelsöverenskommelsernas uppdelning i ramavtal (som gäller principerna för handelsutbytet och föreläggs riksdagen) och kontingentavtal (som reglerar varuutbytets sammansättning) påtagliga nedgången i handelspolitiska propositioner, vilken framträdde 1949, har alltså bestått även under år 1950. Övriga till utrikesutskottet remitterade propositioner gällde Sveriges anslutning till Internationella handelsorganisationen, I.T.O. (prop. 54), till en av F.N:s generalförsamling år 1949 antagen reviderad generalakt om avgörande på fredlig väg av internationella tvister (prop. 105), till den allmänna överenskommelsen rörande Europarådets privilegier och immunitet (prop. 108), en uppgörelse mellan Sverige och Polen rörande ersättning för vissa svenska privata ekonomiska intressen m. m. (prop. 187), förslag till lag angående viss ändring av lagen om särskilda förmåner för vissa internationella organisationer (prop. 191), Sveriges anslutning till överenskommelse angående inter-

¹⁹ Propositioner, som uppdelats mellan två utskott, betecknas som en halv under vardera utskottet.

²⁰ Obs.! Likalydande motioner räknas i tabellen som en motion.

europiska betalningar och kompensationer för 1949/50 m. m. (prop. 210) samt — vid höstsessionen — Sveriges anslutning till en överenskommelse angående upprättande av en europeisk betalningsunion (prop. 257).

Av de uppräknade propositionerna remitterades prop. 54 delvis till statsutskottet, som även behandlade propositioner vilka gällde svensk-finska respektive svensk-norska överenskommelser angående betalning av vissa till Finland respektive Norge lämnade svenska krediter (prop. 61 och 107). Vid höstsessionen beredde statsutskottet prop. 250 angående täckning av kostnaden för det svenska fältsjukhuset i Korea samt prop. 260 angående utvidgning av det skandinaviska luftfartssamarbetet inom S.A.S.

Till bevillningsutskottet remitterades fyra avtal för undvikande av dubbelbeskattning i olika hänseenden (med Norge, prop. 13, Finland, prop. 19 och 238, samt vid höstsessionen Frankrike, prop. 258). Dessutom beredde bevillningsutskottet prop. 52 angående Sveriges anslutning till allmänna tull- och handelsavtalet (G.A.T.T.). Delvis remitterades denna proposition även till statsutskottet. Till bankoutskottet remitterades prop. 89 angående Sveriges anslutning till Internationella valutafonden och Internationella återuppbbyggnadsbanken m. m.

Till lagutskott hänsköts helt eller delvis sex propositioner. Första lagutskottet behandlade prop. 12 angående indrivning i Sverige av underhållsbidrag, fastställda i Danmark, Finland, Island och Norge, och prop. 197 angående godkännande av riktlinjer för en tvångsclearing med Tyskland. Andra lagutskottet erhöi prop. 33 angående godkännande av 1948 års internationella konvention för betryggande av säkerheten för människoliv till sjöss samt prop. 188 och 207 med anhållan om riksdagens yttrande angående vissa av Internationella arbetsorganisationen 1949 fattade beslut. Prop. 188 behandlades delvis också av statsutskottet. Tredje lagutskottet, slutligen, beredde prop. 55 angående ändring av 1919 års renbeteskonvention.

Liksom under de närmast föregående åren har flera av propositionerna i utrikespolitiska ämnen gällt överenskommelser, som preliminärt eller definitivt redan trätt i kraft sedan längre eller kortare tid, då de förelagts riksdagen. Så var fallet icke blott med samtliga handelstraktater (med Italien,²¹ Japan²² och Schweiz²³) utan även med överenskommelserna angående inter-europeiska betalningar och kompensationer²⁴ och upprättande av en europeisk betalningsunion.²⁵

²¹ Prop. 23. Avtalet undertecknat ¹³/₁₁ 1949, provisoriskt i kraft samma dag. Riksdagsbeslut ⁸/₂ 1950.

²² Prop. 246. Avtalet trädde i kraft vid undertecknandet ¹/₄ 1950. Riksdagsbeslut ²³/₅.

²³ Prop. 253. Avtalet undertecknat ³/₆ 1950 med retroaktiv giltighet från ¹/₅. Riksdagsbeslut ²²/₁₁.

²⁴ Prop. 210. Avtalet undertecknat ⁷/₉ 1949 och gällande, retroaktivt, från ¹/₇. Riksdagsbeslut ²³/₅ 1950. Då ärendet avgjordes i riksdagen yttrade Ohlin i A.K.: »Herr talman. Den överenskommelse, som detta utlåtande [utrikesutskottets utlåtande nr 14] behandlar, gäller ju tiden från den 1 juli 1949 till slutet av juni 1950. Jag vill bara helt kort uttala min tillfredsställelse över att propositionen har avlämnats i sådan tid, att riksdagen har möjlighet att godkänna överenskommelsen, medan endast elva månader av giltighetstiden ha förflutit och ännu alltjämt en månad återstår för överenskommelsen att löpa.» Statsrådet Sköld beklagade förseningen, som han uppgav bero på dåliga kommunikationer i ärendet mellan

Samtliga självständiga motioner behandlades, som framgår av tabell 2, av utrikesutskottet. I fyra motionspar yrkade kommunistiska motionärer, att Sverige skulle uppsäga Marshallavtalet, utträda ur Parisorganisationen (O.E.E.C.) och Europarådet samt att de svenska ombuden i F.N. skulle instrueras att verka för förbud mot atomvapenkrigföring.²⁶ De övriga motionerna gällde reglerna för utseende av ombud i Europarådets rådgivande församling,²⁷ revision av 1946 års svensk-ryska kreditavtal,²⁸ och utredning rörande betingelserna i internationellt hänseende för svenskt deltagande i valfångstnäringen.²⁹

Följdmotioner väcktes i anledning av propositionerna 54, 187, 197 och 207. I anledning av prop. 54 angående Sveriges anslutning till I.T.O. begärdes från bondeförbundet särskild hänsyn till den svenska jordbruksproduktionens utveckling.³⁰ I en kommunistisk motion yrkades avslag på propositionen.³¹ I anledning av prop. 187 krävde en högermotionär större hänsynstagande till vissa svenska privata intressen i Polen.³² Beträffande prop. 197 angående tvångsclearing med Tyskland yrkade representanter för samtliga borgerliga partier på särskild hänsyn för ömmande fall, medan några högermotionärer bl. a. krävde vidgad kompetens och rent domstolsmässiga prövningsmetoder för det organ som skulle fördela »tyskmedlen».³³ Med anledning av proposition 207 rörande av I.L.O. fattade beslut i sjöfartssociala frågor begärdes i en motion, att Sverige skulle biträda också ett par konventioner utöver den i propositionen föreslagna.³⁴

Sex av de framlagda propositionerna i utrikespolitiska ämnen föranledde debatter i båda kamrarna. Dessutom diskuterades ytterligare två i F.K. och en i A.K. Icke någon av dessa överläggningar gällde handelsavtal. Någon handelspolitisk generaldebatt förekom överhuvud icke vid 1950 års riksdag. Kammardebatterna gällde i regel sådana förslag som föranlett motioner med ändrings- eller avslagsyrkanden. Sveriges anslutning till G.A.T.T.-avtalet (prop. 52) befarades av representanter för bondeförbundet få menliga verkningar för den inhemska frukt- och trädgårdsodlingen.³⁵ Debatter

finans- och utrikesdepartementet. Han utlovade större snabbhet i fortsättningen. A.K. 20, s. 46.

²⁵ Prop. 257. Avtalet undertecknat ¹⁰/₇, provisoriskt och retroaktivt i kraft från ¹/₇. Riksdagsbeslut ¹³/₁₂.

²⁶ I: 7, 8, 38 och 125 av Öhman m. fl. och II: 3, 10, 11 och 147 av Johansson i Stockholm m. fl.

²⁷ I: 1. Motionär Wistrand.

²⁸ I: 2 av Elon Andersson m. fl. och II: 2 av Ohlin m. fl.

²⁹ II: 340 av Håstad och Nilsson i Båstekille.

³⁰ I: 370 av von Heland och II: 448 av Norup.

³¹ II: 457 av Johansson i Stockholm m. fl.

³² I: 430 av Wistrand.

³³ I: 496 av Emil Peterson, 497 av Ivar Persson m. fl., 498 och 499 av Ewerlöf m. fl. II: 583 av Håstad m. fl., 584 av Hagberg i Malmö m. fl. och 585 av Häckner m. fl.

³⁴ I: 470 av Norling.

³⁵ F.K. 11, s. 74 ff. I debatten, som varade 10 minuter, deltog Gustaf Elofsson, Hjalmar Nilsson, Domö och Ekman. A.K. 11, s. 114 ff. Debatten varade i A.K. över 70 minuter. Inlägg gjordes av Jonsson i Skedsbygd, Kristensson i Osby, Olsson i Gävle, Nilsson i Båstekille, Hagberg i Malmö, Norup och Sundström.

ägde också rum i anledning av frågorna om Sveriges anslutning till vissa internationella organisationer och överenskommelser, Internationella handelsorganisationen (prop. 54),³⁶ Internationella valutafonden och Internationella återuppbyggnadsbanken (prop. 89),³⁷ överenskommelsen angående inter-europeiska betalningar och kompensationer (prop. 210)³⁸ samt — vid höstsessionen — överenskommelsen angående upprättande av en europeisk betalningsunion (prop. 257).³⁹ Övriga frågor, som väckte debatt i kamrarna, var överenskommelsen om den svensk-polska uppgörelsen rörande ersättning för vissa svenska privata ekonomiska intressen (prop. 187)⁴⁰ och riktlinjerna för en tvångsclearing med Tyskland (prop. 197),⁴¹ vissa av Internationella arbetsorganisationen fattade beslut i sjöfartssociala frågor (prop. 207)⁴² samt, vid höstsessionen, det svenska fältsjukhuset i Korea (prop. 250).⁴³

Även vissa självständiga motioner föranledde debatter. Bland dessa överläggningar märktes den näst största utrikesdebatten under hela riksdagen. Den ägde rum i anledning av de likalydande folkpartimotionerna I:2 och II: 2 angående förhandlingar om revision av 1946 års svensk-ryska kreditavtal.⁴⁴ Även andra självständiga motioner debatterades i kamrarna.⁴⁵

Votering med rösträkning ägde rum om en reservation till förmån för frukt- och trädgårdsodlarintressena. Den avvisades med 145 röster mot 30. 17 ledamöter avstod.

³⁶ F.K. 11, s. 72 f. I ett femminutersanförande talade von Heland utan att framställa yrkande för hänsyn till den svenska jordbruksproduktionens utveckling. I andra kammaren talade Johansson i Stockholm för den kommunistiska avslagsmotionen (II: 457) och bemöttes av Kristensson i Osby. Debatten varade drygt 20 minuter. A.K. 11, s. 109 ff.

³⁷ I båda kamrarna framfördes kommunistiska avslagsyrkanden, i F.K. framfört av Helmer Persson, som bemöttes av Åkerberg (F.K. 14, s. 31 f.), i A.K. av Johansson i Stockholm, bemött av Andersson i Munkaljungby (A.K. 14, s. 107 f.). I båda kamrarna tog replikväxlingarna omkring åtta minuter.

³⁸ Ohlins och Skölds ovan i not 24 refererade replikväxling tog fem minuter.

³⁹ I F.K. försökte von Heland förgäves väcka en allmän ekonomisk debatt vid frågans behandling. Hans försök tillbakavisades av Sjödahl. Meningsskiftet tog c:a åtta minuter. F.K. 34, s. 87 f.

⁴⁰ I F.K. tog en replikväxling härom mellan Wistrand, som väckt motion i ämnet (I: 430), och Sjödahl c:a åtta minuter. F.K. 17, s. 6 ff.

⁴¹ I F.K. varade debatten omkring halvannan timme med inlägg av Lundgren, Lindblom, Lodenius, Cassel, Undén och Holmbäck. F.K. 22, s. 37 ff. I A.K. deltog Håstad, Hagberg i Malmö, Rylander, Undén och Häckner i debatten, som varade nära två timmar. A.K. 22, s. 47 ff.

⁴² För ratifikation av ytterligare ett par konventioner talade i F.K. Norling, som bemöttes av andra lagutskottets ordförande Norman. Replikskiftet tog c:a åtta minuter. F.K. 17, s. 147 ff. I A.K. framfördes samma yrkande av Svensson i Göteborg och Dahlgren, vilka bemöttes av Ryberg. A.K.-debatten varade en halvtimme. A.K. 17, s. 55 ff.

⁴³ Kommunistiska avslagsyrkanden framfördes i F.K. av Helmer Persson, som bemöttes av Gränebo, och i A.K. av Johansson i Stockholm, bemött av Ward och Undén. F.K.-debatten tog blott tre minuter. I A.K. höll Johansson i Stockholm ett tums långt anförande och hela överläggningen tog omkring fem kvart. F.K. 30, s. 7, A.K. 30, s. 21 ff.

⁴⁴ Utrikesutskottets folkparti- och högerrepresentanter hade reserverat sig till förmån för bifall till motionen. I den c:a 90 minuter långa F.K.-debatten deltog Bergvall, Andrén, Gjöres, Gränebo, von Heland, Åkerberg och Undén. Vid votering segrade utskottet med 60 röster mot 22. Sex ledamöter avstod från att rösta. F.K. 19, s. 94 ff. I A.K. tog debatten över två timmar med inlägg av Ohlin, Fast, Hjalmarson, Hedlund i Rådom, Undén och Hansson i Skediga. Någon votering med rösträkning förekom icke i A.K. A.K. 21, s. 51 ff.

Såsom antydde i föregående årsöversikt om riksdagen och utrikespolitiken upptogs i samband med de skandinaviska försvarsalliansförhandlingarna 1949 en ny form för riksdagens medverkan i handläggningen av utrikespolitiska frågor. Representanter för samtliga politiska partier utom kommunisterna deltog från Sverige tillsammans med parlamentariker i Danmark och Norge i de avgörande förhandlingarna.⁴⁵ En liknande nordisk politisk samarbetsform har även kommit till användning 1950, ehuru med en mycket väsentlig skillnad. Medan de parlamentariska delegationerna 1949 deltog på regeringarnas initiativ, kom 1950 förhandlingar mellan parlamentariska delegater till stånd tack vare initiativ som utgick från folkrepresentationerna. Som ett led i strävandena att samordna lagstiftningen på medborgarrättens område i Danmark, Norge och Sverige anordnades nämligen i maj på danskt initiativ möten mellan delegerade från de utskott (i Sverige första lagutskottet), som i respektive länder beredde de framlagda regeringsförslagen i ämnet.⁴⁷

Konstitutionsutskottets memorial (nr 17) angående granskning av de i statsrådet förda protokoll innehöll en anmälan enligt R.F. § 107. Den var icke direkt utrikespolitisk men rörde en fråga, som klart betingades av utrikespolitiska förhållanden. Anmälan riktades mot statsråden Quensel och Sträng och avsåg beslut om försäljning av viss tysk egendom, vilken enligt utskottets majoritet icke hade karaktären av flytkapital.⁴⁸ »Egendomen och därmed förbundna intressen voro icke heller av den art att försäljning jämlikt Washington-överenskommelsen (av år 1946 rörande tyska tillgångar i Sverige) var erforderlig för »undanröjande av varje möjlig risk att dessa intressen användas till stöd för ett nytt tyskt anfallskrig», hette det bl. a. i memorialet.

I en reservationsanmälan upptog två utskottsledamöter⁴⁹ den gamla omtvistade principfrågan om räckvidden av riksdagens medverkan vid utrikespolitiska avgöranden. Reservanternas utgångspunkt var »Utredning angå-

⁴⁵ De kommunistiska yrkandena att Sverige skulle avbryta samarbetet västerut (I: 7, 8 och 125, II: 10, 11 och 147) föranledde debatter i båda kamrarna, i F.K. på sammanlagt nära två timmar och i A.K. på en timme. I F.K.-debatterna deltog Helmer Persson, Åkerberg, Sandler, Andréén, Undén, Sjö Dahl, Öhman och Norling. F.K. 17, s. 8 ff. I A.K. yttrade sig Hagberg i Luleå, Hedlund i Rådom, Fast och Johansson i Stockholm. A.K. 17, s. 134 ff.

Motion II: 340 föranledde blott en kort kommentar av Mannerskantz. F.K. 11, s. 76 f.

⁴⁶ Se denna tidskrift, 1950 s. 340 och 342.

⁴⁷ En utförlig redogörelse för detta nya »prejudikat i den nordiska samverkans historia» har av en svensk deltagare, professor Elis Håstad, lämnats i en uppsats i Studier tillägnade Fredrik Lagerroth (Skrifter utgivna av Fahlbeckska stiftelsen, XXXVI, Lund 1950), s. 182 ff.

⁴⁸ Det var lotten, som i utskottet avgjorde att det blev en anmälan, icke en reservation. Mot den beslutade anmälan, bakom vilken stod nio borgerliga utskottsledamöter, reserverade sig nio socialdemokrater, som bl. a. gjorde gällande, »att det skulle ha verkat stötande, icke blott i Sverige utan långt utanför våra gränser, om åtgärderna för eliminering av tyska ekonomiska intressen och för tillgodoseende av svenska rättsägares anspråk — skulle ha hejdats inför Stinnesfamiljens fastighet i Sverige, värd bortemot 5 miljoner kronor».

⁴⁹ Herlitz och Hammar.

ende de handelspolitiska arbetsformerna m. m. II».⁵⁰ De påpekade, att under år 1949 endast två med främmande makter ingångna handelsöverenskommelser blivit underställda riksdagens prövning. Frågan i vilken mån i stället utrikesnämnden eller utrikesutskottet hörts kunde icke upptagas. Men på utrikesnämndens föredragningslistor och utrikesutskottets protokoll förekom endast vid jämförelsevis få tillfällen handelspolitiska frågor. Inte heller var reservanterna nöjda med det sätt, på vilket redogörelser lämnats, då de förekommit. En muntlig föredragning var icke tillfyllest, och den borde inte lämnas först i efterhand. »Det är — vilket nu för tiden besynnerligt nog ofta förbises — en fundamental skillnad mellan att avgiva yttranden om vad som bör ske och att få upplysningar om vad som skett», framhöll de båda reservanterna. De underströk vidare, att med hänsyn till handelsöverenskommelsernas grundläggande betydelse för folkhushållet talrika överenskommelser måste anses vara »av större vikt» och alltså åtminstone borde underställas utrikesnämnd eller -utskott. Reservanterna underkände i detta sammanhang den av riksdagen 1948 (om ock med tvekan) godkända principen, att endast ramavtalen skulle föreläggas riksdagen, icke kontingentavtalen, som reglerar varuutbytets sammansättning och omfattning. Ansvaret för denna utveckling låg enligt reservanterna delvis hos utrikesnämnden (utskottet), »som i stor utsträckning varit till freds med sin mycket passiva roll».⁵¹ Men det var »framför allt regeringens sak att, oavsett hur stort intresse som yppas — genom framställningar i överensstämmelse med R.F. § 12 sörja för en grundlagsenlig behandling av handelspolitiken». På anförda grunder hade reservanterna inom utskottet yrkat anmälan beträffande utrikesministerns (Undén) och handelsministerns (Ericsson) underlåtenhet att i vederbörlig ordning utverka sådan behandling av handelsöverenskommelser, som är föreskriven i R.F. § 12.

I dechargedebatten ventilerades utförligt anmälan beträffande tyskkapitalförsäljningens ekonomiska och internationella aspekter.⁵²

Nils Andrén.

Gaullismen, R.P.F:s program Sedan general Charles de Gaulles politiska och organisation.

rörelse, i april 1947 organiserad i *Le Rassemblement du Peuple Français* (R.P.F.), vid valen den 17 juni i år blev den största partigruppen i l'Assemblée Nationale, bör en redogörelse för det gaullistiska programmet och R.P.F:s organisation kunna påräkna allmänt intresse.

Det som tidigare kunde sägas skilja R. P. F. från de egentliga politiska partierna var, att rörelsen inte ställde några hinder i vägen för sina medlemmar att samtidigt tillhöra ett annat politiskt parti, med undantag för kommunistpartiet. General de Gaulle sade uttryckligen att han i R. P. F. önskade skapa en samling ovan partierna. Våren 1951 hade samtliga partier

⁵⁰ S.O.U. 1950: 9. Omnämnd i denna tidskrift 1949, s. 343, not 24^a.

⁵¹ I detta sammanhang må nämnas, att utrikesutskottets ordförande vid utskottsbehandlingen av prop. 23 angående handelsöverenskommelse mellan Sverige och Italien uttalade »en förväntan, att därest nya förhandlingar skulle visa sig erforderliga, utskottet komme att härom informeras». Prot. ³¹/₁, § 2.

⁵² F.K. 18, s. 151 ff.; A.K. 19, s. 4 ff.

av någon betydelse avvisat denna så kallade »double appartenance», varför den forna skillnaden blivit helt illusorisk. I den nya assembléen finns emellertid av alla tecken att döma en stor grupp deputerade, som stå de rena gaullisterna mycket nära.

R.P.F:s organisation är utomordentligt centraliserad. I basen finns arbetsgrupper med olika arbetsuppgifter, fackliga, sociala eller lokala. Inom varje departement finns en central församling och kantonala och kommunala gruppbildningar: Partiledningen utser en delegat till varje departementsförsamling och denne har ett mycket stort inflytande över arbetet. En kommitté på mellan tjugo och tjugofem medlemmar väljs visserligen genom ett indirekt system av »följeslagarna» själva (»compagnon») är det allmänt vedertagna tilltalsordet inom R.P.F. och är en direkt motsvarighet till den Stora revolutionens »citoyen» och kommunismens »kamrat»), men kommittébesluten är underkastade den delegerades prövning, liksom inre ekonomiska angelägenheter avgöras av en av ledningen utsedd skattmästare, som är ansvarig inför den delegerade. En bestämmelse av intresse är förbudet för deputerade, senatorer eller landstingsmän att delta i de lokala församlingarnas arbete. Inte heller borgmästare är valbara till kommittéerna.

Organisationen av yrkesgrupperna motsvarar helt de lokala församlingarnas. Av riktigt samma betydelse som cellen för kommunisterna är inte R.P.F:s »groupes d'entreprises». De påminna om fackföreningar, men ha inte dessas exklusivt proletära karaktär. Av större intresse är då de företagsnämnder, som R.P.F. organiserat i ett flertal industrier.

De sociala grupperna är avsedda att arbeta för olika specialmål, såsom familjens ställning i samhället, mödrarnas särskilda problem, krigsveteranernas situation, ungdomsproblemen, med mera. Även inom högskolornas kårer liksom inom andra mera intellektuella samhällsgrupper har arbetsgrupper bildats. Dessa har sin verksamhet inriktad på propaganda, men utför även grundliga utredningar, t. ex. om studenternas bostadsproblem, studielön eller räntefria lån för de studerande, statsbidrag till privata kursverksamheter, fria utställnings- och försäljningslokaler för konstnärer.

En gång om året samlas representanter för de olika församlingarna och grupperna till rikskongress, »assises nationales». De skilda organisationerna inom R.P.F. sänder delegationer av en storlek som korresponderar med medlemstalet inom departementet eller facket. Deputerade och andra valda representanter deltar även vid rikskongresserna. Kongressens uppgift var från början att välja organisationens ledning och ge denna vissa politiska direktiv. Numera har den fått rent upplysande karaktär. Den väljer visserligen fortfarande nationalrådets medlemmar, men kandidater uppställas av de departementala grupperna och måste godkännas av ledningen, innan de presenteras för kongressen, och här gör ledningens delegerade sitt inflytande gällande. Hur detta i verkligheten fungerar och i vad mån någon opposition förekommer undandrar sig något bedömande. Men det är uppenbart, att ledningen kan i hög grad bestämma nationalrådets sammansättning.

Kongressen utser ibland sig medlemmar av utskott som gå igenom och diskutera de rapporter och resolutioner som läggs fram av generalsekretariatet, varefter kongressen godkänner motionerna. Någon votering före-

kommer inte vid plena. I vad mån det förekommer initiativ från enskilda medlemmar framgår inte av protokollen från kongresserna, men det är troligt att sådana förekommer i smärre specialfrågor av mera lokal karaktär.

Ett nationalråd, »conseil national», på etthundrafyrtio medlemmar har en så gott som uteslutande konsultativ uppgift. Av dess medlemmar väljes etthundratjugo för ett år i taget av rikskongressen. Sextio av dessa utses av partiets lokala församlingar, fyrtio av yrkesgrupperna och tjugo av de så kallade sociala grupperna. Tjugo medlemmar utses direkt av ledningen. Som ovan framhållits är samtliga medlemmar i realiteten beroende av ledningens, det vill säga de Gaulles och hans närmaste medarbetares, samtycke för sin kandidatur. Medlemmarna i R.P.F:s parlamentsgrupper har rätt att delta i nationalrådets förhandlingar. Nationalrådet sammanträder tre gånger om året, varvid resolutioner om den allmänna politiken och programmatiska uttalanden i de flesta aktuella frågor fattas.

R.P.F:s president skall enligt statuterna väljas av rikskongressen, men i de Gaulles fall har det aldrig förekommit något ens formellt val. Redan i den appell han lät publicera i den franska pressen den 14 april 1947, utsade han öppet, att han personligen tagit ledningen av organisationen.¹ Vid de tre rikskongresser som hållits, 1948 i Marseille, 1949 i Lille och 1950 i Paris, har delegaterna i stället antagit resolutioner, i vilka de ge uttryck för sitt fulla förtroende för presidenten och hans politik och i överdrivna vändningar förpliktade sig att vara trogna de Gaulle.

Generalen utnämner personligen medlemmarna av exekutivutskottet, vilket från början hade tolv medlemmar men som sedan sommaren 1949 ombildats till ett politiskt råd om 20 medlemmar och ett administrativt utskott om 10 medlemmar. I det politiska rådet ingår för närvarande sju parlamentariker.² Generalsekretären, Jacques Soustelle, och de övriga medlemmarna av generalsekretariatet utsågs ursprungligen av de Gaulle personligen.

R.P.F. har alltså en mycket centraliserad karaktär och detta understryks ytterligare av att presidenten, det vill säga de Gaulle, står som skiljedomare i alla tvister inom rörelsen.³ Rent organisatoriskt domineras således R.P.F. i utomordentligt hög grad av general de Gaulle.

Det möter stora svårigheter att klarlägga R.P.F:s program, då någon fast utvecklad doktrin inte finns. Det är först och främst i generalens tal och presskonferenser man får söka de riktlinjer, efter vilka R.P.F. arbetar. I några fall finner man emellertid, att R.P.F. pliktskyldigast tagit upp de Gaulles idéer till behandling i generalsekretariatets utskott och på nationalrådets sammanträden men därvid kommit till en annan slutsats än rörelsens president. I dessa fall har de Gaulle följt de rekommendationer, kommissioner eller kongresser lagt fram. Så var fallet med valfrågan, där de Gaulle länge höll fast vid det proportionella systemet men numera följer Marseille-

¹ Debu-Bridel: Les partis contre de Gaulle, Paris 1948, s. 152.

² Chronologie succincte du Rassemblement, Centre National de Propagande, Paris 15. 4. 1951.

³ Instruction sur l'organisation du R.P.F. 13. 11. 1947. Règlement concernant l'organisation et le fonctionnement des groupements 20. 2. 1948.

Note de synthèse des textes relatifs à l'organisation générale du RPF 7. 2. 1950.

kongressens beslut och förordar majoritetsprincipens tillämpning. Det bör dock understrykas, att det aldrig gällt någon fråga av mer allmän politisk betydelse. Där följer R.P.F. reservationslöst generalens linje.

De motioner och resolutioner som antagits vid rikskongresserna är i allmänhet mycket vagt formulerade, varför det fordras att man äger kännedom om de föregående diskussionerna för att förstå den verkliga innebörden av dem. Några huvuddrag i gaullismens program kan dock med lätthet urskiljas. Rörelsen är först och främst *revisionistisk*, för det andra ställer den sig i *ren opposition till alla politiska partier* och för det tredje vill den genomdriva en *lagstiftning om arbetarnas medbestämmanderätt* och rätt till del i företagens vinster.

Huvudsyftet med R.P.F. är att framtvinga en revision av författningen, »innebärande i synnerhet anlitaandet av folkets skiljedom genom den allmänna rösträtten. Denna revision måste utgå från principerna om folksoveränitet och maktfördelning».⁴ Av de Gaulles tal och pressuttalanden kan det synas som om han vore anhängare till en »régime présidentiel», eller i varje fall av den amerikanska varianten av presidentstyre.

Klarast har R.P.F:s program för författningsreformen uttryckts i en omfattande rapport utarbetad av René Capitant, som är professor vid la Faculté de Droit et des Sciences politiques vid Strasbourguniversitetet och som är en av de mest framträdande gaullisterna. (Det var Capitant som 1946 tog initiativ till bildandet av l'Union Gaulliste, en rörelse vars verksamhet upphörde i och med R.P.F:s bildande.)

I denna rapport heter det bland annat, att revisionen skall ha till mål, för det första instiftandet av en sant parlamentarisk regim, för det andra grundläggandet av den lokala och ekonomiska demokratin genom en decentralisation, samt för det tredje organiserandet av Franska Unionen på en federativ basis. Mot kritikens påstående understryker Capitant att det alldeles icke gäller att byta ut det parlamentariska styrelseskicket mot ett presidentstyre, tvärtom gäller det att inrätta parlamentarismen i dess ursprungliga form, vilken allvarligt rubbats i 1946 års författning. Härvid bör i första hand två synpunkter beaktas: en homogen och stabil majoritet måste föreligga inom Assembléen, och fördelningen av exekutivmaktens, legislativmaktens och den judiciella maktens befogenheter konsekvent genomföras.

Den parlamentariska majoriteten skall tillförsäkras genom i huvudsak två reformer. För det första gäller det då en reform av vallagen. Valen av representanter till Assembléen anses böra ske efter majoritetsvalsprincipen. Denna princip anses till och med vara av en så grundläggande betydelse för parlamentarism och demokrati att den bör slås fast i författningen och inte som nu behandlas i vanlig lag. Närmare bestämt är det ett majoritetsval i två omgångar på listor för varje departement utan rätt till någon form av preferensröster som R.P.F. stannat för. Man har inom partiet diskuterat införandet av familjeröst och obligatorisk röstavgivning. Överskjutande röster skall fördelas proportionellt mellan partierna.⁵

Den vallag, som så gott som oförändrad gällt sedan september 1945, tillkom på general de Gaulles initiativ och det är därför förstäeligt, att gene-

⁴ Motions adoptées par les assises nationales de Paris 23—25 Juin 1950.

⁵ Motions adoptées par les assises nationales de Paris 23—25 Juin 1950.

ralen först efter någon tvekan anslutit sig till majoritetssystemet. Men han tillägger, att det vore bättre att hålla fast vid den gamla valformen än acceptera de modifikationer och tillägg till majoritetssystemet, vilka ha till syfte att skydda regeringspartiernas ställning.⁶ Den utformning den nya vallagen fått måste dock sägas vara ägnad att tillfredsställa även gaullisternas krav och detta har avspeglats i voteringarna kring regeringen Queuilles propositioner.

Generalen framhäver emellertid, att en revision av vallagen endast är av sekundär betydelse.⁷ En övergång från proportionalism till majoritetsprincipen medför inte med nödvändighet en författningsrevision, vilket ju är de Gaulles huvudmål.

En parlamentarisk majoritet skall för det andra tillförsäkras genom att majoritetsvals-systemet kompletteras med en utvidgning av upplösningsrätten.

Capitant håller före, att Assembléen lika väl som regeringen är ansvarig inför det forum, ur vilket den utgått och att ett system efter vilket en Assemblée, sedan den en gång valts, förblir suverän under hela legislaturperioden är en stel och föråldrad form av det representativa systemet.

En ministär, som i en viktig fråga ställs i minoritet, skall ha rätt att vädja till väljarkåren. Avgörandet skall i sista hand läggas i händerna på statspresidenten, som skall ha full frihet att avgöra om konflikten mellan regering och representation är av en så allvarlig art att frågan bör föreläggas folket. Proceduren måste emellertid inskränkas till mera exceptionella tillfällen. Själva förekomsten av möjligheten för regeringen att upplösa parlamentet skulle tillåta en justering av regeringsmajoriteten vid frågor av mindre vikt, medan det samtidigt framstår som önskvärt, att folket får uttala sig direkt i mera betydelsefulla politiska frågor.

Den nuvarande utformningen av upplösningsrätten gör dess begagnande så gott som omöjligt. Assembléen får under inga omständigheter upplösas under de första 18 månaderna av legislaturperioden. Dessutom skall två regeringskriser ha följt på varandra inom en period av aderton månader och det krävs, att båda dessa kriser uppstått genom ett misstroendevotum eller nederlag i en förtroendefråga. Det förefaller, som om dessa komplicerade bestämmelser inte i första hand tillkommit för att inskränka användningen av institutionen utan snarare förändra dess ursprungliga innebörd.⁸ I praktiken har alltså upplösningsrätten kommit att läggas i händerna på Assembléen själv.

Gaullisternas förslag skulle innebära ett stärkande av regeringens makt på parlamentets bekostnad utan att direkt betyda en återgång till förhållandet under tredje republiken. Även statspresidentens makt skulle komma att ökas i jämförelse med hans befogenheter under tredje republiken, då han i gaullisternas förslag inte behöver ha senatens stöd för en upplösning av Assembléen.

Redan i sitt tal i Bayeux den 16 juni 1946 underströk de Gaulle vikten av en konsekvent genomförd maktfördelning. »Alla våra erfarenheter visa, att de verkställande, lagstiftande och dömande makterna måste vara tydligt

⁶ conférence de presse du général de Gaulle 16. 3. 1950.

⁷ conférence de presse du général de Gaulle 16. 3. 1950.

⁸ Duverger, Maurice: Les constitutions de la France, Paris 1950, s. 112.

åtskilda och fullkomligt likställda».⁹ Detta tema har ständigt återkommit i de Gaulles och hans anhängares kritik av den rådande regimen. Capitant vill, att ministrarna skall utnämnas av statspresidenten och inte som nu är fallet kallas av denne och efter en komplicerad procedur slutgiltigt installeras av Assembléen. Ehuru ansvariga inför Assembléen bör de utnämnas av en från denna helt skild makt, republikens president, den exekutiva maktens högste chef. Denna invändning är i själva verket ganska obefogad, då det visat sig, att president Auriol haft ett mycket större inflytande vid designationen av konseljpresident än man väntade sig under författningsarbetet.¹⁰

Statspresidenten bör inte väljas av parlamentet, säger de Gaulle. Principen om maktfördelning fordrar, att tillvägagångssättet vid valet av exekutivmaktens främste representant gör honom helt oberoende av legislativmakten och i varje fall av partierna. de Gaulle ser presidenten som en företrädare för det allmännas verkliga önskan, uppfattad ur ett naturrättsligt resonemang, påminnande om Rousseaus »*volonté générale*». Statschefen skall vara en skiljedomare placerad utanför det temporära, politiska sakkälet, garanterande kontinuiteten hos det demokratiska styrelseskicket genom ett systematiserat medlings- och kompromissarbete. Detta betraktelsesätt har som given konsekvens, att innehavaren av presidentposten måste utses av en betydligt större valförsamling än nu är fallet. Gaullisterna kräver, att presidenten skall utses av en valförsamling, vilken innesluter parlamentet, men avsevärt större och bildad på ett sätt som gör honom till Franska Unionens president med samma befogenheter som tillkommer Republikens president.¹¹ Denna elektorsförsamling skulle till hälften bestå av medlemmar valda inom hemlandet, exempelvis parlamentet, och till hälften representanter för territorierna bortom havet, lämpligen utsedda av respektive territoriers assembléer.¹²

Gaullisterna vill också lägga ledningen av Franska Unionen i händerna på statspresidenten i betydligt större utsträckning än vad nu är fallet. Presidenten skall nämligen presidera den »Haut Conseil de l'Union Française» som skall bildas och han skall personligen utnämna de ministrar som bland andra ingå i denna. Dessa ministrar, vars uppgifter skall vara av rent federal karaktär, skall dock vara ansvariga inför unionsförsamlingen.¹³

En annan orsak till att de Gaulle önskar större makt och auktoritet samlad hos statspresidenten, är att denne därigenom mera påtagligt skulle personifiera Republiken. Vid ett eventuellt sammanbrott, skulle det bli lättare att undvika att förhållandet vid 1940 års kris upprepades, genom att presidenten inte skulle möta samma svårigheter som de Gaulle på sin tid, att vinna erkännande av en exilregering. Hur diskutabel och ovidkommande denna synpunkt än må vara, är det fullt förståeligt, att de Gaulle hyser en sådan inställning, då han i London under kriget kunde jämföra det bemötande

⁹ Discours du général de Gaulle à Bayeux 16. 6. 1946.

¹⁰ Duverger, a. a., s. 117.

¹¹ Bayeux 16. 6. 1946.

¹² Capitant, René: Rapport sur la révision de la constitution, Paris 1949, s. 27.

¹³ de Gaulle, tal i Bordeaux 15. 5. 1947.

han och det av honom ledda Fria Frankrike fick av de allierade med det mottagande exempelvis Hollands och Norges exilregeringar erhöi.

Vad den lagstiftande församlingens befogenheter anbelangar menar Capitant, som även här måste anses ge uttryck åt R.P.F:s officiella inställning, att principen om lagarnas allmängiltighet (la généralité des lois), medför, att speciallagar och den mera detaljerade utformningen av reglementen skall överlätas på kommunala och administrativa organ. Det är alltså en decentralisering av lagstiftningen som åsyftas. Capitant anser, att ett återupplivande av presidentens och de lokala kollektivernas förordningsrätt är befogat, men att Assembléen skall ha rätt att upphäva dessa »décrets loi», om den finner att de strider mot lagens grundmening.¹⁴

Men denna territoriella decentralisation måste med nödvändighet kombineras med en ekonomisk och social decentralisation. För närvarande regleras de ekonomiska och sociala problemen så gott som uteslutande av parlamentet och regeringen. Detta vore emellertid endast berättigat i den mån regleringen har karaktär av allmänna föreskrifter. Givetvis måste Assembléen bibehålla en nog så vidsträckt kontrollrätt, men verkställandet av lagar och förordningar skall ligga i händerna på exekutivmyndigheten inom de decentraliserade kollektiven, vilka på grund av dessas skiftande karaktär även bör ha rätt att utforma detaljföreskrifterna. En garanti för att den lagstiftande församlingen skall taga tillräcklig hänsyn till samhällets många särintressen skall skapas genom en utvidgning av den »övre» kammaren, såväl av dess representativitet som av dess befogenheter.

Det drag av korporatism som kan sägas utmärka R.P.F. får här ett uttryck. En direkt fusion mellan Republikrådet och det ekonomiska rådet anses inte vara tillfredsställande. Republikrådet skall i stället väljas av de lokala representationerna och de ekonomiska och sociala organisationer av opolitisk karaktär, som förutsätts vara representativa för de mera speciella samhällsintressena. I likhet med förhållandet under tredje republiken bör val av senatorer föregås av nyval av landstingen.¹⁵

För att stärka Republikrådets inflytande föreslår Capitant, att senaten utser en rapportör för varje lagförslag som skall översändas till Assembléen. Dessa rapportörer skall vidare ha tillträde till Assembléens utskott, då ändringsförslag skall diskuteras. Gaullisterna rekommenderar även användningen av referendum i frågor, där de båda kamrarna inte kunna enas.¹⁶

Vid Pariskongressen i juni 1950 antogs emellertid en motion, som närmast tar sikte på inrättandet av en tredje kammare med uppgift att bevaka de ekonomiska korporationernas intressen. Detta råd, som närmast motsvarar det redan existerande ekonomiska rådet men med avsevärt bredare underlag, skall ha rätt att lämna parlamentet upplysningar i ekonomiska frågor och rätt att opponera mot lagar beslutade av Assembléen. Rådet skall väljas av yrkes-, jordbruks- och handelskammare och andra organisationer representerande de fria yrkena, så att en adekvat ekonomisk och social representation garanteras.¹⁷

¹⁴ Capitant, a. a., s. 39 ff.

¹⁵ Motions adoptées par les assises nationales de Marseille 16—17 Avril 1948.

¹⁶ Capitant, Discours prononcé à Paris 24 Juin 1950.

¹⁷ Motions adoptées par les a. n. de Paris 1950.

Denna sammansättning av den övre kammaren, som ju syftar till att understryka dess ofrånkomligen konserverande karaktär, har säkerligen haft en stor dragningskraft för de konservativa grupperna inom landet. Det bör emellertid framhållas, att de Gaulle upprepade gånger understrukt, att Assembléen skall vara den avgörande av de båda kamrarna.

I kampen mot kommunismen och de partikontrollerade fackföreningarna, vilka samtliga domineras av den marxistiska doktrinen, går R.P.F. fram på två linjer. Rent politiskt verksamma är de »groupes d'entreprises», vilka bestå av arbetare från varje steg inom företagshierarkien. De utgör basen för de yrkesgrupper, vilka inom facket motsvara de departementala R.P.F.-församlingarna. Vilken omfattning och betydelse dessa gaullistiska celler har fått, är det omöjligt att mera exakt bedöma. Ett avsevärt större intresse har då samlats kring gaullisternas arbete på att förena kapital och arbete, »l'Association Capital-Travail», någonting som i praktiken kommit att motsvara de även hos oss kända företagsnämnderna. Särskilt originellt är inte de Gaulles program på denna punkt, men det har dock fått en ganska avsevärd anslutning inom den franska industrien.

Inspirerad av den labila situationen på arbetsmarknaden höll de Gaulle på vintern 1947—1948 en serie tal inför arbetare i de större industristäderna. Den lösning till frågan om arbetarnas löner generalen då skisserade behandlades senare mera utförligt av hans medarbetare, bland andra sociologen och ekonomen Raymond Aron, under vars ledning ett lagförslag utarbetades. Aron underströk, att det inte finns något gemensamt mellan den fascistiska korporatismen eller Vichyregimens arbetarlagar och R.P.F:s arbetarpolitik. Det rör sig här om ett sätt att genomföra vad som har kallats ekonomisk demokrati.¹⁸

de Gaulle vill skilja fackföreningarna från partipolitiken, och det skall ske genom en radikal förändring av förhållandena inom själva företagen. Den gamla klasskampsideologien, antagonismen mellan arbetare och företagare skall lämna plats för förståelse och samarbete. Genom att ett harmoniskt »socialt klimat» införes på arbetsplatserna, skall en varaktig arbetsfred byggas upp.¹⁹

Inom varje företag skall ett veritabelt kontrakt upprättas mellan arbetarna och arbetsgivarna. En viss del av företagets vinst skall enligt detta kontrakt gå till arbetarna efter en skala som bestäms av företagsnämndens arbetarrepresentanter. Utredningsmännen vände sig emot likalönsprincipen och i stort sett blev det ett ackordsystem man kom att rekommendera. Arbetaren skall få ett rörligt tillägg till en fast, i kollektivavtal bestämd lön. Kapitalet skall givetvis ha sin del av vinsten, dess storlek blir beroende av företagets struktur. Driftsledningens ställning är ju i de flesta företag av aktiebolagstyp avhängig av kapitalet, närmast representerat av styrelsen. Gaullisterna har inte tänkt sig ändra på detta förhållande. Men

¹⁸ Aron, Raymond: Rapport sur l'Association Capital-Travail, Lille assises nationales 11—13 Fevrier 1949.

¹⁹ de Gaulle, tal i St. Etienne 4. 1. 1948.

de anställda inom ett företag skall ha rätt att bli delägare genom att låta sin andel av vinsten stå kvar i rörelsen som en slags avbetalning på aktier. Någon skyldighet för arbetarna att underlåta att ta ut sitt lönetillägg skall inte finnas. Så småningom skall det bli möjligt för arbetarna att öva ett direkt inflytande på företagsledningen. Innan man nått fram till det tillstånd, där arbetarna själva äger företaget, böra de emellertid ges full insyn i driften, och deras åsikt om mera väsentliga åtgärder skall inhämtas. Men så länge arbetarna inte kunna betraktas som delägare skall de inte erhålla något direkt inflytande på driftspolitiken.

I fråga om statsmonopolen och arbetare och tjänstemän inom dessa, skall en speciallag reglera förhållandet mellan arbetarna och arbetsgivaren = staten. Denna finns ännu inte tillgänglig. R.P.F. har emellertid kritiserat det sätt på vilket de nationaliserade industrierna sköts; själva principen har gaullisterna svårt att angripa, då ju de Gaulle själv genomförde de första nationaliseringarna.

Det förefaller, som om R.P.F. med sitt program om företagens och fackföreningarnas omorganisation närmast syftar till att intressera arbetarna mera för de företag, i vilka de är anställda, och därigenom främja produktionsökningen. Själva principen om privat äganderätt till produktionsmedlen kritiserar inte, annat än i dess mest extrema former, familjekoncerner, truster och priskarteller.

R.P.F. har mycket kraftigt kritiserat regeringens finanspolitik. Man vänder sig särskilt mot de höga konsumtionsskatterna på nödvändighetsartiklar, vilka betraktas som orättvisa. Den progressiva inkomstbeskattningen avvisas också, då man menar att den har ett negativt inflytande på den privata investeringsverksamheten. Gaullisterna vill göra gällande, att mycket stora summor skulle kunna sparas genom en reform av ämbetsverken i riktning mot en decentralisering och genom en upplösning av de många kommissioner, som leva kvar sedan tiden omedelbart efter kriget. Andra besparingsobjekt utgör enligt R.P.F. de nationaliserade företagen och socialvården.

Någon egen lösning av det svåra finansiella läget har R.P.F. inte kommit med. Samtidigt med kraven på skattelindringar och sparsamhet kräver gaullisterna vittgående reformer på undervisningens och socialvårdens områden, för att inte tala om försvarspolitiken.

Denna senare har givetvis ett mycket stort intresse för de Gaulle. Hans medarbetare, bland vilka märks ett flertal generaler, har utarbetat ett därtill försvarsprogram, vilket dock är av alltför speciellt intresse för att närmare diskuteras här. Vad de Gaulle särskilt understryker, är att det franska försvaret måste behandlas jämsides med frågan om hela Europas försvar.²⁰

En brännande fråga i fransk inrikespolitik är behandlingen av de forna samarbetsmännen. de Gaulle var redan från början mycket försiktig då det gällde att rensa ut dem som beskyllts för samarbete med tyskarna, vilket gav kommunisterna anledning att beskylla honom för sympatier för Vichymännen. Problemet gäller ju också först och främst behandlingen av marskalk Pétain.

²⁰ conf. de presse 29. 3. 1949.

Pétain var en av de få militärer som från början förstod att värdera de Gaulles begåvning, och det var på hans inrådan som de Gaulle kallades till Paris 1940. Det är därför helt naturligt, att han visat stort intresse för marskalkens behandling. Han menade inte, att Pétain skulle benådas men han ville, att den nittiofemårige mannen skulle lämnas att dö under mera värdiga omständigheter. Pétain hade dock vid vissa tillfällen skänkt ära åt Frankrike och trots att han gjort ett ödesdigert misstag, vore han ingenting annat än en oförarglig åldring.²¹

R.P.F. har för övrigt fattat resolutioner på snart sagt alla områden av fransk inrikespolitik, om veteranernas behandling, om återuppbyggnaden, om pressens ställning, om radio och television.

I januari och februari 1944 kallade de Gaulle generalguvernörer och delegater från de franska besittningarna till Brazzaville i Franska Västafrika för att diskutera det Franska Imperiets framtida författningsrättsliga ställning. Men den författning som för Franska Unionens del blev klar 1946 tillfredsställde inte generalen. Han tog bestämt avstånd från den assimilationstendens han tyckte sig finna i författningen och rekommenderade det engelska systemet, ehuru av en fastare federativ typ. Varje territorium borde få utveckla sig efter sin egenart och lämnas den största frihet att styra sig själv, men ansvaret för utrikespolitiken, försvaret och de gemensamma ekonomiska angelägenheterna skulle ligga hos Frankrike. Moderlandets roll skulle vara den ledandes och inte den styrandes.

Intresset för territorierna bortom havet och deras status har blivit mycket stort i efterkrigstidens Frankrike. Den allmänna tendensen i officiell fransk unionspolitik synes för övrigt gå ungefär i samma riktning som de Gaulle förordar. Det är fråga om en gradskillnad, inte någon skillnad i själva grunderna.

I första hand kräver de Gaulle införandet av allmän rösträtt i samtliga territorier. Emellertid skall valen till de lokala representationerna vara indirekta, då befolkningen i vissa territorier står på en alltför låg nivå för att kunna ges direkt inflytande. Ett annat problem är de franska minoriteternas representation. Enligt nu gällande lagar dominera de franskfödda och de som av annan orsak äga franskt medborgarskap respektive assembléer. Gaullisterna har tänkt sig lösa problemet genom att dela varje valförsamling i två med lika många mandat; i den ena kretsen välja de infödda sina representanter, i den andra den franska minoriteten sina. Denna överrepresentation anses berättigad med hänsyn till den stora roll de vita spela inom de ekonomiska företagen och deras i genomsnitt högre bildning. Dessutom har de vita större intresse av att upprätthålla unionen med hemlandet än de infödda, som ofta nog är nationellt medvetna. När de infödda någon gång i framtiden blivit uppfostrade att styra sig själva, skall systemet med dubbla valförsamlingar slopas.

Kommunalt självstyre skall gradvis införas; på grund av territoriernas mycket skiftande civilisationsgrad måste detta avgöras från fall till fall.

²¹ conf. de presse 29. 3. 1949.

Det blir i sista hand hos generalguvernören, som avgörandet läggs om de infödda är politiskt tillräckligt mogna för att själva administrera sina samhällen.

Lagstiftningsmakten måste av naturliga skäl ligga så gott som uteslutande hos l'Assemblée de l'Union Française. *Denna kammare* vill gaullisterna förändra och ge en betydligt mer utsträckt makt än nu. Antalet medlemmar skall ökas till nära det dubbla och församlingens befogenheter ökas, både i vad som gäller ekonomisk och social lagstiftning. Territorierna skall för den skull inte förlora sina representanter i Assemblée Nationale men deras uppgift skall inskränkas till de tillfällen, då unionsförsamlingens lagförslag tas upp till behandling.

Exekutivmakten skall utövas av statspresidenten i hans egenskap av president för Franska Unionen. Som ovan framhållits, vill gaullisterna ge presidenten större befogenheter också på detta område. Han skall biträdas av ett högsta unionsråd, vars medlemmar skall utgöras av ministrar med åligganden av rent federal karaktär och delegerade från de med Frankrike förbundna staterna. Detta högsta råd skall tillförsäkra kontinuiteten i den federala politiken och övervaka förbindelserna mellan de förenade staterna. De federala organens befogenheter skall emellertid inskränkas till en allmän ledning och koordination av lagstiftningen. En mycket hög grad av decentralisation skall tillförsäkra territorierna en utsträckt initiativrätt i såväl politiska som administrativa frågor.²²

Den ekonomiska delen av R.P.F:s unionspolitik tar i första hand sikte på att öka territoriernas produktionspotential. Ett hjälpmedel till detta tror man sig finna i en utbyggnad av de afrikanska hamnarna, järnvägarna, vägnäten, flygfälten och de färbara floderna. Finansieringen av dessa och de mera direkt produktionsfrämjande åtgärderna har man tänkt sig åstadkomma genom upptagandet av statslån inom Frankrike. Dessutom rekommenderar man införandet av preferenstillar och skattelindringar för vinster på investeringar inom territorierna. Utländsk investeringsverksamhet bör tillåtas och uppmuntras genom ett förbilligande av transporter, vilka hittills varit det största hindret för utländsk investeringslust. En reservation göres dock; de utländska intressena får inte inverka på territoriernas politiska ställning. Överhuvud taget lägger man inom R.P.F. stor vikt vid territoriernas ekonomiska utveckling; man vill emellertid reservera initiativet till Frankrike och tar därför avstånd från realisandet av president Trumans »Point Four» inom den Franska Unionens områden. Frankrike får inte överlämna till Amerika ansvaret för territoriernas uppbyggnad. Frankrikes auktoritet måste under alla förhållanden upprätthållas.

En originell idé är den lösning på problemet med arbetskraften inom de franska besittningarna, som R.P.F. lancerat. Man tänker sig, att en viss del av de inkallades militärtjänstgöringstid ställs till förfogande för konstruktionen av vägar, hamnar, flygfält eller andra kolonisationsarbeten.

De sociala problemen i de franska besittningarna vill man lösa med hjälp av sociologiska och etnologiska experter. De Gaulle har ofta påpekat,

²² Dronne, Raymond: Rapport sur l'organisation de l'Union Française, Lille 1949.

vilken värdefull tillgång de olika infödingsstammarnas egenartade kulturer utgör, och han vill att den största hänsyn tas till traditionell praxis, när lagstiftning på straffrättens, familjerättens och undervisningens områden förbereds. Fransk strafflag kan lika litet som de franska kommunallagarna oförändrad införas i territorierna. Överallt, även inom de primitivaste stammarna, finns en fullt utvecklad rättspraxis, till vilken den största hänsyn bör tas om inte missförstånd och oroligheter skall uppstå. Givetvis måste guvernören eller hans representanter förbehållas rätt att upphäva sådana lagar som direkt strida mot fransk rättsuppfattning.²³

Undervisningen skall i möjligaste mån göras tillgänglig för alla och vittgående stöd lämnas åt de franska missionsskolorna. Arbetarna skall organiseras och lämnas teknisk utbildning, likaväl som kvinnorna skall ges utbildning i sanitära frågor. Franskan skall vara det genomgående språket i all verksamhet inom unionen, men de olika folkgruppernas språk och dialekter får för den skull inte utplånas. Religionsfrihet skall tillåtas under förutsättningen att alla excesser undviks.

Målet för de Gaulles unionspolitik synes vara, att umeckla och hjälpa territorierna att utveckla sig själva till en sådan ställning, att de alla kan ges full självständighet och status av associerad stat. Den Franska Unionen kommer först då att bli en verklig union, en federation av likaberättigade stater under Frankrikes ledning.²⁴

I general de Gaulles tal och presskonferenser återkommer ständigt kravet på en mera självmedveten utrikespolitik från Frankrikes sida. Fransmännen ha i allt för hög grad underkastat sig Englands och Amerikas ledning. Därmed får inte förstås, att de Gaulle vill föra in Frankrike på en isolationistisk linje. Han är tvärtom mycket positivt inställd till det internationella samarbetet. Men han visar en mycket långt driven omsorg om Frankrikes nationella prestige; det är samma chauvinism som under kriget gjorde samarbetet mellan de Gaulle och de allierade mycket svårt.

Utrikespolitiskt är det i första hand frågan om Europas konstitution som intresserar R.P.F. Man rekommenderar med stort eftertryck upprättandet av en federativ union. Den nuvarande organisationen betraktas som otillräcklig, alltför maktlös. Betydligt större befogenheter måste ges åt Europarådet, om den stora Europatanken skall kunna effektiviseras.²⁵ Som bas för ett enande av hela Västeuropa måste ligga ett franskt-tyskt förbund. Schuman-planen kritiserar därför att den inte går tillräckligt långt; det är inte bara stål- och kolproduktionen som bör samordnas, det gäller i lika eller än högre grad jordbruksproduktionen. Gaullisterna vill följaktligen genomföra en långtgående ekonomisk union mellan Frankrike och Tyskland, avsevärt större än de franska centerpartierna ansett sig våga förorda.

För att kunna med framgång genomföra en så utsträckt union mellan två länder, vilka traditionellt och historiskt är varandras motståndare,

²³ Dronne, Raymond: Rapport sur l'organisation de l'Union Française, Lille 1949.

²⁴ de Gaulle, tal i Bordeaux 15. 5. 1947.

²⁵ de Gaulle, tal i Paris 25. 6. 1950.

Det blir i sista hand hos generalguvernören, som avgörandet läggs om de infödda är politiskt tillräckligt mogna för att själva administrera sina samhällen.

Lagstiftningsmakten måste av naturliga skäl ligga så gott som uteslutande hos l'Assemblée de l'Union Française. *Denna kammare* vill gaullisterna förändra och ge en betydligt mer utsträckt makt än nu. Antalet medlemmar skall ökas till nära det dubbla och församlingens befogenheter ökas, både i vad som gäller ekonomisk och social lagstiftning. Territorierna skall för den skull inte förlora sina representanter i Assemblée Nationale men deras uppgift skall inskränkas till de tillfällen, då unionsförsamlingens lagförslag tas upp till behandling.

Exekutivmakten skall utövas av statspresidenten i hans egenskap av president för Franska Unionen. Som ovan framhållits, vill gaullisterna ge presidenten större befogenheter också på detta område. Han skall biträdas av ett högsta unionsråd, vars medlemmar skall utgöras av ministrar med åligganden av rent federal karaktär och delegerade från de med Frankrike förbundna staterna. Detta högsta råd skall tillförsäkra kontinuiteten i den federala politiken och övervaka förbindelserna mellan de förenade staterna. De federala organens befogenheter skall emellertid inskränkas till en allmän ledning och koordination av lagstiftningen. En mycket hög grad av decentralisation skall tillförsäkra territorierna en utsträckt initiativrätt i såväl politiska som administrativa frågor.²²

Den ekonomiska delen av R.P.F:s unionspolitik tar i första hand sikte på att öka territoriernas produktionspotential. Ett hjälpmedel till detta tror man sig finna i en utbyggnad av de afrikanska hamnarna, järnvägarna, vägnäten, flygfälten och de farbara floderna. Finansieringen av dessa och de mera direkt produktionsfrämjande åtgärderna har man tänkt sig åstadkomma genom upptagandet av statslån inom Frankrike. Dessutom rekommenderar man införandet av preferenstillar och skattelindringar för vinster på investeringar inom territorierna. Utländsk investeringsverksamhet bör tillåtas och uppmuntras genom ett förbilligande av transporter, vilka hittills varit det största hindret för utländsk investeringslust. En reservation göres dock; de utländska intressena får inte inverka på territoriernas politiska ställning. Överhuvud taget lägger man inom R.P.F. stor vikt vid territoriernas ekonomiska utveckling; man vill emellertid reservera initiativet till Frankrike och tar därför avstånd från realiserandet av president Trumans »Point Four» inom den Franska Unionens områden. Frankrike får inte överlämna till Amerika ansvaret för territoriernas uppbyggnad. Frankrikes auktoritet måste under alla förhållanden upprätthållas.

En originell idé är den lösning på problemet med arbetskraften inom de franska besittningarna, som R.P.F. lancerat. Man tänker sig, att en viss del av de inkallades militärtjänstgöringstid ställs till förfogande för konstruktionen av vägar, hamnar, flygfält eller andra kolonisationsarbeten.

De sociala problemen i de franska besittningarna vill man lösa med hjälp av sociologiska och etnologiska experter. De Gaulle har ofta påpekat,

²² Dronne, Raymond: Rapport sur l'organisation de l'Union Française, Lille 1949.

vilken värdefull tillgång de olika infödingsstammarnas egenartade kulturer utgör, och han vill att den största hänsyn tas till traditionell praxis, när lagstiftning på straffrättens, familjerättens och undervisningens områden förbereds. Fransk strafflag kan lika litet som de franska kommunallagarna oförändrad införas i territorierna. Överallt, även inom de primitivaste stammarna, finns en fullt utvecklad rättspraxis, till vilken den största hänsyn bör tas om inte missförstånd och oroligheter skall uppstå. Givetvis måste guvernören eller hans representanter förbehållas rätt att upphäva sådana lagar som direkt strida mot fransk rättsuppfattning.²³

Undervisningen skall i möjligaste mån göras tillgänglig för alla och vittgående stöd lämnas åt de franska missionsskolorna. Arbetarna skall organiseras och lämnas teknisk utbildning, likaväl som kvinnorna skall ges utbildning i sanitära frågor. Franskan skall vara det genomgående språket i all verksamhet inom unionen, men de olika folkgruppernas språk och dialekter får för den skull inte utplånas. Religionsfrihet skall tillätas under förutsättningen att alla excesser undvikas.

Målet för de Gaulles unionspolitik synes vara, att utveckla och hjälpa territorierna att utveckla sig själva till en sådan ställning, att de alla kan ges full självständighet och status av associerad stat. Den Franska Unionen kommer först då att bli en verklig union, en federation av likaberättigade stater under Frankrikes ledning.²⁴

I general de Gaulles tal och presskonferenser återkommer ständigt kravet på en mera självmedveten utrikespolitik från Frankrikes sida. Fransmännen ha i allt för hög grad underkastat sig Englands och Amerikas ledning. Därmed får inte förstås, att de Gaulle vill föra in Frankrike på en isolationistisk linje. Han är tvärtom mycket positivt inställd till det internationella samarbetet. Men han visar en mycket långt driven omsorg om Frankrikes nationella prestige; det är samma chauvinism som under kriget gjorde samarbetet mellan de Gaulle och de allierade mycket svårt.

Utrikespolitiskt är det i första hand frågan om Europas konstitution som intresserar R.P.F. Man rekommenderar med stort eftertryck upprättandet av en federativ union. Den nuvarande organisationen betraktas som otillräcklig, alltför maktlös. Betydligt större befogenheter måste ges åt Europarådet, om den stora Europatanken skall kunna effektiviseras.²⁵ Som bas för ett enande av hela Västeuropa måste ligga ett franskt-tyskt förbund. Schuman-planen kritiserar därför att den inte går tillräckligt långt; det är inte bara stål- och kolproduktionen som bör samordnas, det gäller i lika eller än högre grad jordbruksproduktionen. Gaullisterna vill följaktligen genomföra en långtgående ekonomisk union mellan Frankrike och Tyskland, avsevärt större än de franska centerpartierna ansett sig våga förorda.

För att kunna med framgång genomföra en så utsträckt union mellan två länder, vilka traditionellt och historiskt är varandras motståndare,

²³ Dronne, Raymond: Rapport sur l'organisation de l'Union Française, Lille 1949.

²⁴ de Gaulle, tal i Bordeaux 15. 5. 1947.

²⁵ de Gaulle, tal i Paris 25. 6. 1950.

måste den andliga jordmänen förberedas med den största omsorg. R.P.F. ger sitt fulla stöd åt UNESCO och rekommenderar framför allt att den etablerar kontakter mellan den studerande ungdomen. Det kulturella samarbetet mellan Frankrike och Tyskland har alltid tidigare varit fruktbarande, säger gaullisten Schmittlein i en studie över frågan, och det finns all anledning att stimulera det på nytt.²⁶

Saarområdets inlemmande i den franska hushållningen håller de Gaulle för naturlig och nödvändig. Men detta fordrar, att Saar får politisk autonomi. Man kan emellertid inte begära, att tyskarna utan protester skall tillåta Saarområdets faktiska annektering. Därför är ett förbund mellan hela Tyskland och Frankrike av nöden. de Gaulle är full av beundran för förbundskansler Adenauer, som han tror är rätte mannen att från tysk sida förbereda en tysk-fransk union.²⁷

Att Västtyskland skall lämnas tillträde till Europaförsamlingen finner de Gaulle självklart. Till Tysklands återupprustning ställer han sig däremot mera tveksam. Emellertid pekar han på, att Östtyskland redan fått militära styrkor, om också under den camouflerande benämningen polisstyrkor, och att det därför ligger i Frankrikes såväl som i Europas intresse att Västtyskland får möjlighet att försvara sig självt i den händelse Östtyskland skulle med våld försöka »ena» Tyskland. de Gaulle tillägger, att dessa tyska försvarsstyrkor av säkerhetsskäl bör ställas under allierat befäl, och under inga omständigheter bör de allierade dra tillbaka sina ockupationstrupper från Tyskland.²⁸

Vad de Gaulle framför allt fruktar är återuppståndelsen av »das Reich». Därför var han så villig att i december 1944 sluta den rysk-franska pakten, och det är därför han ständigt krävt, att Frankrike skall lägga hinder i vägen för ett enande av Tyskland.

Europas organisation till en övernationell enhet måste föregås av ett referendum i de berörda länderna. Referendumfrågorna skulle enligt honom behöva vara tre: Vill Ni, att de europeiska länderna förenas, i synnerhet med avseende på deras ekonomi, kulturella standard och försvar? — Vill Ni, att det bildas ett särskilt förbundsorgan för att leda den europeiska politiken? — Vill Ni välja en församling med uppdrag att utarbeta dessa europeiska institutioner?²⁹

De deltagande staterna måste avstå en del av sin suveränitet till detta förbundsorgan, framför allt försvarsfrågan bör läggas i händerna på ett gemensamt organ. Så länge inte varje lands hela militära styrka ställs under ett övernationellt befäl, har man ingen garanti för att Atlantpaktens mening blir verklighet. Det skall vara Frankrikes sak att planlägga försvaret av den europeiska kontinenten och utnämna överbefälhavare, emedan det är på Frankrike som det direkta ansvaret för Europas försvar ligger, lika väl som det kommer an på Amerika att i första hand försvara Stilla Havsområdet och på England att försvara Främre Orienten. Det är ett allvarligt

²⁶ Schmittlein: Etude sur les rapports culturels Franco-Allemands, Paris 1950.

²⁷ conf. de presse 16. 3. 1950.

²⁸ conf. de presse 10. 7. 1950.

²⁹ conf. de presse 14. 11. 1949.

historiskt, geografiskt och strategiskt misstag att vilja lägga Europas för-svar i händerna på England.³⁰

de Gaulle hävdar, att hela Franska Nordafrika måste inrangeras i At-lantpakten för att denna skall kunna bli fullständig. Vidare rekommenderar han, att värnpliktiga skickas till fronten i Indo-Kina och att Frankrike skickar en symbolisk trupp till fronten i Korea.³¹ Han opponerar mot att Mao-Tse-Tung-regimen skall ges inträde i FN och mot ett franskt erkän-nande av det röda Kina. Generalen menar, att det är det kommunistiska Kina som ligger bakom svårigheterna i franska Indo-Kina, och att ett franskt erkännande av Mao skulle vara en politisk inkonsekvens.³²

R.P.F:s framgångar vid parlamentsvalet i juni visade sig vara betydligt mindre omfattande än gaullisterna hoppats och väntat. I jämförelse med kommunalvalet i oktober 1947 gick partiet till och med avsevärt tillbaka, från 35 % till omkring 22 % av samtliga i landet avgivna röster. Man bör dock betrakta 1947 års siffra med en viss skepsis, då den publicerats av R.P.F:s eget sekretariat; inrikesministeriet har aldrig lämnat några sam-manfattande uppgifter om valutgången. Men att intresset för gaullismen svalnat betydligt under de sista åren är obestridligt.

Någon förklaring till att de Gaulle inte själv ställde upp vid valet vill man inte lämna på partiets sekretariat, men det är möjligt, att han befarade att han skulle möta samma öde som Capitant och Terrenoire, vilka trots sin framskjutna ställning inom partiet inte återvaldes.

Bland mera kända gaullister, som blivit valda, märkas i första hand general de Gaulles bror, Paris' borgmästare Pierre de Gaulle, och hans speciellt förtrogne Gaston Palewski. Valda blevo också R.P.F:s generalsekreterare, Jacques Soustelle, och de framstående debattörerna Louis Vallon, Edmond Barrachin och Phillippe Barrès samt flera högre militärer. Pro-fessor Marcel Prelot vid Paris-universitetet och den store Louis Pasteurs dotterson, Louis Pasteur Vallery-Radot, en av Frankrikes bäst kända läkare, har också tagit plats i parlamentet liksom en av den franska motståndsrörelsens mest legendariska män, Pierre Clostermann.

Endast den vidare utvecklingen kan visa, i vad mån de Gaulle och hans medlöpare är så reaktionära som deras motståndare har velat göra gällande. Visserligen vill de Gaulle utveckla R.P.F. till ett enhetsparti, som temporärt skall överta makten, han vill vidare stärka statschefens ställning på repre-sentationens bekostnad och ställa regeringen under presidentens ledning; han vill krossa kommunismen i Frankrike och säger öppet, att han inte kommer att sky några medel i kampen mot »separatisterna», och till sist kan man peka på hans utpräglade nationalism som ett reaktionärt drag. Men å andra sidan ha samstämmiga uttalanden från skilda håll vittnat om hans uppriktiga känsla för demokratin och för idén om ett enat Europa. Det är sant, att han i sin ungdom stod under inflytande av Bergson och även i viss mån Maurras, att döma av de Gaulles litterära arbeten från 1920- och 1930-

³⁰ conf. de presse 29. 3. 1949.

³¹ Motions adoptées par le Conseil National, Mars 1950.

³² Weiss, Louise: La France et les problèmes du Pacifique, Paris 1950.

talen. Men att få någon klar bild av Charles de Gaulle, denne franska politiks stora frågetecken, är utomordentligt svårt; alltför många motsägelsefulla drag avspeglar sig i hans politiska programförklaringar och hans polemik mot regering och partier. Det är dock obestridligt, att han personligen fortfarande har en ställning som »l'homme des grandes circonstances» och som sådan utgör en viktig tillgång för Frankrike. Det är väl också sannolikt, att R.P.F:s parlamentariker komma att i någon mån skingra den mystik, som, mer eller mindre medvetet, omger rörelsen.

Lennart H. Grenholm.

LITTERATURGRANSKNINGAR

LAGHISTORIA I HÖGTIDSDRAKT.

Reflexioner kring tre jurist-festskrifter.

Inom loppet av ett år har Svensk Juristtidning ombesörjt utgivandet av ståtliga festskrifter¹ ägnade tre förgrundsgestalter inom svenskt rättsväsen, vilka ingått i sitt åttionde decennium. Det är naturligt, att festskrifternas innehåll i mycket återspeglar den mäktiga nydaningsepok inom svenskt rättsliv, under vilken dessa tre, *Karl Schlyter*, *Natanael Gärde* och *Birger Ekeberg*, utövade ett dominerande inflytande. Därför har det syntts mig vara en uppgift att med utgångspunkt från de skrifter, som nu ägnats dem, söka ge en bild av deras insatser på lagstiftningens område, där de under lång tid och för lång tid kommit att leda rättsutvecklingen. Alla tre hava givit sina bästa krafter åt det ömtåligaste av alla rättsvårdande värv, lagstiftarens. Ännu sitta de med kraft och håg i centrum för lagarbetet: Schlyter är ordförande i Strafflagberedningen, Gärde i Lagberedningen och Ekeberg i Straffrättskommittén, Auktorrättskommittén och Ärvdabalkssakkunniga. Dock är deras redan fullbordade insats, vilken i viss mån präglar innehållet i festskrifterna, väl värd att uppmärksammas. Verksamma i nuet tillhåra de tre redan den moderna laghistoriens förgrundsgestalter i vårt land.

Det är ett imponerande arbete, som redaktionschefen i Svensk Juristtidning, lagbyråchefen Bengt Lassen, nedlagt på festskrifterna, och man kan icke annat än uppskatta, att han efter fullbordat värv ansågs värdig att upptagas i tidskriftens ärorika redaktion. Till det yttre kännetecknas festskrifterna av sober enkelhet. Alla innehålla porträtt av jubilarerna, en hyllningsartikel, ett betydande antal uppsatser av framstående domare, ämbetsmän och advokater samt en förteckning av hans av trycket utgivna skrifter. Även om ämnesval och utformning av festskriftbidragen vittna om några författarens tidsnöd, äro alla tre festskrifterna rika på uppsatser av bestående värde och av påtaglig aktualitet.

Så vidsträckta äro de lagstiftningens områden, som blivit föremål för de tre jubilarernas verksamhet, att rättsordningen i sin helhet påverkats och betydande delar därav nydanats. Minst ingripande har insatsen varit i fråga om

¹ Festskrift tillägnad f. d. presidenten, förutvarande statsrådet juris doktor Karl Schlyter den 21 december 1949. 1 portr., 413 s. (Sthlm 1949).

Skrifter tillägnade f. d. justitierådet juris doktor Natanael Gärde vid fyllda 70 år den 27 juli 1950. 1 portr. s. 481—860 (Sthlm 1950. Tillika häft. 7—8 av Sv.J.T. årg. 35, 1950).

Festskrift tillägnad hans excellens riksmarskalken juris doktor Birger Ekeberg den 10 augusti 1950. 1 portr., 602 s. (Sthlm 1950).

grundlagarna, huvudvikten ligger inom den allmänna lagen, men även speciallagstiftningen har blivit föremål för deras omsorger. Naturligtvis kunna icke alla de rättsområden, på vilka de ingripit, få sin belysning i festskriftsbidragen. Icke heller ha bidragsgivarna i mera betydande utsträckning kunnat antyda omfattningen av festföremålets personliga insatser. Till viss grad beror detta på själva lagförfattandets teknik. Lagen är ett resultat av mångas samfälliga anonyma verksamhet. Det är endast Schlyter som med sin särpräglade personlighet förmått giva färg åt de statliga betänkandenas grå vardag. Numera förekommer det ju icke i »finare» kommittéer, att ledamöternas personliga uppfattning kommer till synes såsom yppad särskild mening. Likväl borde de tre jubilarernas eljest allmänt omvittnade personliga insatser ha kunnat få en klar belysning i festskriftsbidragen.

Med avseende å grundlagarna har endast Gärde gjort betydande insatser. Honom anförtröddes att såsom ordförande i 1944 års Tryckfrihets-sakkunniga utarbete förslag till ny Tryckfrihetsförordning (S.O.U. 1947: 60). Med detta förslag framstår Gärde såsom det tryckta ordets förkämpe. Dess tankegångar voro på en gång hävdvunna och moderna, och lagtexten utmärktes av klarhet i språk och idé. De förändringar, som sedermera under lagstiftningsarbetet vidtogos och inflöto i grundlagen, drabbade aldrig kärnan i förslaget och synas endast ha fördunklat tankegången om den fria vägen till det tryckta ordet.

Det är ännu för tidigt att bedöma den nya Tryckfrihetsförordningens betydelse i samhället. Hittills ha främst några svagheter trätt i dagen. Svårigheter ha gång efter annan visats uppkomma vid åtgärder mot pornografiska skrifter. Den, som haft tillfälle att taga del av några av dessa till slut konfiskerade alster, tror det vara möjligt att, utan risk för friheten att framlägga litterära och upplysande skrifter, begränsa möjligheterna att under längre tid oantastat sprida snusk-literatur. I övrigt må anmärkas, att de sakkunniga icke förmått finna utvägar att anknyta det tryckfrihetsrättsliga ansvaret till det allmänstraffrättsliga skuldansvaret (se dock Bet. s. 156), vilket har till följd, att den, som bestraffas för tryckfrihetsbrott, sällan kan överbevisas om uppsåt eller ens verklig vårdslöshet. Likväl dömes den ansvarige — med tillämpning av lagrum, som förutsätta uppsåt —, men han åläggas i gengäld icke sällan ett med hänsyn till den uppkomna förutsebara skadan alltför litet kännbart straff.

Endast tvenne bidrag i festskriften till Gärde beröra tryckfrihetsrättsliga ämnen. *Hugo Lindberg* skriver om sitt älsklingsämne »Brott och publicitet», och *Kjellin* framlägger »Några synpunkter på finsk och svensk sekretess». Det synes, att det skydd mot publicitet, som Lindberg på goda grunder vill bereda brottslingen, icke lämpligen kan vinnas genom särregler i Tryckfrihetsförordningen. Vid granskningen av tidningarnas framställningar av förövade brott kan man iakttaga, att vissa tidningar finna en rent av mera än blott ekonomisk njutning av att skildra råa och perversa gärningar. Det är i själva verket fråga om två särskilda problem: å ena sidan den enskilde förövarens skydd mot publicitet och å andra sidan allmänhetens skydd mot sådan journalistik. Förövaren kunde man skydda, om Straffrättskommittén i kommande förslag till stadganden om årekränkning

ville helhjärtat antaga grundsatsen, att obehörigheten i yttrandet och icke dess osanning är ärekränkingsbrottets kärna. Samhället kunde man därigenom i viss mån skydda men säkerligen icke tillfyllest. I ett anförande på Kriminalistföreningens årsmöte år 1950 framhöll Beckman, att man kanske kunde nå fram till en överenskommelse med tidningarna och på så vis undvika ytterligare kriminalisering. Jag tror denna utväg vara den lyckligaste. Icke minst gäller detta i fråga om pressens jakt på presumtiva brottslingar. I ett särskilt upprörande fall, »Avestamördaren», fann man en sund reaktion i Pressens tidning, men de felande tidningarnas utgivare ha i de efterföljande målen ansett sig ha gjort en samhällsnyttig gärning.

Även *Kjellins* artikel är värd allt intresse. Han förordar, att man även i Sverige skulle avskaffa enumerationen i den s. k. sekretesslagen. I stället borde lagen innehålla endast ramen för sekretessbestämmelserna, vilkas detaljer skulle bestämmas av berörda centrala myndigheter. Den, som haft anledning befatta sig med sekretessärenden, måste dock säga sig, att enumerationen utgör en rättssäkerhetsgaranti såväl för den, om vilken uppgifter av diskret natur finnas i handlingar hos myndighet, som för den, som har att under ämbetsansvar avgöra, huruvida handlingen är offentlig eller ej. Numera är det ju något mindre vådligt att utlämna generande handlingar, eftersom det äreröriga innehållet icke kan riskfritt publiceras. *Kjellins* förslag synes mig ha berättigande, blott om han påvisar, att rättsförkluster drabbat enskilda, vilkas skyddsvärda hemligheter blottats. Eljest synes ett tryggt om än osmidigt system vara att föredraga framför ett lagtekniskt nog så propert, om detta senare in concreto vållar ovisshet om förhemligandets berättigande.

Om Gärdes insatser på den konstitutionella rättens område är eljest särskilt att anteckna, att han jämte andra sakkunniga avgav förslag till omorganisation av justitiekanslersämbetet (S.O.U. 1946:92) och därigenom åvägabragte inrättandet av Riksåklagarämbetet, på vilket en del av justitiekanslerns ämbetsuppgifter efter rättegångsreformens genomförande överfördes.

Tyngdpunkten i Schlyters, Gärdes och Ekebergs verksamhet såsom lagförfattare faller inom området för den allmänna lagen. Omfattningen av deras insatser är så stor, att den endast kan överskådas styckevis. Nu må emellertid först nämnas, att den sträcker sig över hela familjerätten, stycken av fastighetsrätten, hela vattenrätten, hela straffrätten och stora delar av processrätten. Av dessa väldiga rättsområden ha icke alla fått sin belysning i festskrifterna, men många uppsatser gripa fatt i problem, som direkt anknyta till jubilarernas verksamhet.

Det är uppenbart, att en genomgripande successiv reform av den allmänna lagen påkallar noggrann planlösning, för att förbisedda lagsystematiska problem icke plötsligt skola beröva rättsordningen sammanhang, överskådlighet och balans. Mängder av rättsstoff ha redan för länge sedan svämmat över balkarnas bräddar, och frågan har i 140 år varit, huruvida man vid revisionen av 1734 års lag skulle övergiva balkindelningen. Lagsystematiken, som särskilt omhuldats av Reuterskiöld, fördes för några år sedan ånyo på tal, först av Holmbäck (i SvJT 1941) därefter av Wallin (i SvJT 1948), som förordade formen av en lagsamling under balkrubriker,

och sedan sammastädes av Hassler. När Gärde såsom Lagberedningens ordförande återupptog diskussionen (i SvJT 1950), fann Hassler anledning att i festskriften till honom göra ett nytt inlägg, kallat »Efterlysning av en plan». Hassler nöjer sig med att konstatera, att lagrevisionen icke kan föras till ett lyckligt slut utan en väl övervägd plan och ett målmedvetet arbete på att förverkliga den. Det kan ifrågasättas, om Rodhes uppsats i festskriften till Ekeberg »Till frågan om förmögenhetsrättens systematik» därutinnan skulle tillfredsställa Hassler. Det måste råda skilda anspråk på vetenskaplig systematik och lagteknisk. Icke minst den ännu pågående diskussionen om gränsdragningen mellan balkarna bär vittne därom.

Inom lagstiftningen på familjerättens område har Ekeberg under lång tid intagit den dominerande ställningen. Han har såsom ledamot av Lagberedningen verksamt deltagit i utformningen av nya Giftermålsbalken (Kom.-bet. ¹⁵/₆ 1913 och ³¹/₆ 1918) och de lagar som plägade sammanföras under rubriken Nya ärvdabalken, nämligen — förutom Lagen om barn i äktenskap — Lagen om adoption (Kom.-bet. ¹⁵/₆ 1913), Lagen om barn utom äktenskap och Lagen om äktenskaplig börd (Kom.-bet. ³⁰/₁₁ 1915), Lagen om förmynderskap (Kom.-bet. ³⁰/₉ 1921) och Lagen om arv (S.O.U. 1925:43) samt Lagen om testamente (S.O.U. 1929:22) och Lagen om boutredning och arvskifte (S.O.U. 1932:16), vilka båda sistnämnda tillkommit under hans ordförandeskap. I anslutning till denna omfattande lagstiftning har han såsom Lagberedningens ordförande eller ledamot därav omhändertagit regleringen av de därmed sammanhängande internationellt privaträttsliga förhållandena och därvid utarbetat förslag till Förordningen om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, adoption och förmynderskap (S.O.U. 1929:12), Lagen om dödsbo efter dansk, finsk, isländsk eller norsk medborgare, som hade hemvist här i riket, m. m. (S.O.U. 1933:35), och Lagen om internationella rättsförhållanden rörande dödsbo (S.O.U. 1936:24). Denna hans verksamhet gjorde Ekeberg predestinerad till uppgiften att såsom Ärvdabalkssakkunnigas ordförande leda det sammanfattande lagarbetet, vilket redan givit upphov till Föräldrabalken, till vilken lagarna om börd, adoption, vårdnad, underhåll och förmynderskap sammanförts (S.O.U. 1946:49) och vilket väntas leda till en ny Ärvdabalk.

Det är av naturliga skäl icke lätt att finna lämpliga ämnen för festskriftsbidrag inom familjerätten. Många äro alltför vidlyftiga, andra föga upplyftande. Vad man sedan många år haft anledning efterlysa är rättssociologiska undersökningar, särskilt inom äktenskapsrätten. I vad mån har nya Giftermålsbalken förmått omskapa den ekonomiska förvaltningen inom äktenskap? Varför begagnas numera äktenskapsförord? Hurudan uppfostran och utbildning åtnjuta barn utom äktenskap? etc. Det vore också givande att studera den moraliserande tendensen, inom lagstiftningen på familjerättens område. Det juridiska språket inom familjerätten vore säkerligen värt en essä. Festskriftsbidragen äro emellertid av annan karaktär. I festskriften till Ekeberg skriver *Sven Edling* om »Ett par spörsmål rörande presumptionen om äktenskaplig börd», *Nial* »Om bevittning av äktenskapsförord» och *Zetterberg* om »Riktlinjer för en avveckling av fideikommissen». *Ingrid Gärde Widemar* hyllar i festskriften till fadern honom med en upp-

sats om »Fastställande av faderskap till utomäktenskapliga barn». Särskilt Nials och Zetterbergs artiklar äro värda uppmärksamhet, den senares genom det ämne den behandlar, den förres genom det sätt, på vilket ämnet behandlas.

I festskriften till Gärde har *Erik Söderlund* klart och åskådligt belyst innebörden av kravet på bevittning av rättshandlingar i en uppsats, kallad »Några anteckningar i anslutning till 1946 års lagstiftning om vittnen vid rättshandlingar». Söderlund behandlar där såväl de fall, där bevittningen utgör en formföreskrift för rättshandlingen, som de, där vittnen eljest anlitas vid rättshandlingar. Till de förra fallen hör bevittning av äktenskapsförord. *Nial* diskuterar såväl syftet med ett sådant stadgande som tolkningen därav i rättspraxis och påvisar, att formkravet successivt uttunnats, men att behovet av skydd mot obetänksamma åtgärder alltjämt finnes och stadgandet sålunda alltjämt har en funktion att fylla. Nials välskrivna uppsats öppnar perspektiv mot andra stadganden med krav på bevittning. I förbigående få *Undén* och *Lagberedningen* kritik för uppfattningen att vittneskravet vid fastighetsköp skulle innebära, att vittnena vore »exklusiva bevisvittnen».

Till de traditionella temata för framstegsvänliga justitieministrar i många länder hör avvecklingen av fideikommissen. Så har även varit förhållandet i vårt land. År 1935 tillkallade *Schlyter* en utredningsman för frågan, och denne avgav samma år en promemoria i ämnet (S.O.U. 1935:50). *Schlyters* efterträdare *Westman* var livligt intresserad av frågan, dock under starkt betonande av skyddet för kulturella värden. Han avbidade först den sociala arrendelagstiftningen av år 1943 och hann sedermera icke fram till ett avgörande i principfrågan. Vår nuvarande justitieminister har på grundval av ett annat ideologiskt betraktelsesätt tillfälle att ånyo behandla frågan om fideikommissens avveckling. Det är anmärkningsvärt, att hans uppsats icke innehåller några avvägningar av åtgärdens samhällsnyttighet utan fäster avseende vid de rättviseanspråk, som kunna med bättre eller sämre skäl framföras av anförvanter, arrendatorer m. fl. Det torde bli en ädel kapploppning mellan justitieministern och finansministern om äran att hava avvecklat fideikommissen.

Medan *Lagberedningen* lyckats reformera familjerätten, har fastighetsrätten ännu icke blivit reviderad men står för närvarande i förgrunden för *Lagberedningens* verksamhet. År 1947 avgav *Lagberedningen* under *Undéns* ordförandeskap en första del av ett förslag till *Jordabalk* (S.O.U. 1947:38), vilket delvis bygger på äldre förslag av *Lagberedningen* och *Jordabalkskommissionen*. Förslaget fick emellertid ett påfallande svalt mottagande. Under *Gärdes* ordförandeskap har *Lagberedningen* ännu icke offentliggjort annat än ett utlåtande angående lagstiftning om gräns mot allmänt vattenområde (S.O.U. 1949:23). Utlåtandet, som bygger på *Lagberedningens* år 1947 avgivna förslag och *Fiskerättskommitténs* betänkande (S.O.U. 1947:47), har givit upphov till *Lagen* om gräns mot allmänt vattenområde. *Lagberedningen* fortsätter sin revision av *Jordabalken*. Att döma av *Gärdes* artikel om lagrevisionen (i *Sv.J.T.* 1950) torde *Byggningsbalken* komma att försvinna och den därunder införda lagstiftningen fördelas på andra balkar.

Atskilliga uppsatser i festskrifterna behandla fastighetsrättsliga ämnen. Om Lagberedningens reformprogram bära *af Trolles* uppsatser »Om fastighetspanträttens samband med fordran» i festskriften till Schlyter och »Om vilandeförklaring av lagfartsansökan» i festskriften till Gärde vittnesbörd. I festskriften till Ekeberg har *Benckert* skrivit om »Några spörsmål angående kravet på skriftlig form vid köp av fast egendom». Han försöker där i anslutning till 1947 års förslag till Jordabalk sammanjämka behovet av skriftlig precisering av de slutliga köpevillkoren med anspråken på regler, som förhindra stötande konsekvenser, där formkravet icke uppfyllts. I ett färskt rättsfall (N.J.A. 1950 s. 510) har denna fråga ställts på sin spets. Justitieråden *Karlgren* och *Sjöwall* antydde där möjligheten att bruka förutställningsläran, och *Karlgren* har i en uppsats (i Sv.J.T. 1950), närmare utvecklat tankegången. I detta sammanhang må också nämnas *Karlgrens* uppsats »Om handpenningsavtal i samband med köp av fast egendom» i festskriften till Ekeberg. På grundval av en serie svårtolkade rättsfall belyser *Karlgren* vanskligheten av den i svensk rätt accepterade grundsatsen, att även formenligt upprättade avtal om framtida överlåtelse av fast egendom sakna bindande verkan, vilken grundsats Lagberedningen redan de lege ferenda antagit.

På den svenska vattenrättsens område har Gärde gjort betydande insatser. Han var sekreterare hos de sakkunniga, som utarbetade förslaget till Vattenlagen (Kom.-bet. 14/3 1917), och ordförande för de sakkunniga, som utarbetade ändringar i vattenlagen rörande farled, torrläggning av mark och kloakledningar (Kom.-bet. 15/12 1919). Vattenrätten har på ett beklagligt sätt kommit ur sikte för flertalet jurister och tillvinner sig tyvärr intresse blott inom ganska trånga fackkretsar, där emellertid intresset hålles levande. Här må blott erinras om Svenska vattenkraftsföreningens nu flera än 400 publikationer, av vilka många innehålla diskussioner av rättsliga frågor. Endast i festskriften till Gärde finnes en uppsats i vattenrätt, nämligen av *Nils Viklund* om »Instansordningen i vattenmål», i vilken föreslås inrättandet av en särskild andra och sista instans i vattenmål.

På konkurslagstiftningens område har Ekeberg såsom ledamot av Lagberedningen utarbetat förslag till lagarna med bestämmelser om konkurs, som omfattar egendom i Danmark, Finland, Island eller Norge, om verkan av konkurs, som inträffat i Danmark, Finland, Island eller Norge, och om erkännande och verkställighet av vissa, i anledning av konkurs meddelade utländska domar (S.O.U. 1933:1).

Inom strafflagstiftningen ha Ekeberg och Schlyter under de senaste decennierna varit livligt verksamma, och de bära ytterst ansvaret för de genomgripande förändringar, som under denna tid företagits. Schlyter har i egenskap av ordförande i Strafflagberedningen väsentligen sysslat med frågor inom straffrättens allmänna del, särskilt rörande brottspåföljderna, medan Ekeberg såsom Straffrättskommitténs ordförande väsentligen ägnat sig åt reformer inom de särskilda brotten. Under Schlyters egid har inom Strafflagberedningen utarbetats förslagen till lagen om kastrering (S.O.U. 1941:25), lagstiftningen om straffbar homosexualitet (S.O.U. 1941:32), lagstiftningen om eftergift av åtal mot minderåriga (S.O.U. 1942:28), lagen om verkställighet av frihetsstraff (S.O.U. 1944:50) och lagstiftningen

om domstols rätt att nedsätta eller eftergiva påföljd för brott samt om eftergift av åtal (S.O.U. 1948: 40). Straffrättskommittén har under Ekebergs ordförandeskap avgivit betänkanden, som lett till ny lagstiftning om förmögenhetsbrott (S.O.U. 1940: 20 och 25) samt om brott mot staten och allmänheten (S.O.U. 1944: 69 samt 1945: 28 och 29). För närvarande ägnar sig Strafflagberedningen åt ungdomsbrottsligheten och Straffrättskommittén åt brotten mot person.

Mån kan icke omnämna Schlyters insatser på reformering av strafflagstiftningen utan att framhålla hans versamhet såsom justitieminister, riksdagsman och mångårig lagutskottsordförande samt som ansvarig utgivare av Svensk Juristtidning alltifrån dess tillkomst år 1916. Mer än någon annan har han med brinnande iver verkat för en humanare uppfattning av statens straffande funktion. Under 10 år ordförande i Svenska kriminalistföreningen och sedan år 1936 svensk redaktör för de nordiska kriminalistföreningarnas årsbok har han kunnat föra en aktiv kriminalpolitik efter sitt kynne långt över landets gränser.

Det är både för Schlyters och Ekebergs gärning såsom strafflagstiftare karakteristiskt, att den uppbäres av en stark moralisk övertygelse. För den före har denna givit upphov till en allt livligare önskan att lösbryta statens straffande funktion från de i samhället rådande moraliska föreställningarna, men för den senare skall strafflagen vara ett uttryck och en förespråkare för den härskande moralen. Redan Nehrman framhävde på sin tid skillnaden mellan crimen och vitium, mellan brott och synd, och menade, att en högre makt skulle pröva gärningarnas moraliska halt, men samhället blott deras vådlighet. Kanske i tvekan om en kommande gudomlig bestraffning har Ekeberg funnit angeläget vara att redan i denna världen undertrycka det omoraliska. I motsats till en sådan uppfattning synes Schlyter mena, att strafflagstiftningens ändamål skall vara att skydda samhället mot de samhällsfarliga, men att påföljderna skola utformas så, att den dömde icke skadas utan om möjligt återanpassas till samhället.

Det förefaller vara omöjligt att sammanfoga dessa båda uppfattningar till en enhet. Icke desto mindre verka Strafflagberedningen och Straffrättskommittén inom samma område, och en tid måste komma, då endera åskådningen blir den härskande. I riksdagen synes man ännu icke ha blivit varse den grundläggande skillnaden, ty man skriver ena dagen under Ekebergs förslag och den andra under Schlyters. För den konventionelle ter sig Schlyters idéer samhällsvådliga, och kritik har yppats, sedan fängvården — på grund av finansministerns njugghet på anslag — råkat i svårigheter. Mindre ofta drabbas Straffrättskommitténs uppfattning av kritik. Likväl leder den genom urvattning av brottsbeskrivningarna och direkt utsträckt kriminalisering till en obestämbar utvidgning av det brottsliga området och till fördöljande av gränsen mellan rätt och orätt. Det finnes t. ex. ett helt kapitel i Strafflagen (17 kap. Om brott emot familj), där varje motivering till behovet av dessa kuriösa regler saknas. Brottsbeskrivningarna äro — särskilt i fråga om intellektuell brottslighet — så svävande, att satsen nullum crimen sine lege minskar i betydelse.

I en uppsats om »Abstrakt norm och konkret verklighet» (Festskrift tillägnad Gösta Eberstein, Sthlm 1950) har Agge framhållit, att lagens ord icke

äga den klarhet och fasthet, att de kunna omedelbart tillämpas på varje enskilt fall. Agge menar där, att den rättsliga betydelsen av valda ord och vändningar endast kan fastställas med teleologisk metod, d. v. s. under hänsynstagande till de juridiska uttrycksmedlen i allmänhet och ändamålet med den aktuella lagregeln i synnerhet. I festskriften till Ekeberg exemplifiera Agges egen uppsats om »Ett spörsmål rörande åtalspreskription» och Thornstedts analys av »Begreppet 'motvärn' i lagstiftningen» den av Agge omhuldade metoden. Med rätta framhåller Thornstedt, att man, särskilt med hänsyn till Strafflagens successiva revision, måste låta varje brottsrekvisit få den innebörd, som bäst överensstämmer med lagrummets funktion och övriga omständigheter.

Agges och Thornstedts uppfattning om lagtolkningen får ses såsom en efter mönster av 1930-talets tyska straffrättsdoktrin genomförd kritik av den egendomliga tolkningsteknik, som deras lärare Stjernberg brukade. Med den teleologiska tolkningsmetoden nalkas man bakvägen den inom semantiken välbekanta iakttagelsen om ordens vaghet och mångtydighet. Vare sig man arbetar med teleologisk eller semantisk teknik, blir man snart varse, huru svårbestämbara Strafflagens brottsrekvisit äro. Erkänner man då, att mellan form och innehåll föreligger det nödvändiga sambandet, att brottsbeskrivningen icke blir tydlig, med mindre det bakomliggande resonemanget är klart och konkret, får man en stimulans till precisering av lagbudens ord och vändningar. Vill man emellertid icke hålla gränsen mot handlingsfriheten tydligt utmärkt, ligger i själva ordens vaghet och mångtydighet ett rättspolitiskt verksamt medel. Man har då i tyshet övergivit satsen *nullum crimen sine lege*.

Det är påfallande, att man icke numera lika noggrant som förr framhäver skillnaderna mellan den gällande lagen och den tillämnade. Därigenom mister riksdagen ett ovärderligt instrument för den rättspolitiska värderingen av den föreslagna utvidgningen eller inskränkningsområdet. I äldre tid utgav man vid lagrevisionen särskilda tablåer med jämförelser mellan gällande och föreslagna lag. Det synes vara angeläget, att sådant klarläggande även numera kommer till stånd, för att allmänheten skall kunna bilda sig en uppfattning om lagförslagens innebörd och verkningsområde.

Två uppsatser i festskriften till Schlyter anknyta direkt till festföremålets egna idéer, nämligen en artikel av *Hurwitz* »Om afskaffelse af straf» och en installationsföreläsning av *Strahl* om »Det straffrättsliga ansvaret». Strahl framhåller med rätta, att man icke tar den individualpreventiva synpunkten på allvar, om man icke vid valet av påföljd verkligen inriktar sig på en åtgärd, som är tjänlig att föra brottslingen till rätta. Med en sådan uppfattning tränges den tanken alltmera tillbaka, att ansvaret beror av brottslingens skuld. Tyvärr förhåller det sig likväl så, att man icke alltid har möjlighet att tillgripa åtgärder, som verkligen äro ägnade att tillrättaföra brottslingen. I dylika fall bör påföljden icke bestämmas med hänsyn till brottslingens skuld utan till kravet på brottslighetens bekämpande. Det är, framhåller Strahl, en förmäten uppgift att utdöma straffen med anspråk på rättvisa eller moralisk bedömning.

Festskriften till Ekeberg inrymmer två uppsatser om de särskilda brotten,

av vilka den ena författad av *Sture Petré*n handlar om »Högförräderi och uppror i 1948 års strafflagstiftning» och den andra skriven av *Wetter* behandlar »Ärekränkning mot kollektiva enheter». *Wetters* eleganta studie bygger väsentligen på samma material, som jag använt vid utarbetandet av motsvarande avsnitt i min avhandling (Rätt och ära, Upps. 1950). Vi ha emellertid kommit till olika resultat i principfrågan. Medan jag förordar en försiktig kriminalisering i de fall, där det kan påvisas, att en viss typ av kollektiv enhet är i behov av skydd och verkligen kan skyddas genom straffsanktion, finner *Wetter* skäl föreslå en generell kriminalisering av äreröriga yttranden mot kollektiva enheter. Jag har icke funnit anledning att sedermera ansluta mig till den mera doktrinära uppfattning, åt vilken *Wetter* givit uttryck. Redan den framkomna kritiken mot Straffrättskommitténs projekt att kriminalisera ärekränkning mot regeringen visar behovet av en konkret bedömning av olika organisationstypers rimliga anspråk på rättskydd.

Förutom ett flertal festskriftsbidrag på kriminalrättens område, som icke här kunna behandlas, må ytterligare några i korthet beröras. Först må några uppsatser inom kriminologien i festskriften till *Schlyter* nämnas. *Agge* visar sig dela sin företrädare *Stjernbergs* intresse för detta ämne i en uppsats om »Den kriminologiska forskningen och dess objekt». Han betonar denna forsknings betydelse för kriminalpolitiken, vars mål han anser vara att förvandla brottet till en undantagsföreteelse och att väcka känslan för ansvar och laglydnad gentemot samhället. Mot individens ansvar för samhället sätter *Kinberg* i en artikel om »Rättspsykiatriens metodik och uppgifter inom kriminalpolitiken» med rätta samhällets ansvar för individen. Han finner tendensen till minskning av den personliga handlingsfrihetens område vara oroväckande och menar, att just denna lagstiftning minskat respekten för lagen. *Kinberg* framhåller, att man icke bekämpar en växande kriminalitet enbart med lagstiftning utan framför allt med åtgärder, grundade på kännedom om brottslighetens orsaker och på prövning av olika behandlingsmetoders ändamålsenlighet.

Till sist må uppmärksamheten fästas på *Lundstedts* uppsats om »Judikatur på avvägar» i festskriften till *Schlyter*. På grundval av några rättsfall om tandteknikers rätt att utöva tandläkarekonsten framhåller *Lundstedt* den samhällseliga konflikten mellan å ena sidan arbetsfördelningen med inbesparing av onödig utbildning och å den andra sidan de specialutbildades anspråk på ensamrätt till arbete inom sitt fack och påpekar faran av samhällsskadlig skråanda. I lagtolkningsfrågan hävdar *Lundstedt* med fog, att där förbud ej finnas, principen måste vara handlingsfrihet. Det är ej samhällsnyttan utan rättviseföreställningar, som väcka krav på avvikelser från satsen nullum crimen sine lege.

Inom området för Utsökningslagen har *Ekeberg* såsom Lagberedningens ordförande, ledamot därav eller såsom förhandlingsombud medverkat till regleringen av vissa internationella rättsförhållanden, nämligen lagen om indrivning i Sverige av underhållsbidrag, fastställda i Danmark, Finland, Island eller Norge (S.O.U. 1929: 13) och lagarna om erkännande och verkställighet av dom, som meddelats i Danmark, Finland, Island eller Norge (S.O.U. 1931: 9) eller i Schweiz (S.O.U. 1936: 2).

På processlagstiftningens område ligger Gärdes mest betydande insats. Han gjorde ett kort gästspel redan i Processkommissionen, som Schlyter under en längre tid tillhörde, drog såsom justitieminister upp riktlinjerna för Processlagberedningens arbete och fick såsom dess ordförande framlägga förslaget till ny Rättegångsbalk (S.O.U. 1938: 43 och 44), vilket icke minst tack vare K. G. Westmans energi såsom justitieminister blev lag år 1942. Schlyter vannade sig tidigt om förbättring av domstolsorganisation och processen under parollen: processreformer utan lagändring. Han drog upp riktlinjerna för Lagen om fri rättegång (Kom.-bet. 31/7 1916), 1918 års Domsagostadga (Kom.-bet. 31/7 1917), han föreslog anordnandet av tåtare tingsammansåttnaden (S.O.U. 1926: 6) och ledde reformen av inskrivningsförfarandet (S.O.U. 1930: 29) samt planlade omorganisationen av landsfiskalsbefattningarna (S.O.U. 1930: 31).

Det säger sig självt, att den omskapelse inom svensk lagstiftning, som nya Rättegångsbalken utan tvivel utgör, givit anledning till ett betydande antal uppsatser, särskilt i festskriften till Gärde. Domare, åklagare, advokater och rättsvetenskapsmän bära fram vittnesbörd om den förändring, särskilt av underrättsprocessen, som blivit följden. Genomgående är omdömet, att rättegångsreformen var nödvändig och att den nya lagen till form och innehåll är föredömlig. Likväl kan man konstatera, att många anföra kritiska synpunkter inom det område de behandla och komma med förslag till förbättringar. Gärdes festskrift kommer därigenom att få ett drag av positiv kritik, som är sällsynt för dylika sammelser. Det länder både festföremålet och bidragsgivarna till heder.

Stora lagverk äro icke sällan redan föråldrade, när de träda i tillämpning. Detta gäller icke om Rättegångsbalken, som, trots en långvarig och plågsam tillblivelse, bär drag av ofullgångenhet. Därför är tiden redan mogen för vad *Lassen* i sin artikel kallar »Den fortsatta processreformen», där han framför allt berör domstolsorganisationen och föreslagna förändringar i instansordningen. *Lassens* sammanfattning kompletteras av redogörelser och synpunkter från skilda håll.

Två ting ha obevekligt följt med processreformen: tidsutdräkten i domstolsförhandlingarna och de ökade processkostnaderna. Tyvärr ha icke dessa väsentliga problem blivit närmare granskade, ehuru de äro förtjänta av den största uppmärksamhet. Den muntliga processens omständlighet har ett påtagligt irritationsmoment för alla deltagande. Man ser den under dagen tilltagande avmattningen hos domare, parter och ombud. Jag tror dock, att åtskilligt kunde vinnas genom avsnörning av oväsentliga omständigheter. Rättegångskostnadernas stegring på grund av processens förändrade karaktär i förening med den allmänna fördyringen har medfört ett verkligt rättsosäkerhetstillstånd. Det är faktiskt sant, att endast rika och fattiga (de senare åtnjuta ju fri rättegång) ha råd att processa. Det synes nu vara oundvikligt att låta staten deltaga i processkostnaderna för parterna. Helst bör detta ske i form av direkta bidrag till dem. Man måste värja sig mot tanken på förstatligande av advokatskrået eller inrättande av »epa»-domstolar, där parterna framträda utan ombud.

Såsom *Ahrnberg* i uppsatsen om »Rättegång och skiljedom såsom medel att lösa affärstvister» framhållit, har rättegångsreformen medfört, att ett

flertal av affärstvister undandragas domstolarnas prövning och att dessa tvister numera lösas genom förlikning eller skiljedom. Därvid har det visat sig svårt att erhålla kvalificerade jurister såsom skiljemän. Alltmera har skiljedomsinstitutet glidit juristerna ur händerna och tillfallit »teknikerna». Det är, tror jag, en övertro på teknikens objektivitet, som gör, att dessa facksakkunniga anses lämpliga att sitta i skiljenämnder. Helt visst behärska de frågans tekniska sida, men kunna de rätt fördela ansvaret för fel och försummelser? Det lär icke kunna bestridas, att dylika skiljenämnder ofta falla för en ytlig billighet utan hänsyn till avgörandenas principiella betydelse.

I festskriften till Schlyter dristade sig *Erik Bendz* i en artikel om »Domstolarnas roll i straffrättskipningen» framhålla, hurusom enligt hans mening domstolarnas faktiska »maktsfär» på senare år alltmera krympt samman genom skilda lagstifningsåtgärder. Genom strafföreläggande eller åtals- eftergift avskäres domstolen från brottslingen. Fångvårdsstyrelsen äger befogenhet att förlänga det av domstol utmätta straffet, om fången gör sig skyldig till svårare förseelse under verkställigheten. Genom institutet villkorlig frigivning äger fångvårdsstyrelsen förkorta strafftiden etc. I festskriften till Gärde replikerar *Schlyter* i sin uppsats »Domstolarnas 'maktsfär' inom kriminalvården» icke utan hetta, att det är hybris av domarna att tro sig i stånd att kunna på dagen fixera den erforderliga frihetsförlusten och att domarna i nämnder med verkställighetsuppgifter fått tillfälle att medverka till beslut om förändringar i verkställigheten.

Om vi lämna den allmänna lagens område, finna vi de tre jubilarerna verksamma även inom speciallagstiftningen. Få torde numera känna till, att Ekeberg begynte sitt juridiska författarskap inom immaterialrätten med en avhandling, benämnd *Studier i patenträtt*, I (Upps. 1904). På senare tid har hans intresse för detta rättsområde fått förnyat utlopp i den s. k. Auktorrättskommittén, vars ordförande han är sedan år 1938. Kommittén har ännu icke avgivit något betänkande, men dess sekreterare *Hedfeldt* har i festskriften till Ekeberg publicerat en artikel »Till frågan om förlagsavtalets reglering i lag», skriven på grundval av det under Ekebergs ordförandeskap år 1947 antagna nordiska normalkontraktet och det år 1949 utarbetade nordiska lagutkastet.

Under några år var Ekeberg såsom ordförande i 1933 års Sjölagstiftningskommitté sysselsatt med revision av sjölagen (S.O.U. 1936:17), vilken resulterade i 1936 års omfattande lagändringar. Hans medsakkunnige *Wikander* behandlar i festskriften till honom ett sjörättsligt ämne »Några svenska rättsfall rörande statens ansvarighet för kollisionsskada, vållad av dess krigsfartyg», som likväl icke direkt anknyter till sagda lagstiftning. I viss anslutning till 1936 års ändringar i Sjölagen utarbetades under Ekebergs ordförandeskap förslaget till Lagen om befordran med luftfartyg (S.O.U. 1936:54). Ekebergs verksamhet inom lufträtten bringas av *Alten* i åtanke i redogörelsen för »Konvensjonen om internationell anerkjennelse av rättigheter i luftfartøyer», vilken konvention Sverige ännu icke biträtt.

Under sin tid såsom ordförande i Lagberedningen var Ekeberg Sveriges ombud vid 1930 och 1931 års konferenser i Genève för åvägabringande av enhetlig lagstiftning på växel- och checkrättens område och utarbe-

tade jämte andra förslagen till Växellagen och Checklagen (S.O.U. 1931:14 och 28).

På sociallagstiftningens område har endast Schlyter varit verksam. I egenskap av ordförande i 1937 års Lösdriverilagstiftningskommitté verkade han energiskt för mera rationell behandling av lösdrivarklientelet (S.O.U. 1939:25), dock utan att lyckas. De halvhjärtade försöken år 1950 att uppsnyga 1885 års lag visa ämnets vådlighet och räddhågan för friska initiativ.

Vad slutligen krigs- och krislagstiftningen angår har den, såsom tidigare antytts, blivit föremål för Gärdes och Ekebergs verksamhet. Den senare har såsom Straffrättskommitténs ordförande lett arbetet på revision av den nu upphävda Strafflagen för krigsmakten (S.O.U. 1940:25 och 1945:28). Gärde utarbetade i egenskap av ordförande i Processlagberedningen särskilda bestämmelser för krig eller krigsfara rörande rättegångsväsendet (Just.-dep:s promemorior 1940:1) och angående stats- och kommunalmyndigheterna (S.O.U. 1940:23).

De tre jurist-festskrifter, som behandlas i denna översikt, ha verkligen visat sig rymma många bidrag till studiet av den samtida laghistorien. De ha här kompletterats med redogörelser för huvuddragen av de tre jubilarernas egna insatser. Man får icke förledas tro, att festskrifternas rika innehåll blivit i denna framställning tillnärmelsevis uttömt. Där finnas rättshistoriska undersökningar, rättssystematiska betraktelser, rättsfilosofiska analyser och uppsatser i ämnen, som röra den praktiska rättsvården. Tillhoppa utgöra festskriftsbidragen en mäktig manifestation av domarkårens, åklagarkårens, advokaternas och de akademiska juristernas önskan att på 70-årsdagen bringa sin samtids främsta inhemska jurister hyllning och tack. Det är sannerligen att hoppas, att de yngre juristerna skola taga festföremålets bästa egenskaper till förebild för sina egna strävanden att i handel och vandel främja lagstiftning, rättskipning och rättsvetenskap.

Alvar Nelson.

STUART CHASE: *Samfundets anatomi*. En indførelse i socialvidenskaberne. (Övers. från engelskan med Forord av HENNING FRIIS). Forlaget Fremad, København 1950.

Någon har sagt, att amerikanska sociologer skriver sina läroböcker, som om det ej fanns några andra länder än USA. Det ligger verkligen något berättigat i den anmärkningen. Därför är det ej lätt att finna någon amerikansk bok i allmän sociologi som lämpar sig för översättning till något europeiskt språk, trots att det finns en uppsjö av amerikanska läroböcker i sociologi. Vid amerikanska universitet och colleges har man dessutom ett annat studiesätt än vid motsvarande europeiska läroanstalter, vilket naturligtvis också bidrager till att isolera de båda kontinenternas sociologi från varandra. En amerikansk lärobok i sociologi skall nämligen studeras under handledning av en lärare, och därför innehåller den så mycket material, att en svensk student drunknar i det, då han ej på egen hand kan skilja agnarna från vetet.

En av de få amerikanska framställningar i modern sociologi, som lämpar sig för översättning, är Stuart Chases populärvetenskapliga bok »The proper study of mankind», som utkom 1948. Den har nu översatts till danska genom Henning Friis' förmedling på uppdrag av »Arbejdernes Oplysningsforbund». Att redogöra för innehållet i denna bok är lika ogörligt som att över huvudet taget referera en lärobok i vilket annat ämne som helst. Några av bokens förtjänster och brister kan dock framhållas.

Stuart Chase har genom sin smittande entusiasm för sitt ämne en osedvanlig förmåga att övertyga läsaren om samhällsvetenskapernas praktiska betydelse. Han håller sig ej till allmänna omdömen om de sociala företeelserna, utan han visar med konkreta exempel, hämtade från olika socialpsykologiska och sociologiska undersökningar, vilka insatser samhällsvetenskapen har gjort för lösande av aktuella sociala problem och konflikter, när den har använt strängt vetenskapliga metoder. Stuart Chase är därför nog med att dryfta själva den vetenskapliga metoden, dock utan att närmare gå in på dess filosofiska aspekter. Men trots att han så bestämt pläderar för den vetenskapliga metoden, ställer han sig ej helt avvisande till den samhällsvetenskap, som bedrivs av lekmän. Han gör emellertid en skillnad mellan vad han kallar socialvetenskap I och socialvetenskap II och stundom även socialvetenskap III. Det är enligt honom endast den första arten av samhällsvetenskap, som är genuin vetenskap, medan de två sistnämnda arterna antingen utgöres av ej fullt verifierbara teorier — t. ex. den samhällsvetenskap, som framställts av Karl Marx, vilken innehåller många beaktansvärda synpunkter och uppslag — eller av common sense-iakttagelser.

Till samhällsvetenskaperna räknar Stuart Chase även socialpsykologien och i viss mån psykologien — ganska naturligt förresten för den som skriver en bok om »the proper study of mankind», varför den titel, Samfundets anatomi, som översättningen har fått, kanske är en smula missvisande. På grund av att Stuart Chase tar med en del psykologiska undersökningar, blir det lättare för honom att framvisa samhällsvetenskapens betydelse, ty psykologien har ju kommit längre i utvecklingen än sociologien. Särskilt militärpsykologien har bevisat sin praktiska användbarhet, och Chase redogör mycket ingående för psykologernas och socialpsykologernas insatser för uttagning av flygare till det amerikanska flygvapnet. Sociologerna gjorde också stora insatser, och Chase nämner framför allt, hur man genom opinionsundersökningar bland soldaterna kunde ge myndigheterna anvisning om, hur de skulle möta efterkrigsproblemen och återinpassa de återvändande soldaterna i det civila livet. Hans redogörelse för psykologernas, sociologernas och kulturanthropologernas insatser under kriget med Japan ger en intressant inblick i vad vetenskapsmän kan åstadkomma, när det gäller den rätta metoden att behandla människor. Ledningen för ett evakueringsläger för japaner i Arizona lyckades utan blodutgjutelse få bukt med en upprorsrörelse i lägret genom att följa de råd, som gavs av den vetenskaplige rådgivaren, Alexander Leighton.

I Stuart Chases bok finner man också sådana typiskt sociologiska undersökningar återgivna som exempelvis »Middletown», »Yankee City», »Plainville» etc. Vidare skildras mycket utförligt de industrisociologiska

experiment, som utförts vid Western Electric fabriken i Hawthorne. På ett övertygande sätt visar Chase, vilken praktisk betydelse dessa experiment har fått, för att nu ej tala om de fynd beträffande mänskligt beteende, som uppdagades vid dessa undersökningar. Slutligen kommer Chase in på några nationalekonomiska vetenskapsproblem. Han är mycket kritisk gentemot många av de generella nationalekonomiska teorierna. Han framhåller därvid, att nationalekonomien i allmänhet blott tar hänsyn till en sida av det mänskliga livet. Nationalekonomien kan nämligen enligt honom blott bli fruktbar, om den förbindes med sociologi och kulturanthropologi. Han har dock enbart gott att säga om John Maynard Keynes.

I likhet med så många andra samhällsforskare i USA beundrar Chase president Roosevelt, som ju i sin »brain trust» gärna tog med representanter för samhällsvetenskapen. Chase hyllar därför Roosevelts sociala reformpolitik, ofta på ett sätt som på en svensk läsare verkar rena partipolitiska propagandan. Stuart Chase tar sålunda de politiska reformerna under Roosevelts era som en intäkt på vad samhällsvetenskaperna praktiskt kan åstadkomma. Otvivelaktigt överskattar han samhällsvetenskapernas praktiska betydelse, då han gör gällande, att dessa vetenskaper nu nått det läge, då de framgångsrikt kan ställa prognoser och bedöma den sociala utvecklingen. Särskilt kan man i det avseendet notera hans höga tanke om opinionsmätningarna. Över huvud taget är hans påståenden ofta en smula onyanserade. Utan någon mera ingående diskussion identifierar han den samhällsvetenskapliga metoden med den naturvetenskapliga. I överensstämmelse härmed menar han, att samhällsvetenskapen kan fastställa lagar för de sociala företeelserna, en uppfattning, som ju är mycket diskutabel. Även hans kulturbegrepp är en smula för generellt och abstrakt fattat, och då kulturens inflytande på individen är centralproblemet i hans bok, måste man naturligtvis beklaga denna obestämdhet hos det kulturbegrepp han rör sig med.

Bertil Pfannenstill.

International political science abstracts. — Documentation politique internationale. Oxford & Paris. Basil Blackwell. — Presse universitaire. Vol. 1 (1951): 1/2. XXVII + 164 sid. Pris 20 sh./år.

Dokumentationsbehovet har avsatt många skiftande resultat. Den metod, som väl än så länge måste anses ha hävdats sig bäst, är referattidskriften. Man slipper här problemet med lösa kort, anskaffning av särskilda skåp, extra arbetskraft för kortens inordnande o. s. v. Genom register, som kunna göras kumulativa, beredes möjlighet till överblick. Kartoteksanhängarna kunna tillmötesgåas genom tryck på en sida.

Alla dokumentationsföretag av klas's ställa sig dyrbara. T. o. m. de kapitalstarkaste intressena inom industri och naturvetenskap ha svårt att få företagen att gå ihop. Hur mycket svårare skall det då inte vara, om metoden skall tillämpas inom humanistisk forskning, där resurserna äro så ojämförligt mycket mindre? En översikt över refererande eller enbart registrerande samhällsvetenskapliga litteraturförteckningar har nyligen publicerats av

Unesco: »A selected inventory of periodical publications». (Bibliographies in the social sciences.) Paris 1951, 129 s.

Vad den egentliga statsvetenskapen beträffar har ett storstilat försök redan gjorts och misslyckats. Från mars 1929 till januari 1933 utkom »Social science abstracts». Det var ett utomordentligt företag, som alla bedömare varmt lovordat. Föreliggande referattidskrift, möjliggjord genom Unescos stöd och avsedd att utkomma med fyra häften per år, har en betydligt mera anspråkslös karaktär och kännetecknas över huvud taget av en synnerligen förnuftig uppläggning. Man har gått in för en försiktig början och att låta de vunna erfarenheterna få vägleda ifråga om en framtida utvidgning. En mönstergill inledning anger de principer som följts av redaktionen.

»Political science» anges alldeles riktigt som ett i hög grad obestämt ämnesområde, vilket här främst exemplifieras med politiskt tänkande, det politiska livet och dess institutioner samt internationell politik. I princip utelämnas t. ex. juridik och ekonomi. Man blir kanske litet betänksam, då detta sker under hänvisning till »Index to legal periodicals» och »Documentation économique». Den förstnämnda publikationen är en anglosachsisk bibliografi, den senare en internationell referattidskrift, d. v. s. knappast jämförbara ting. Av finansiella skäl utelämnas böcker, officiellt tryck m. m. och man inskränker referatverksamheten till tidskriftsartiklar. Man skulle nog vilja föreslå, att åtminstone titlarna på böckerna medtoges med uppgift om var recension föreligger.

Omkring 70 tidskrifter ha utvalts för genomgång. Urvalet förefaller gott. Möjligen tyckas tidskrifter rörande internationell rätt vara bättre tillgodosedda än rent utrikespolitiska tidskrifter, men den sistnämnda gruppen har ju ej heller samma vetenskapliga karaktär. Möjligen kunna också andra anmärkningar riktas mot urvalet. Men redaktionen betonar, att åtskilligt material av stort värde måst uteslutas, och den utlovar också en strävan att leta reda på tidskrifter på mindre lästa språk.

Språket är franska och engelska med den kanske diskutabla anordningen, att engelskspråkiga uppsatser refereras på franska och allt annat på engelska.

Det svåra klassifikationsproblemet har ej angripits. Referaten komma i bokstavsordning och varje häfte förses med ett ämnesordsregister på franska och engelska. Redaktionen förklarar sig avskräckt av de hittills bekanta klassifikationsförsöken. Även om man måste sympatisera med denna inställning, vill man nog ifrågasätta, om icke några få sammelnrubriker kunnat åstadkommas till läsarens bekvämlighet.

Referaten förefalla väl gjorda, ehuru en större koncentration ofta synes möjlig.

Företagets hela uppläggning, där djärvhet och en på tidigare erfarenheter grundad försiktighet synes ha ingått en lycklig förening, gör att man gärna vill önska det all lycka och hoppas, att det erhåller erforderligt stöd från enskilda, bibliotek och statsmakterna.

Lars Frykholm.

JUSSI TELJO: *Suomen valtioelämän murros 1905—1908* [Brytningen i Finlands statsliv 1905—1908]. Borgå 1949. (Werner Söderström Osakeyhtiö.) 254 s.

Jussi Teljo efterträdde 1949 K. R. Brotherus som professor i statskunskap (eller, som den något missvisande benämningen i Helsingfors lyder, »allmän statslära») vid Helsingfors universitet. Det tycks mig motiverat att här inledningsvis ge några uppgifter om hans tidigare statsvetenskapliga författarskap. Till föremål för sin doktorsavhandling (1934) valde Teljo ett förnämligt tema: Snellmans statsfilosofi.¹ Denna hade tidigare blivit i förvånande ringa grad undersökt. Det var säkerligen ett gott grepp av Teljo att icke försöka sig på en totalanalys — en sådan hade knappast undgått att bli alltför ytlig — utan i stället taga upp *ett* av grundmotiven i den Snellmanska, hegeliantskt påverkade statsfilosofien, förhållandet mellan stat och samhälle. Arbetet erhöi därigenom den nödiga koncentrationen, viktig icke minst när det gällde ett doktorsspecimen. Det intresse för statsteoriernas och överhuvud de politiska idéernas historia, som Teljo dokumenterade i doktorsavhandlingen, har tagit sig uttryck även i flera uppsatser, bl. a. om »Det metafysiska statsbegreppet».² För ett par år sedan företog han i en uppsats en skickligt utförd jämförelse mellan huvudtankegångarna hos statslärans två stora portalfigurer i antiken, Platon och Aristoteles.³

Likväl är det icke den politiska idéhistorien, som under senare år fångat huvudparten av Teljos uppmärksamhet. Redan år 1938 publicerade han ett arbete om folkrepresentationen och budgeten.⁴ Den realistiska framställning av den finländska riksdagens utövning av budgetmakten, som ges i huvudavsnittet av denna skrift, visar hur Teljos intresse riktats på statslivet i dess konkreta gestaltning.⁵ Icke minst för belysningen av problemet om den parlamentariska ledningen i ett land med utpräglat mångpartisystem erbjuda Teljos resultat — som bygga på analysen av ett omfattande statistiskt material — ett betydande värde.

Ett viktigt tillskott till Teljos produktion utgör det arbete, som är föremål för denna recension, hans framställning av »brytningen i Finlands statsliv» under de händelserika åren 1905—1908. Det är en stor och intressant uppgift Teljo här har förelagt sig. Det tycks mig som om hans grepp på ämnet icke skulle kunna helt förstås, om man icke känner vissa av de synpunkter han kort efter arbetets offentliggörande gav uttryck åt i sin installationsföreläsning »Om statslärans uppgifter och metoder» (publicerad 1950 i tidskriften *Suomalainen Suomi*, h. 1). Den moderna statskunskapens egent-

¹ Valtio ja yhteiskunta Snellmanin valtiofilosofiassa. Helsingfors 1934.

² Metafyysillinen valtiokäsitys Valvoja-Aika 1934.

³ Poliitiikan tavoitteet ja välineet. Yhteiskunta, I, 1949.

⁴ Kansaneduskunta ja valtion tulo- ja menoarvio. Jyväskylä 1938.

⁵ Det synes vara en i Sverige rätt spridd missuppfattning, att finskspråkig statskunskap närmast är »allgemeine Staatslehre» i tysk mening. (Ämnets missvisande benämning vid Helsingfors universitet har kanske här gjort sitt till.) Det är sant att Teljos företrädare, Brotherus, hyste ett starkt intresse för statsvetenskapens filosofiska aspekter, men hans syn på statskunskapens uppgifter skilde sig, såvitt jag kunnat förstå, icke väsentligt från betraktelsesättet i Sverige. Hans filosofiska orientering hindrade honom icke att intressera sig för rent konkreta, empiriska forskningsuppgifter, såsom valmetodernas inverkan på representationens sammansättning, partiväsendet m. m.

liga föremål är, framhöll Teljo, »de politiska maktförhållandena», den har att undersöka det politiska »kraftfält», som bildas av tävlande grupper och maktcentras skiftande inbördes relationer. Det typologiska författningsstudiet hör, synes Teljo anse, väsentligen till ett föråldrat skede i statsvetenskapen; han talar ironiskt om den äldre skolans överdrivna intresse för det institutionella och särskilt dess vetgirighet när det gällde nyskapade institutioner: »när sådana inrättningar lyckligt och väl hade rubricerats och klassificerats, så att säga bokförts och försedda med namnlappar satts in i reserverade fack, hade forskningen åter tagit ett duktigt steg framåt». »Men rubricering och klassificering av tingen är ingen förklaring av dem, och sådan formalistisk forskning kan aldrig leda vare sig till realkunskap eller till realvetenskaplig teoribildning.» — Detta är nu enligt min mening att draga upp en alltför skarp gränslinje mellan gammalt och nytt, och överhuvud synes mig Teljos karakteristik av det typologiska författningsstudiet inte så litet orättvis. En diskussion av dessa frågor må dock i detta sammanhang lämnas därhän. Jag har blott velat peka på Teljos principiella åskådningssätt; det är skäl att hålla det i minnet vid läsningen av hans bok om brytningsåren 1905—1908. Icke så, att boken till sin allmänna uppläggning skulle ha avsetts som något slags exemplifiering av programförklaringen — en sådan slutsats skulle dess författare säkert bestämt avvisa — men så, att vissa drag, som falla läsaren i ögonen, te sig naturligare mot den här antydda bakgrunden.

När Teljo sålunda berör de viktiga författningsproblem, som 1905—06 voro aktuella, är det frågan om partiernas och fraktionernas ställningstaganden som helt dominerar framställningen, medan den sida, som vi kunde kalla den författningsanalytiska, knappast mer än antydes. Såsom Teljo fattar sitt ämne, faller den utanför arbetets ram. Detta är, såvitt jag kan förstå, förklaringen exempelvis till att tvåkammartankens framförande och övergivande behandlas helt summariskt, och att Mechelins ur flera synpunkter intressanta, men av representationsreformkommittén förkastade projekt om en »granskningsnämnd», vald på ett slags halvkorporativ basis, icke ens omnämnes.

Koncentrationen av uppmärksamheten på gruppernas maktkamp för med sig, att de individuella insatserna, överhuvud de enskilda personligheterna, i en mycket påfallande grad få träda i skymundan i Teljos skildring. De individuella politikerna nämnas överhuvud endast sällan.⁶

Jag föreställer mig att det även är mot denna bakgrund vi böra se Teljos metod i fråga om materialets insamling. Framställningen bygger på mycket noggranna studier av lantdagstryck, tidningspress och tillbudsstående litteratur. Men Teljo har saknat intresse för det omfattande otryckta material, som finnes tillgängligt från denna tid. Antagligen har han ansett, att detta material visserligen kunnat ge ökad klarhet i fråga om enskilda poli-

⁶ Någon gång urartar detta till ett slags kurragömmalek med läsaren. Förf. omtalar t. ex. (s. 218), att »en för sina självständiga åsikter känd svensksinnad politiker» vintern 1907 genom en tidskriftsuppsats inledde debatten om regeringsfrågan, och förf. redogör för de åsikter denne politiker uttalade. Men man får bläddra 35 sidor framåt för att i en not finna hans namn, Emil Schybergson!

tikers handlingsätt, men att bilden av gruppernas handlande icke därigenom hade förändrats.

Det är klart, att ett arbete, som avser att ge ett tvärsnitt genom hela den politiska utvecklingen i ett land under några år av stark livaktighet, starka motsättningar och genomgripande förändringar, lätt kan göras till föremål för anmärkningar i fråga om enskildheter. Det är icke så få punkter, där jag vore beredd att sätta frågetecken eller göra smärre invändningar, eller där jag saknar uppgifter, som kunnat ge en fylligare bild av förloppet. Men detaljanmärkningar av denna art spela självfallet en sekundär roll vid bedömningen i stort. Teljos framställning präglas av vederhäftighet, och det material han utnyttjat har han samvetsgrant penetrerat. Hans omdömen äro klart och skarpt formulerade — någon gång tyckas de kanske onyanserade.⁷ Den sammanfattning, med vilken Teljo avslutar sitt arbete, fyller höga anspråk i fråga om pregnans och klarhet.

Sven Lindman.

TIDSKRIFTSÖVERSIKT

Finsk tidskrift. Kultur, ekonomi och politik. **T. 149: 1951. H. 5.** *Krusius-Ahrenberg, L.*, Riksdagsmans mandat och demokratin, s. 200—214. — **T. 150: 1951. H. 1.** *Bonsdorff, G. von*, Situationen efter valet, s. 1—4. — *Beaurain, E.*, Ha vi nytta av internationella organisationer? s. 22—29. — *Holm, T.*, Karl Marx' personlighetsutveckling och livsstil, s. 30—38.

Historisk tidskrift. Utg. av Svenska historiska föreningen. **F. 2. Årg. 14: 1951. H. 2.** *Hedin, E.*, Skandinaviskt samarbete på sjöförsvarets område 1861—63, s. 145—178. — *Höjer, T.*, Sam Clasons brev under bondetågskrisen, s. 188—206.

Landskommunernas tidskrift. Organ för Svenska landskommunernas förbund. **Årg. 32: 1951. Nr. 7.** *Larsson, S.*, De nybildade kommunernas förvaltningsorganisation, s. 305—307. — *Olsson, J.*, Municipalsamhälles upplösning. Ett principbeslut av Kungl. Maj:t, s. 307—309. — **Nr. 8.** Från vårriksdagen I, s. 361—369.

Politisk tidskrift. Utg. av Svenska landsbygdens ungdomsförbund. **1951: Nr. 7—8.** *Albinsson, G.*, Problem kring kommunsammanslagningen, s. 203—208. — *Hellström, S.*, Det nya Kina, s. 209—214.

Scandia. Tidskrift för historisk forskning. **Band 20. Årg. 1950: H. 2.** *Waller, S. M.*, Karl Johans yttre politik och syften 1812—1813. En översikt, s. 127—168. — *Rosén, J.*, Drottning Margaretas svenska räfst, s. 169—246. — *Bjurling, O.*, Penningar blå, s. 247—259.

⁷ När förf. sålunda (s. 131) talar om svenska folkpartiets »i stort sett extrema konservatism» i sociala frågor, förbiser han att det inom partiet fanns en ingalunda betydelselös opinion till förmån för ett konkret socialpolitiskt program — en opinion som visserligen först 1914 lyckades driva sina synpunkter igenom.

Svensk tidskrift. Årg. 38: 1951. H. 6. Samling eller splittring? s. 315—317. — *Jäger-skiöld, O.*, De enskilda arkiven, s. 323—332. — *Thomasson, C. G.*, Titlar, adel, överhus, s. 341—355. — Dagens frågor: Riksdagsvalen i Finland. — Intresseorganisationernas makt i Finland. — Kursen efter presidentvalet i Österrike, s. 367—374.

Svenska stadsförbundets tidskrift. Organ för Sveriges städer, köpingar och municipal-samhällen. 1951: **H. 5.** *Ryhre, G.*, Rationalisering inom kommunalförvaltningen, s. 235—238. — *Sjövall, S.*, Vårriksdagen ur stadskommunal synpunkt, s. 242—252.

Utrikespolitik. Redigerad av utrikespolitiska institutet. **Årg. 6: 1951. H. 3.** *Viklund, D.*, Storbritannien och Korea, s. 81—88. — *Auerbach, N.*, Stormig vår i Spanien, s. 89—94. — *Kövér, J. F.*, Trumans fjärde-punkt-program, s. 95—102. — Krönika: Washington — Peking — Moskva. — Storbritannien, Förenta Staterna och Persien. — Dödläge i Paris, s. 105—108.

Historisk tidsskrift. Oslo. **Bd. 35: 1951. H. 8.** *Koht, H.*, Bidrag til J. E. Sars's biografi, s. 560—570. — *Lykke, E.*, *Mjøen, P.*, *Svennevig, T.*, *Ullman, A.*, Sosiale grupper i politiken. En undersøkelse av valgmannsvalg i fire norske byer 1815—50, s. 571—580.

Nordisk tidsskrift for international ret og Jus Gentium. Vol. 21: 1951. Fase. 1—2. *Verzijl, J. H. W.*, Udsyn over Folkerettens Udvikling, s. 3—26. — *Kernö, I.*, Om Folkerettens kodifikation, s. 27—37.

Samtiden. Tidsskrift for politikk, litteratur og samfundsspørsmål. **Årg. 60: 1951. H. 5.** *Lehmann, J.*, Dansk politik, s. 281—292. — *Sanness, J.*, Utenrikspolitisk omprøving? s. 293—300. — *Mogens, V.*, Konstitusjonelle garantier, s. 329—339. — **H. 6.** *Torsvik, T.*, Nye signaler for samarbeidet i Europa, s. 351—356. — *Greve, T.*, Noen trekk av flyktningeproblemet i Europa, s. 370—381. — *Grieg, S.*, Jakob Schönings dagbøker, s. 411—416.

Økonomi og Politik. Udg. af Institutet for Historie og Samfundsøkonomi. **Årg. 25: 1951. Nr. 1.** *Reske-Nielsen, E.*, Korea fra krig til krig, s. 1—13. — *Askgaard, P. V.*, F.N.s virksomhed i 1950, s. 14—24. — *Huber, H.*, Det schweiziske referendumsdemokrati, s. 25—31.

Foreign affairs, an american quarterly review. Vol. 29: 1951. No. 4. *Papandreou, G.*, The bonds of freedom, s. 513—522.

International affairs. Vol. 27: 1951. No. 3. *Curtis, L.*, The 'Fifties' as seen fifty years hence, s. 273—284. — *Beloff, M.*, Soviet policy in China, s. 285—296. — *Schmid, C.*, Germany and Europe, s. 306—311. — *Lewis, B.*, Recent developments in Turkey, s. 320—331.

Journal of the history of ideas. Vol. 12: 1951. No. 3. *Cherniss, H.*, The characteristics and effects of presocratic philosophy, s. 319—345. — *Mommsen, Th.*, St. Augustine and the christian idea of progress, s. 346—374.

The american historical review. Vol. 56: 1951. No. 4. *Beik, P. H.*, The comte d'Antraigues and the failure of french conservatism in 1789, s. 767—787. — *Hirsch, M. D.*, Samuel J. Tilden: The story of a lost opportunity, s. 788—802. — *Katzenbach, E. L.*, Liberals at war: The economic policies of the government of national defence 1870—71, s. 803—823. — *O'Boyle, L.*, The german independent socialists during the first world war, s. 824—831. — *Aldridge, A. O.*, Some writings of Thomas Paine in Pennsylvania newspapers, s. 832—838.

TILL REDAKTIONEN INSÄND LITTERATUR:

- Annuaire de l'Académie Royale de Belgique. 1951. 285 sid. Brüssel 1951.
- Books to Come. No. 82. London 1951.
- BRACONIER, JEAN, Suveränitetsbegreppets betydelse för det karolinska enväldet. (Särtryck ur Technica & Humaniora.) Malmö 1951.
- Bulletin de la Commission royale d'histoire. CXV. Brüssel 1950.
- EK, HILDING, Socialpolitiken inför internationellt forum. (Skrifter utgivna av Utrikespolitiska institutet. Internationell Politik 28.) 126 sid. Pris kr. 6.—. Sthlm 1951. KF:s bokförlag.
- FUGLSANG, ROBERT, Befolkningsutveckling og Befolkningspolitik i Sovjetunionen. (Skrifter fra Aarhus Universitets økonomiske institut. N:o 10.) 82 sid. Kbhvn 1951. Nyt nordisk Forlag.
- International Social Science Bulletin. 1951. Vol. III. No. 1.
- Internationella Arbetsorganisationen. XXV. (Delegationen för det internationella socialpolitiska samarbetet.) 81 sid. Sthlm 1951.
- Jyske Samlinger. Udg. av Jysk Selskab for Historie, Sprog og Litteratur. 1—3. Aarhus 1950—51.
- KLINEBERG, OTTO, Race and Psychology. (The Race Question in modern Science.) 40 sid. Unesco, Paris.
- Kommunalkalender för Helsingfors stad. Hfors 1951.
- Lönestatistik årsbok för Sverige 1949. Utg. av Socialstyrelsen. Sthlm 1951.
- PALMSTIERNÄ, CARL-FREDRIK, Ålandsfrågan 1918—1951. (Utrikespolitiska institutets broschyrserie.) 36 sid. Pris kr. 0:95. Sthlm 1951. KF:s bokförlag.
- RESKE-NIELSEN, ERIK, Marskalk Titos Jugoslavien. (Utrikespolitiska institutets broschyrserie.) 32 sid. Pris kr. 0:95. Sthlm 1951. KF:s bokförlag.
- ROSE, ARNOED, The Roots of Prejudice. (The Race Question in modern Science.) 44 sid. Unesco, Paris.
- SILBERMAN, LEO, Analysis of Society. X + 262 sid. London 1951. William Hodge and Co., Ltd.
- SIMSON, GERHARD, Fünf Kämpfer für Gerechtigkeit. München 1951. C. H. Becks förlag.
- Sveriges officiella statistik. Sjöfart. Berättelse för år 1949 av Kommerskollegium. Sthlm 1951.
- United Nations Publications 1950. New York 1951.
- VERKKO, VELI, Homicides and Suicides in Finland and their Dependence on National Character. 189 sid. Kbhvn 1951. G. E. C. Gads Forlag.
- ÖSTE, SVEN, Japan efter andra världskriget. (Utrikespolitiska institutets broschyrserie.) 32 sid. Pris kr. 0:95. Sthlm 1951. KF:s bokförlag.

Fortlöpande nummer av följande tidskrifter:

Allsvensk Samling, Balans, Ekonomisk Revy, Ekonomiska Samfundets tidskrift (Hfors), Europa, Finsk Tidskrift, Från departement och nämnder, Förvaltningsrättslig Tidskrift, Historisk Tidskrift, Internasjonal Politikk (Bergen), International Labour Review, Kartellregistret, Kommersiella Meddelanden, Landskommunernas Tidskrift, Medborgaren, Mercator (Hfors), Nationalökonomisk Tidskrift, Nordisk Försäkringstidskrift, Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri, Nordisk Tidskrift for international Ret (Kbhvn), Nytt från FN's arbetsfält, Political science quarterly, Skandinaviska Banken (Kvartalsskrift), Social Tidskrift (Hfors), Sociala Meddelanden (Sthlm), Socialt Tidskrift (Kbhvn), Statistisk Månadsskrift (Sthlm), Statistisk Månadsskrift (Kbhvn), Statsökonomisk Tidskrift (Oslo), Sunt Förnuft, Svensk Juristtidning, Svensk Tidskrift, Svenska Socialförbundets Tidskrift, Svenska Stadsförbundets Tidskrift, The Department of State bulletin, Theoria, Tiden, Tidskrift för Sveriges Advokatsamfund, Tidskrift utg. av Juridiska Föreningen i Finland, Tidskrift for Rettsvitenskap, Tidskrift for Udenrigspolitik (Kbhvn), Utrikespolitik, Weltwirtschaftliches Archiv, Vi, Vårt forum, Økonomi og Politik, Nya Argus, The american political science Review, Diakonen, Der Wähler.

SKRIFTER UTGIVNA AV FAHLBECKSKA STIFTELSEN

- I. SVEN HELANDER: Marx och Hegel. 1920. Pris kr. 4:—.
- II. CURT WEIBULL: Lübeck och Skånemarknaden. 1922. Pris kr. 3:50.
- III. HALVAR G. F. SÜNDBERG: Bidrag till frågan om besluts-verkställbarhet enligt kommunallagarna. 1924. Pris kr. 3:—.
- IV. ISRAEL MYRBERG: Om tjänstemäns oavsättlighet. 1925. Pris kr. 5:—.
- V. ERIK LINDAHL: Arbetsdagens förkortning. 1925. Pris kr. 1:25.
- VI. HERBERT TINGSTEN: Konstitutionella fullmaktslagar i modern parlamentarism. 1926. Pris kr. 4:50.
- VII. CURT ROHTLIEB: Johan Fischerström. 1926. Pris kr. 1:50.
- VIII. BIRGER WEDBERG: Nådefrågor historiskt belysta. 1926. Pris kr. 2:75.
- IX. FREDRIK LAGERROTH: Indelnings- och grundskatteväsendets avveckling. Ett systemskifte inom svensk statshushållning. 1927. Pris kr. 8:—.
- X. GEORG ANDRÉN: Huvudströmningar i tysk statsvetenskap från tyska rikets grundläggning till 1900-talets början. 1928. Pris kr. 12:—.
- XI. FREDRIK LAGERROTH: Statsreglering och finansförvaltning i Sverige till och med frihetstidens ingång. 1928. Pris kr. 10:—.
- XII. GUNNAR BOMGREN: Sekretärsutskottet 1723—1756. 1928. Pris kr. 4:50.
- XIII. GUSTAF OLSSON: Den indiska författningskrisen. 1929. Pris kr. 10:—.
- XIV. ERIK LINDAHL: Penningpolitikens mål. 1929. Pris kr. 3:—. Slutsåld.
- XV. HERBERT TINGSTEN: Regeringsmaktens expansion under och efter världskriget. Studier över konstitutionell fullmaktslägstiftning. 1930. Pris kr. 7:—.
- XVI. ERIK LINDAHL: Penningpolitikens medel. 1930. Pris kr. 6:—. Slutsåld.
- XVII. Studier över den svenska riksdagens kontrollmakt. Utgivna av Statsvetenskapliga Föreningen i Uppsala genom AXEL BRÜSEWITZ. 1930. Pris kr. 12:—.
- XVIII. F. J. LINDERS: Bidrag till kännedomen om den kommunala beskattningen ... Sveriges landskommuner under åren 1918—1928. 1933. Pris kr. 6:—.
- XIX. JOHAN ÅKERMAN: Konjunkturteoretiska problem. 1934. Pris kr. 4:—.
- XX. S. D. WICKSELL: Befolkningsrörelsen i Sveriges härader, tingslag och städer 1911—1925 samt i Sveriges bygder 1901—1925. 1934. Pris kr. 5:—.
- XXI. KARL ARVID EDIN: Undersökning av abortförekomsten i Sverige under senare åren. Verkställd på uppdrag av medicinalstyrelsen. 1934. Pris kr. 2:25.
- XXII. E. AROSENIUS: Yrkesväxlingen från en generation till en annan i en medelstora svensk stad. 1936. Pris kr. 2:50.
- XXIII. PAUL DAHN: Studier rörande den studerande ungdomens geografiska och sociala härkomst. 1936. Pris kr. 15:—.
- XXIV. JOHAN ÅKERMAN: Ekonomisk kausalitet. 1936. Pris kr. 5:—.
- XXV. E. AROSENIUS: Yrkesväxlingen från en generation till en annan inom ett utvald svenskt landsbygdsområde (Motala fögderi). 1937. Pris kr. 2:50.
- XXVI. LARS FRYKHOLM: Översikt över riksdagshandlingar samt författnings- och rättfallssamlingar. 1939. Pris kr. 2:50.
- XXVII. CARSTEN WELINDER: Företagens inkomstbeskattning. 1941. Pris kr. 8:—.
- XXVIII. HÄNNES HYRENIUS: Studier rörande den utomäktenskapliga fruktsamhetens variationer. 1941. Pris kr. 3:75.
- XXIX. IVAR SUNDBOM: Modern handels- och valutapolitik. 1941. Pris kr. 6:—.
- XXX. GUSTAF OLSSON: 1935 års indiska författning. 1942. Pris kr. 4:—.
- XXXI. R. ERICH: Studier i internationell rättskipning. 1943. Pris kr. 3:50.
- XXXII. FREDRIK LAGERROTH: Den svenska landslagens författning i historisk och komparativ belysning. 1947. Pris kr. 9:—.
- XXXIII. RAGNAR OLSSON: Riksdagsmannavalen till bondeståndet under den senare delen av frihetstiden (1746—1772). 1948. Pris kr. 7:50.
- XXXIV. FREDRIK LAGERROTH: Tyskt och nordiskt i Danmarks författningsutveckling 1660—1849. Till 100-årsminnet av Junigrundlovens tillkomst. 1949. Pris kr. 7:50.
- XXXV. NILS NILSSON-STJERNQVIST: Riksdagen och kronans fasta egendom. Tolkningen och tillämpningen av § 77 regeringsformen. 1950. Pris kr. 15:—.
- XXXVI. Studier tillägnade Fredrik Lagerroth. 1950. Pris kr. 20:—.
- XXXVII. UNO LINDGREN: Heraldik i svenska författningar. 1951. Pris kr. 12:—.